

**Menekültek, hazatérők és belső menekültek elleni
szexuális és nemi alapú erőszak**

- Megelőzés és a következmények kezelése -

Irányelvek

2003. május

Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa

©ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)

A dokumentum eredetileg angol nyelven jelent meg, az UNHCR gondozásában, 2003. májusában, Genfben:

Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons – Guidelines for Prevention and Response

A magyar nyelvű változatot kiadja:

ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képviselete
1126 Budapest, Gyimes u. 3/B., hunbu@unhcr.ch

Felelős kiadó: Françoise Lauritzen képviselő

Fordította: Gazdasági Média Kft.

Lektorálta: dr. Ambrus Ágnes

Készült: BM Nyomda Kft.

Általános terjesztésre. Valamennyi jog fenntartva. A kereskedelmi célú felhasználás kivételével az anyag teljes vagy részleges sokszorosítása és fordítása ingyenes, feltéve, hogy forrásként feltüntetik az UNHCR-t.

**Menekültek, hazatérők és belső menekültek elleni
szexuális és nemi alapú erőszak**

**Megelőzés és a következmények kezelése
Irányelvek**

2003. május

Tartalomjegyzék

Előszó a magyar kiadáshoz	
Előszó	
Bevezetés	
1. fejezet: A szexuális és nemi alapú erőszak - áttekintés	
A menekültek védelme szexuális és nemi alapú erőszak ellen.....	
Mi a szexuális és nemi alapú erőszak?.....	
Kulcsfogalmak/definíciók.....	
A szexuális és nemi alapú erőszak típusai.....	
Hol és mikor fordul elő a szexuális és nemi alapú erőszak?.....	
A szexuális és nemi alapú erőszak okai és következményei.....	
Emlékeztető.....	
2. fejezet: Alapelvek	
A programokra vonatkozó alapelvek.....	
Az egyénekre vonatkozó alapelvek.....	
A multi-szektorális megközelítés.....	
Emlékeztető.....	
3. fejezet: A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése	
A társadalmi-kulturális normák átalakítása.....	
A családi és közösségi támogatási struktúrák, mechanizmusok újjáépítése.....	
Számonkérhetőséget előmozdító körülmények teremtése.....	
Hatékony szolgáltatások és intézmények kialakítása.....	
A formális és informális jogi keretek befolyásolása/átalakítása.....	
A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása és dokumentálása.....	
Emlékeztető.....	
4. fejezet: Válasz/reagálás szexuális és nemi alapú erőszakra	
Közösségi oktatási és ismeretterjesztő programok kidolgozása.....	
A résztvevők képzése arról, hogyan reagáljanak az áldozatok/túlélők szükségleteire.....	
Jelzési, beszámolási, monitorozási és értékelő mechanizmusok kialakítása.....	
A menekültközösségek felkészítése a reagálásra.....	
Az áldozatok/túlélők egészségügyi és orvosi szükségleteire adandó válaszok kidolgozása.....	
Az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségletei kielégítésének tervezése.....	
Biztonsági válaszok kidolgozása.....	
Jogi/igazságszolgáltatási válaszok kialakítása.....	
Más lehetséges résztvevők feladatainak meghatározása.....	
Az elkövetőkkel való munka megtervezése.....	
Emlékeztető.....	
5. fejezet: A menekült gyermekekre vonatkozó speciális megfontolások	
Alapelvek.....	
A menekült gyermekek azon csoportjai, amelyek fokozottan kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszak veszélyének.....	
A szexuális és nemi alapú erőszak gyermekek ellen alkalmazott speciális formái.....	
A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésének speciális szempontjai.....	
A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak következményei kezelésének speciális szempontjai.....	
Emlékeztető.....	
6. fejezet: Cselekvési tervek	
A cselekvési terv kidolgozása.....	
Emlékeztető.....	
7. fejezet: Monitorozás és értékelés	
A monitorozás és értékelés fogalma.....	
A monitorozási és értékelési folyamatok célja.....	
A monitorozási és értékelési folyamatok fajtái.....	

Monitorozási és értékelési folyamatok kidolgozása a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos projektekben	
Bejelentési/beszámolási minták.....	
Emlékeztető	
8. fejezet: A nemi hovatartozással összefüggő üldözés.....	
A szexuális és nemi alapú erőszak kezelése a menekült státusz meghatározása során.....	
A nemi hovatartozással összefüggő üldözés a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény 1A(2) cikke és/vagy az 1967-es Jegyzőkönyv értelmében.....	
1. melléklet: Az UNHCR Etikai Kódexe	
1.1. melléklet: Alapelvek etikai kódexhez (IASC)	
2. melléklet Esetbejelentési formanyomtatvány	
3. melléklet: Formanyomtatvány szexuális és nemi alapú erőszak havi jelentésére ..	
4. melléklet: Kórtörténeti és egészségügyi vizsgálati formanyomtatvány	
Ajánlott irodalom	

ELŐSZÓ

A világ minden közösségében akadnak olyanok, akik brutális cselekmények áldozataivá váltak. A sajtóból gyakran értesülünk konfliktushelyzetben, fegyveres csoportok által elkövetett kegyetlenségekről, ugyanakkor az otthon, zárt ajtók mögött elkövetett bűncselekmények sokszor titokban maradnak. A hazájuk kormányának védelmét nem élvező menekültek és belső menekültek különösen védtelenek az erőszakkal, így a szexuális és nemi alapú erőszakkal szemben.

Tapasztalataink szerint a szexuális és nemi alapú erőszak leginkább olyan körülmények között elterjedt, ahol az emberi jogokat általában semmibe veszik. A szexuális és nemi alapú erőszak önmagában is emberi jogi jogsértés. A szexuális és nemi alapú erőszaktól elsősorban a nők és gyermekek szenvednek, akik egyébként is gyakran válnak emberi jogi jogsértések áldozataivá.

Ezen irányelvek gyakorlati útmutatásul szolgálnak ahhoz, hogyan lehet kialakítani a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését és a következmények kezelését szolgáló stratégiát, valamint erre irányuló tevékenységet folytatni. Tájékoztatást nyújtanak továbbá a stratégia és egyes tevékenységek szempontjából releváns alapvető egészségügyi, jogi, biztonsági és emberi jogi kérdésekről.

Az irányelveket a menekültvédelemben az UNHCR-rel együttműködő partnerekkel – kormányokkal, kormányközi és civil szervezetekkel – konzultálva dolgoztuk ki, és a menekültek és belső menekültek számára nyújtott védelemben és a segítségnyújtásban részt vevő UNHCR és együttműködő partnereink munkatársainak felhasználására szánjuk. A kiadványt a világ 32 országában, több mint 60 partner bevonásával teszteltük.

A szexuális és nemi alapú erőszak olyan súlyos probléma, amely ellen frontális támadást kell indítani. Számos eszközt dolgoztunk ki a megelőzésre, amennyiben pedig az erőszakot mégsem sikerül megelőzni, a túlélők megsegítésére. Valamennyien, menekültekkel és belső menekültekkel foglalkozók, felelősek vagyunk ezen eszközök hatékony felhasználásáért.

Ruud Lubbers

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Menekültügyi Főbiztosa

BEVEZETÉS

A háttér/előzmények

Az UNHCR eredetileg 1995-ben jelentette meg a *Menekültek elleni szexuális erőszak: Irányelvek a megelőzésre és válaszáadásra* című kiadványát. Ekkorra vált nyilvánvalóvá, hogy a probléma nagyságrendje koncentrált megközelítést, illetve olyan átgondolt és összehangolt cselekvést igényel, amelyet az UNHCR korábbi kiadványai nem jutattak megfelelően kifejezésre. Az *Irányelvek* (1995) hozzájárultak e súlyos emberi jogi jogsértés mélyebb megismeréséhez és megértéséhez, valamint megalapozták a megelőzéssel és válaszáadásal foglalkozó programok kidolgozásának folyamatát. Ugyanakkor azonban a menekültek, különösen a nők és gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak továbbra sem csökkent. A helyzetet súlyosbítják a következő tényezők: az UNHCR feladatkörébe tartozó közösségeken belüli nemi egyenlőtlenségek; az a tény, hogy az erőszaknak ezt a válfaját háborús fegyverként és a hatalomgyakorlás eszközeként alkalmazzák; az erőszak egyszerre kiváltója a kényszervándorlásnak és egyszerismind borzalmas következménye a menekülés kísérőjelenségeként megjelenő családi és közösségi struktúrák felbomlásának. Előfordult, hogy éppen a menekültek és belső menekültek védelmével megbízottak követtek el erőszakot.

1995 óta igen sokat tanultunk az *Irányelvek* végrehajtásáért való személyes, intézményi és nemzeti felelősségről és az otthonukból elűzöttek védelméről. Az elmúlt évek során az UNHCR, más ENSZ szervezetek, kormányzati és civil szervezetek, menekültek, hazatérők és belső menekültek értékelték az *Irányelvek* komplex szükséghelyzetekre javasolt programjait és tevékenységeit. Az értékelési folyamat csúcsa a 2001 márciusában, Genfben számos szervezet részvételével megrendezett konferencia volt a menekülteket érintő helyzetekben elforduló szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésével és a következmények kezelésével kapcsolatos tapasztalatokról.

A konferencia résztvevői meghatározták azokat a területeket, ahol további javulást kell elérni, és ösztönözték az *Irányelvek* (1995) felülvizsgálatát az évek során elért eredmények tükrözében, valamint azért, hogy kifejezze a menekültek, hazatérők és belső menekültek elleni szexuális és nemi alapú erőszak elleni fellépés során a szervezetek együttműködésén alapuló, multi-szektorális megközelítést. A konferencia záródokumentuma sürgette egy, a humanitárius munkát végzők számára szóló etikai kódex kidolgozását az intézményi elkötelezettség erősítése céljából; ezentúlmenően javasolta a szexuális és nemi alapú erőszak elleni fellépés közös minimumszabályainak megalkotását; megfelelő pénzügyi és humán erőforrások biztosításának és kezelésének támogatását; valamint a nemi egyenlőség perspektívájának integrálását az intézményi gyakorlatba. A résztvevők kiemelték, hogy be kell vonni a menekült közösségeket a program lebonyolításának valamennyi – a kialakítást, végrehajtást, monitorozást és értékelést felölelő – fázisába.

AZ IRÁNYELVEK TARTALMA

1. fejezet	Áttekintést és alapinformációkat nyújt a szexuális és nemi alapú erőszakról, annak kiváltó okairól, az együtttható egyéb tényezőkről és az erőszak következményeiről.
2. fejezet	Ismerteti azokat az alapelveket, amelyek a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését és a következmények kezelését (a válaszadást) szolgáló valamennyi törekvést áthatják. Ismerteti a multi-szektorális és együttműködésen alapuló megközelítést.
3. fejezet	Megelőzési stratégiát javasol a szexuális és nemi alapú erőszak okainak és együtttható tényezőinek kiküszöbölésére.
4. fejezet	Leírja, hogyan lehet multi-szektorális kezelési/válaszadási rendszereket kidolgozni a szexuális és nemi alapú erőszak elleni fellépésre.
5. fejezet	Ismerteti a szexuális vagy nemi alapú erőszak áldozatául esett vagy e veszélynek kitett gyermeknek nyújtandó segítség speciális szempontjait.
6. fejezet	Lépésről lépésre végigvezetve iránymutatást nyújt az adott helyzet erősségeire építő cselekvési terv kidolgozásához.
7. fejezet	Ismerteti a monitorozási és értékelési mechanizmusokat, valamint konkrét példát szolgáltat a szexuális és nemi alapú erőszak elleni fellépés hatáskörének mérésére alkalmas mutatókra.
8. fejezet	Ismerteti a nemi hovatartozással összefüggő üldözés fogalmát és annak alkalmazását a menedékkérőkkel folytatott munka során.

Az olvasó figyelmét esetenként további forrásokra hívjuk fel, ahol az egyes kérdéskörökről bővebb információt találhat. Ezen anyagok címét külön szövegdobozokban jelezzük a szövegben, „Lásd még: ...” felirattal. A mellékletekben formanyomtatvány-minták találhatók, amelyek kisebb módosításokkal egyedi helyzetekben felhasználhatóak. A mellékleteket az ajánlott irodalom részletes listája követi. Mind a mellékletben, mind az egyes fejezet végén levő szövegdobozokban csak azt az ajánlott irodalmat tüntetjük fel magyarul, amelynek szövege – tudomásunk szerint - magyarul hozzáférhető, egyéb esetekben a publikálás nyelvén idézzük.

KULCSFOGALMAK/DEFINÍCIÓK

Ezen Irányelvek olyan helyzetekben alkalmazandóak, ahol menekültek, hazatérők, belső menekültek és/vagy menedékkérők találhatók. Az UNHCR mandátuma és konkrét tevékenysége változhat attól függően, hogy menekültekről vagy belső menekültekről van-e szó; más szervek/szervezetek azonban, így például a befogadó ország hatóságai, civil szervezetek vagy más ENSZ-szervezetek mind a menekültek, mind a belső menekültek részére nyújthatnak védelmet és segítséget.

Az egyszerűség kedvéért a **menekült** fogalmát alkalmazzuk menedékkérőkre, hazatérőkre és belső menekültekre is, legyenek akár férfiak vagy nők, gyermekek vagy felnőttek. Hasonlóképpen menekültintézmény alatt értjük az átmeneti szállásokat, befogadó állomásokat, menekülttáborokat, a menedékkérők őrizetét foganatosító fogdákat, a hazatérési programok keretében alkalmazott tranziszállókat, valamint a belső menekült közösségek elhelyezésére szolgáló központokat is. Bár a menekültintézményekre vonatkozó ajánlások többsége attól függetlenül alkalmazható, hogy vidéki vagy városi körülményekről van-e szó, szükség esetén, külön jelöljük a speciális körülmények között alkalmazandó különböző tevékenységeket.

Az **áldozat(ok)/túlélő(k)** fogalma a szexuális és nemi alapú erőszakot elszenvedett személyekre vagy csoportokra vonatkozik. Az áldozatokkal együttérzéssel, érzékenyen bánunk, ha túlélőknek nevezzük őket, egyben elismerjük erejüket és kitartásukat is. Mindazonáltal előfordulhat, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak áldozata áldozat marad a személyes erőfeszítések és a külső segítség ellenére is. Bizonyos jogi kontextusban az „áldozat” a megfelelő vagy elvárt kifejezés, amely a jogorvoslathoz

való jog érvényesítése során a vonatkozó jogszabályoknak megfelel. Nem jogi környezetben azonban az áldozat kifejezés gyengéséget és megbélyegzést sugallhat – ezt valamennyi érintett félnek kerülnie kell. A fentiek értelmében jelen Irányelvek mindkét kifejezést megfelelően alkalmazzák.

Férfiak és fiúk is gyakran esnek áldozatul szexuális és nemi alapú erőszak, a statisztikák azonban azt támasztják alá, hogy az áldozatok/túlélők többsége nő és kislány. E tény elismeréseként az **Irányelvek egyes nyelveken nőnemű névmást használnak az áldozatok/túlélők említésekor.**

A **résztevők** kifejezés azokat a személyeket, csoportokat, szervezeteket és intézményeket jelöli, amelyek a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésében és a következmények kezelésében együttműködnek: lehetnek menekültek, a helyi lakosság, munkaadók vagy ENSZ szervezetekkel dolgozó önkéntesek, civil szervezetek, a befogadó ország kormányhatóságai, adományozók és a nemzetközi közösség más tagjai.

1. FEJEZET

SZEXUÁLIS ÉS NEMI ALAPÚ ERŐSZAK - ÁTTEKINTÉS

A szexuális és nemi alapú erőszak az emberi jogok megsértése. Az erőszak e fajtája fenntartja a nemi szerepek azon sztereotipikus felfogását, amely elutasítja az egyén emberi méltóságát és hátráltatja az emberi fejlődést. A szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak/túlélőinek túlnyomó része nő és kislány.

A szexuális és nemi alapú erőszak több mint szexuális bántalmazás és erőszakos közösülés. Előfordulhat nyilvános helyzetekben is, főként azonban a családon, a közösségen és az államon belüli erőszakot egyaránt elnéző egyéni/személyes hozzáállásban gyökerezik. Első lépésben meg kell értenünk a szexuális és nemi alapú erőszak gyökereit és következményeit ahhoz, hogy ezt követően az erőszak megelőzésére, illetve a reagálásra megfelelő programokat tervezhessünk.

Az ENSZ menekültügyi szervezeteként az UNHCR feladata, hogy nemzetközi védelmet nyújtson a menekülteknek. Ennek megfelelően az UNHCR az államokkal együttesen felel azért, hogy a menekültek védelmet kapjanak szexuális és nemi alapú erőszak ellen.

Tények:

- **Becslések szerint világszerte a nők elleni gyilkosságok 40-70 százalékát közeli partnereik követik el, gyakorta visszaélésekkel terhelt kapcsolat keretében.**
- **Világszerte legkevesebb minden harmadik nőt megverték már, szexuális kapcsolatra kényszerítettek, vagy más módon bántalmazták életében.**
- **1995 és 2000 között az emberkereskedelem majd 50 százalékkal emelkedett világszerte; a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) becslése szerint évente legkevesebb 2 millió nőt csempésznek át a határokon.**
- **Több mint 90 millió afrikai nő és lány vált női nemi szerv csonkítás áldozatává.**
- **Nemi preferenciák miatti abortusz, csecsemőgyilkosság és elhanyagolás következtében legalább 60 millió olyan lány hiányzik a világ különböző részein élő populációkban, főként Ázsiában, aki egyébként életben volna.**
- **Az utóbbi években háború során elkövetett tömeges nemi erőszakra derült fényt Boszniában, Kambodzsában, Libériában, Peruban, Szomáliában és Ugandában. Az Európai Unió tényfeltáró delegációjának becslése szerint több mint 20. 000 nőt erőszakoltak meg a boszniai háborúban.**
- **Sierra Leone-ban a menekült háztartások 94 százaléka számolt be szexuális bántalmazásról, így erőszakos közösülésről, kínzásról és szexuális rabszolgaságról. 250. 000 és 500. 000 közöttire tehető azon nők száma, akit megerőszakoltak a ruandai népirtás során 1994-ben.**

*Forrás: Violence Against Women: The Hidden Health Burden (World Bank 1994)
A Statistics for Action Fact Sheet (L. Heise, IWTC 1992)
Progress of the World's Women (UNIFEM, 2000)*

Menekültek védelme szexuális és nemi alapú erőszak ellen

Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

ENSZ Közgyűlés

1948. december 10.

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése és a következmények kezelése szorosan kapcsolódik az emberi jogok védelméhez.

Az emberi jogok egyetemesek, elidegeníthetetlenek, oszthatatlanok, egymással összefüggőek és egymástól elválaszthatatlanok. Mindenki egyformán jogosult valamennyi alapvető emberi joga és szabadságjoga tiszteletben tartására, védelmére, gyakorlására és élvezetére, függetlenül fajtától, bőrszíntől, nemtől, nyelvtől, vallástól, politikai vagy más meggyőződéstől, nemzeti vagy társadalmi származástól, tulajdontól, születéstől vagy jogállástól. Az államok kötelessége, hogy egyaránt biztosítsák a nők és férfiak, lányok és fiúk gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári és politikai jogainak érvényesülését.

A szexuális és nemi alapú erőszak számos, nemzetközi emberi jogi dokumentumokban rögzített emberi jogi elvet sért.

Többek között:

- Az élethez, szabadsághoz és személyes biztonsághoz való jogot.
- A lehető legmagasabb szintű testi és szellemi egészséghez való jogot.
- A kínzástól vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódtól vagy büntetéstől való szabadsághoz való jogot.
- A mozgás-, vélemény-, szólás- és egyesülési szabadsághoz való jogot.
- A szabad és teljes beleegyezéssel kötött házassághoz való jogot, valamint jogegyenlőséghez való jogot a házasságkötéskor, a házasság fennállása alatt és annak felbontásakor.
- Az oktatáshoz, társadalombiztosításhoz és személyes fejlődéshez való jogot.
- A kulturális, politikai és egyéb közügyekben való részvétel jogát, közszolgáltatásokhoz és munkához való egyenlő hozzáférés jogát, valamint egyenlő munka esetén egyenlő bérhez való jogot.

Több nemzetközi dokumentum foglalkozik kifejezetten a nők és lányok elleni szexuális és nemi alapú erőszakkal. Az ENSZ Közgyűlése által 1981-ben elfogadott **Egyezmény a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről**, az 1993-ben elfogadott **Nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról**, és a Pekingben, 1995-ben elfogadott **Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Terv** a diszkrimináció valamennyi formáját a nők és lányok elleni erőszakként jelöli meg, és megerősíti az államok felelősségét ennek megszüntetésében. Legutóbb a **Nemzetközi Büntetőbíróság Római Alapokmánya (1998)** minősítette az erőszakos közönséget, a szexuális rabszolgaságot, a kényszerprostitúciót, a kényszerterhességet, kényszersterilizációt és a szexuális erőszak bármely más hasonló súlyú formáját emberiség elleni bűncselekménynek. Az **ENSZ Biztonsági Tanácsa 1325 (2000) számú határozata** hangsúlyozza az állami felelősséget az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények – így a nők és lányok elleni szexuális és más formájú erőszak – büntetlenségének megszüntetéséért.

[Az UNHCR Végrehajtó Bizottsága] .... elítéli a menekült nők és lányok ellen irányuló nemi hovatarozással összefüggő erőszakot és a nemi alapú diszkrimináció valamennyi formáját, és felhívja az államokat a [nők és lányok] emberi jogainak, és testi és lelki épsége védelmének biztosítására, illetve arra, hogy e jogokra felhívják a figyelmüket.

A Végrehajtó Bizottság 85. (XLIX) 1998 számú határozata

Az Egyesült Nemzetek Szervezete, illetve az emberi jogi és humanitárius szervezetek az egyes államokkal együttesen felelősek az emberi jogok védelmének biztosításáért. Az ENSZ menekültügyi szervezeteként az UNHCR-nak az a feladata, hogy nemzetközi védelmet nyújtson a menekülteknek, és tartós megoldásokat keressen a problémáikra. Következésképpen az UNHCR és az államok közös felelőssége annak biztosítása, hogy a menekültek védelemben részesüljenek a szexuális és nemi alapú erőszak ellen.

Az UNHCR definíciója a védelemről

Minden olyan tevékenység, amelynek célja az, hogy biztosítsa a UNHCR feladatkörébe tartozó nők, férfiak, lányok és fiúk számára a jogaihoz való egyenlő hozzáférést és a jogérvényesítést a releváns jognak megfelelően (nemzetközi humanitárius jog, emberi jogok és menedékjog).

Ott, ahol még nem történtek lépések a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére, az UNHCR feladata, hogy alaptevékenysége részeként vezető szerepet töltsön be az erőszak e fajtáját célzó védelmi és segítségnyújtási programok koordinálásában és kialakításában. E tevékenységbe beletartozik a menekültek jogainak érvényesítése, tanácsadás az államoknak a nemzeti jogalkotás nemzetközi joghoz való igazításában, továbbá intézkedések az emberkereskedelem kockázatainak csökkentésére (e kockázatok általában inkább fenyegetik a menekülni kényszerülőket).

Emberkereskedelem: emberek toborzása, szállítása, átszállítása, rejtegetése, átvétele fenyegetéssel, vagy erőszak alkalmazása útján, vagy más kényszer alkalmazásával, elrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy más kiszolgáltatott helyzettel való visszaéléssel, továbbá fizetség vagy más juttatás nyújtása vagy elfogadása a célból, hogy egy másik személy felett felügyelettel bíró személy beleegyezését elnyerjék kizsákmányolás céljából. A kizsákmányolás fogalmába tartozik különösen mások prostituálásának kihasználása vagy a szexuális rabszolgaság más formája, a kényszermunka vagy kikényszerített szolgáltatás, a rabszolgaság vagy az ahhoz hasonló gyakorlat, a szolgaság vagy a szerveltávolítás.

Az ENSZ transznacionális szervezett bűnözés elleni egyezményének kiegészítő jegyzőkönyve a különösen a nőket és gyermekeket érintő emberkereskedelem megelőzéséről, megszüntetéséről és büntetéséről, 2000. november

Lásd még:

- **ENSZ egyezmény a transznacionális szervezett bűnözés ellen (2000)**
- **Nemzetközi Büntetőbíróság Római Alapokmánya (1998)**
- **Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Program (1995)**
- **ENSZ Nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról (1994)**
- **ENSZ Egyezmény a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés és bánásmód tilalmáról (1984)**
- **ENSZ Egyezmény a nők elleni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről (1979)**
- **Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)**
- **Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)**
- **Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa Hivatalának alapszabálya (428 (v) (1950) sz. közgyűlési határozat)**
- **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)**

Mi a szexuális és nemi alapú erőszak?

A *szexuális erőszak, nemi alapú erőszak és nők elleni erőszak* kifejezéseket gyakran összekeverik, tévesen alkalmazzák. Mindhárom kifejezés az alapvető emberi jogok megsértését jelöli, és egyben olyan nemi sztereotípiákon alapuló szerepeket tart fenn, amelyek tagadják az emberi méltóságot és az egyén önrendelkezését, illetve hátráltatják az emberi fejlődést. Olyan testi, szexuális és lelki sérelmekre utalnak, amelyek a nők alávetettségét, a férfiak hatalmát és ellenőrzését erősítik meg.

A nemi alapú erőszak romboló hatással van az áldozatok/túlélők életére, akiknek túlnyomó többsége nő és kislány, de a férfiak és fiúk fejlődését is hátráltatja. A nemi alapú erőszak és a nemi egyenlőtlenségek felszámolása pozitív módon kihat az egész közösség megerősítésére.

A **nemi alapú erőszak** kifejezés elhatárolja a közönséges erőszakot attól az erőszaktól, amely az egyéneket vagy csoportokat nemük miatt éri. A CEDAW-bizottság¹ meghatározása szerint a nemi alapú erőszak olyan erőszak, amely egy személy ellen annak társadalmi vagy biológiai neme miatt irányul. Beletartozik minden cselekmény, amely testi, szellemi vagy szexuális sérelmet vagy szenvedést okoz, továbbá az ilyen cselekményekkel való fenyegetés, kényszer és szabadságelvonás egyéb formái.

A **nők elleni erőszak** bármely nemi alapon elkövetett erőszakos cselekményt jelöl, amelynek tényleges vagy várható következménye a nők és lányok testi, szexuális és lelki sérelme, függetlenül attól, hogy nyilvános vagy nem nyilvános körülmények között követték el. A nők elleni erőszak a nemi alapú erőszak egy formája, amelybe beletartozik a szexuális erőszak is.

Szexuális erőszak, beleértve a **kizsákmányolást** és **bántalmazást**, minden olyan szexuális jellegű cselekmény, kísérlet vagy fenyegetés, amelynek tényleges vagy várható következménye testi, lelki vagy érzelmi sérelem. A szexuális erőszak a nemi alapú erőszak egy formája.

Az UNHCR tág értelemben alkalmazza a **szexuális és nemi alapú erőszak** fogalmát, elismerve, hogy az áldozatok/túlélők többsége ugyan nő és gyermek, de fiúk és férfiak is célpontjaivá válnak a szexuális és nemi alapú erőszaknak.

A szexuális és nemi alapú erőszak az UNHCR és együttműködő partnerei által használt, tág értelemben vett meghatározása

(A nők elleni erőszak felszámolásáról szóló ENSZ közgyűlési nyilatkozat (1993) 1. és 2. cikke, illetve a CEDAW-bizottság tizenegyedik ülése 19. javaslatának 6. szakasza alapján)

... a nemi alapú erőszak olyan erőszak, amely az egyén ellen társadalmi vagy biológiai neme miatt irányul. Beletartozik bármely cselekmény, amely testi, szellemi vagy szexuális kárt vagy szenvedést okoz, továbbá az e cselekményekkel való fenyegetés, kényszer és a szabadságelvonás egyéb formái. ... nők, férfiak, fiúk és lányok egyaránt válhatnak nemi alapú erőszak áldozatává, az áldozatok többsége azonban nő és a kislány.

... különösen, de nem kizárólag az alábbiakat tartalmazza:

- a) A **családon belüli** testi, szexuális és lelki erőszakot, beleértve a testi sértést, szexuális kizsákmányolást, a háztartásban élő gyermekek szexuális bántalmazását, a hozománnyal kapcsolatos erőszakot, a házastárs által elkövetett erőszakos közöszülést, a női nemi szerv csonkítását és a nőkre ártalmas egyéb tradicionális gyakorlatot, a nem-házastársi erőszakot, valamint a kizsákmányoláshoz kapcsolódó erőszakot.
- b) A **tágabb közösségben** előforduló testi, szexuális és lelki erőszakot, beleértve az erőszakos közöszülést, a szexuális bántalmazást, a munkahelyen, oktatási intézményekben és másutt történő szexuális zaklatást és megfélemlítést, a nőkereskedelmet és a kényszerprostitúciót.
- c) Az **állam és intézményei által elkövetett vagy tolerált** testi, szexuális vagy lelki erőszakot, az elkövetés helyétől függetlenül.

¹ A nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló ENSZ egyezmény (1979) által létrehozott bizottság

A szexuális és nemi alapú erőszak általában egyenlőtlen hatalmi viszonyokból ered és ezek azok a körülmények, amelyek fenntartják a családon, a közösségen vagy az államon belüli erőszakot. A nyilvános és a magánszféra közötti különbségtétel nem szolgálhat ürügyként arra, hogy a családon belüli erőszakot ne kezeljük szexuális és nemi alapú erőszakként. A nők és lányok kizárása a nyilvánosságból tovább növeli kiszolgáltatottságukat a családon belüli erőszakkal szemben. A **családon belüli erőszak** erősíti a nemi alapú diszkriminációt és a nőket a férfiakhoz képest alárendelt helyzetbe taszítja.

Lásd még:

- **Population Reports: Ending Violence against Women (Johns Hopkins University School of Public Health, 1999)**
- **Violence against Women: The Hidden Health Burden (World Bank 1994)**

Kulcsfogalmak, definíciók

A szexuális és nemi alapú erőszak jóval több, mint szexuális bántalmazás vagy erőszakos közöszülés. Kiváltó okainak és következményeinek megértéséhez elengedhetetlen, hogy a társadalmi nem (gender) és biológiai nem (sex) fogalmát meghatározzuk és elhatároljuk egymástól.

A **biológiai nem** (sex) a nők és férfiak biológiai jellemzőire utal. E jellemzők velünk születettek, és a különbözőségek a fiziológiai reprodukzív funkciókra korlátozódnak.

A **társadalmi nem** (gender) fogalma a férfiak és a nők társadalmi jellemzőit írja le. E társadalmi jellemzők különböző tényezők alapján alakultak ki, mint például a kor, a vallás, illetve a nemzeti, etnikai és társadalmi háttér/származás. Kultúránként és az egyes kultúrákon belül is eltérőek, és bármely társadalom vagy kultúra tagjai számára meghatározzák az identitást, státuszt, szerepeket, feladatokat és hatalmi viszonyokat. A társadalmi nemi szerepeket a szocializáció során sajátítjuk el. Nem statikus jellegűek és nem öröklöttek, a társadalmi, politikai és kulturális környezetben bekövetkező változásokra reagálva folyamatosan alakulnak, fejlődnek.

A társadalmi nem tanult jellegzetesség, ezért dinamikusan változó.

Az emberek nőnek vagy férfinak születnek (biológiai nem). Megtanulják, hogyan kell kislánysként vagy kisfiúként viselkedni, majd férfiakká és nőkké válnak (társadalmi nem). A társadalmi nem fogalma azt takarja, hogy mit jelent egy bizonyos társadalomban vagy kultúrában fiúnak vagy lánynak, nőnek vagy férfinak lenni. A társadalom megtanítja az elvárt szemlélet- és viselkedésmódokat, szerepeket és tevékenységeket. A társadalmi nemi szerepek határozzák meg a nők és férfiak szerepét, feladatát, korlátait, lehetőségeit és kiváltságait. E tanult viselkedésmódot hívják **társadalmi nemi identitás**nak.

A nők általában hátrányos helyzetben vannak világszerte az azonos társadalmi és gazdasági szinten álló férfiakhoz képest. A társadalmi nemi szerepek és identitások általában a nők és férfiak közötti egyenlőtleniséget és hatalmi kiegyensúlyozatlanságot rögzítik. Ezen egyenlőtleniség és hatalmi egyensúly hiány egyik megnyilvánulási formája a nők elleni erőszak, illetve ennek társadalmi és kulturális elfogadottsága.

A megelőzésre és a következmények kezelésére irányuló átfogó tervnek mind a nők, mind a férfiak szerepére és szükségleteire koncentrálnia kell, továbbá arra, hogyan válhat mindkét nem a változás úttörőjévé. **Ha a szexuális és nemi alapú erőszak kapcsán csak a nőkre helyezük a hangsúlyt, a megelőzésért és válaszadásért való felelősség csak az áldozatokat/túlélőket fogja terhelni.**

Az **erőszak**: a hatalom és elnyomás eszköze; érzelmi, társadalmi vagy gazdasági jellegű kényszer vagy nyomásgyakorlás, valamint testi sérelem okozása. Lehet nyílt, mint a testi sértés vagy fegyverrel való fenyegetés, de lehet burlolt is, mint a megfélemlítés, fenyegetés, üldözés, csalás vagy a lelki és társadalmi nyomásgyakorlás más formái. Az erőszaknak áldozatul eső személy arra kényszerül, hogy az elvárt módon viselkedjen, vagy félelemből saját akaratával ellentétesen cselekedjen.

Erőszakos cselekmény: egy személy vagy személyek csoportja ellen az elkövető vagy az elkövetők csoportja által elkövetett cselekmény vagy ártalmas cselekmények sorozata. Jelenthet eltérő típusú és időtartamú, ismétlődő erőszakos cselekményeket egy adott időszakban. Tarthat percekig, órákig, napokig vagy akár egy egész életen át.

A **bántalmazás**: hatalommal való visszaélés, az elkövető a bántalmazott felett hatalomra vagy előnyre tesz szert, testi vagy lelki sérelem okozásával vagy kiváltásával, vagy az e sérelemtől való félelem gerjesztésével.

A **kényszerítés**: egy másik ember késztetése vagy késztetésének kísérlete annak érdekében, hogy akarata ellenére viselkedjen. Történhet fenyegetéssel, rábeszélés, manipuláció, csalás, kulturális elvárások vagy gazdasági erőfölény útján.

„[A nők elleni erőszak]... a nők és férfiak között történelmileg kialakult egyenlőtlen hatalmi viszonyok megnyilvánulása, amely a férfiaknak a nők feletti uralmához és a nők elleni diszkriminációjához, valamint a nők teljes körű fejlődésének megakadályozásához vezetett; a nők elleni erőszak az egyik olyan alapvető mechanizmus, amellyel a nők a férfiakhoz képest alárendelt helyzetbe kényszerülnek.”

*ENSZ nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról
1994. február 23.*

A **hatalom** fogalmán a döntési képességet értjük. Minden emberi kapcsolatot befolyásol a hatalomgyakorlás. Ha a hatalmat saját életünket érintő döntések meghozatalára használjuk, az az önfogadás és önbecsülés megerősítésével jár, és egyben mások egyenrangú félként való tiszteletét és elfogadását jelzi/eredményezi. Dominancia/uralkodás esetén a hatalommal rendelkező személy mások számára állapít meg kötelességeket, korlátokat, tiltásokat és döntéseket. A szexuális és nemi alapú erőszak hatékony megelőzése és a következmények kezelése érdekében a férfiak és a nők, illetve a nők vagy a férfiak egymás közötti, a felnőttek és a gyermekek, továbbá a gyermekek egymás közötti hatalmi viszonyait kell elemeznünk és megértenünk.

Humanitárius válsághelyzetekben az érintett lakosság intézményi védelemre és segítségre szorul. A humanitárius segélyszervezetek, a kormány, a biztonsági és rendvédelmi szervek munkatársai kiváltságos helyzetben vannak, mivel lehetőségük van a segítségben részesítendő lakosság jólétére kiható döntések meghozatalára. **Kizsákmányolás és bántalmazás** esetén a hatalmi egyenlőtlenséggel visszaélnak azok sérelmére, akik nem képesek egyenrangú félként tárgyalni, vagy döntéseket hozni. A kizsákmányolás és bántalmazás megnyilvánulhat testi vagy lelki kényszer, vagy a kényszerítés más formájának alkalmazásában (fenyegetés, motiválás, csalás vagy zsarolás) azzal a céllal, hogy egy szolgáltatásért cserébe szexuális vagy más előnyökhöz jusson az illető.

Intézményi szempontból a humanitárius dolgozók által elkövetett szexuális kizsákmányolás és bántalmazás a humanitárius szervezetek kudarcát jelzi, hiszen feladatuk kifejezetten a védelem és gondoskodás.

Inter-Agency Standing Committee stratégiai dokumentum a humanitárius krízis során a szexuális bántalmazás és kizsákmányolás elleni védelemről, Róma, 2002. április 9.

Beleegyezés: egy személy tájékozott választáson alapuló hozzájárulása, hogy szabadon és önként tesz meg valamit. Az *akarata ellenére* kifejezés a tájékozott beleegyezés hiányát jelzi. A beleegyezés

hiánya áll fenn, ha a hozzájárulást fenyegetés, erőszak vagy a kényszerítés más formáinak alkalmazásával, vagy elrablással, csalással, megtévesztéssel szerzik meg.

Kimeríti a hatalommal való visszaélés fogalmát a fenyegetés alkalmazása előny visszatartására, vagy ígéretes előny juttatásáról egy személy beleegyezésének megszerzése érdekében. Az ily módon megszerzett hozzájárulás nem tekinthető beleegyezésnek. Hiányzik a beleegyezés abban az esetben is, ha az érintett még nem érte el a beleegyezési korhatárt, vagy ha a vonatkozó jogszabályok értelmében még gyermeknek tekintendő (lásd az 5. fejezetet).

Elkövető: egy személy, csoport vagy intézmény, amely közvetlenül alkalmazza, támogatja vagy elnézi egy személy vagy személyek egy csoportja ellen alkalmazott erőszakot vagy más bántalmazást. Az elkövetők valós vagy vélt hatalmi, döntéshozatali vagy tekintélyi helyzetben vannak, így ellenőrzést gyakorolhatnak az áldozat fölött.

Teljességgel alaptalan az a feltételezés, hogy a szexuális és nemi alapú erőszakot általában idegenek követik el. Valójában a szexuális és nemi alapú erőszakot többnyire a túlélő által ismert személy követi el; számos erőszakos cselekményt előre kitervelten követnek el.

Családtagok vagy a közösség tagjai is elkövetnek szexuális és nemi alapú erőszakot. Az állam és intézményei eltűrik és elkövetik a szexuális és nemi alapú erőszakot akkor, ha a diszkriminatív gyakorlatot jogi és politikai eszközökkel nem kérdőjelezzik meg, és nem előzik meg. Háborúban és fegyveres konfliktus során a harcoló felek fegyveresei is gyakran követnek el szexuális és nemi alapú erőszakot.

A szexuális és nemi alapú erőszak leggyakoribb eseteiben nő az áldozat/túlélő és férfi az elkövető. Fiúk vagy férfiak ellen elkövetett szexuális és nemi alapú erőszak eseteiben is általában férfiak az elkövetők.

Szexuális partnerek (férjek, barátok): A legtöbb társadalomban a férfi szexuális partner elfogadott társadalmi nemi szerepe a döntéshozatal és hatalom a nőpartner felett. Sajnálatos módon e hatalmi helyzetet és befolyást gyakran diszkrimináció, erőszak és durva bánásmód útján gyakorolják.

Családtagok, közeli rokonok és barátok: Az otthoni környezetben a lányok sokkal inkább ki vannak téve szexuális és nemi alapú erőszak veszélyének. Az elhanyagolástól a vérfertőzésig terjedő emberi jogi sérelmek ritkán kerülnek napvilágra, hiszen az elkövetők apák, mostohaapák, nagyapák, fiútestvérek, illetve nagybácsik. Az ártalmas tradicionális gyakorlatot a családtagok, közeli rokonok és barátok tudtával és olykor részvételével folytatják.

A közösség befolyásos tagjai (tanárok, vezetők, politikusok): A közösség vezetői vagy más befolyásos tagjai hatalommal való visszaélésének formája a szexuális és nemi alapú erőszak elkövetése. E helyzetekben az elkövető pozíciója és közösségen belüli hatalmi helyzete miatt az áldozat/túlélő még kevésbé hajlandó az erőszakot nyilvánosságra hozni, jelenteni.

Biztonsági erők és katonák (békefenntartók is): A katonák rendszerint a hatalom megtestesítői. Általában felfegyverettek és feladatkörük a közösség biztonságának szavatolása. Bizonyos körülmények között a katonáknak általában lehetőségük van – élnek is ezzel a lehetőséggel - embereket büntetlenül fogva tartani és/vagy letartóztatni; a menekültek jogait és kiváltságait érvényesíteni vagy megtagadni. A határátkelés, ellenőrzési pontokon való áthaladás, valamint termékek és szolgáltatások fegyveres erőktől történő igénylése/kérelmezése növelheti a szexuális és nemi alapú erőszak kockázatát, különösen menekült nők esetében.

A humanitárius segélyszervezetek dolgozói: A humanitárius segélyszervezetek, többek között civil szervezetek, ENSZ szervezetek és a befogadó ország minisztériumainak nemzetközi, nemzeti és menekült alkalmazottai igen jelentős hatalommal bírnak menekültügyi helyzetekben. A közösség gazdagnak, befolyásosnak és hatalommal felruházottnak tekinti őket. Sajnálatos módon előfordultak

olyan esetek, amikor humanitárius dolgozók éltek vissza hatalmukkal, szexuális és nemi alapú erőszakot követtek el. Alapvető fontosságú, hogy a humanitárius segélyszervezet valamennyi munkatársa részesüljön képzésben a társadalmi nem fogalmáról, a szexuális és nemi alapú erőszakról, valamint a nem megfelelő viselkedés esetén történő felelősségről. (Lásd az UNHCR Etikai Kódexét (2002) az 1. számú mellékletben.)

Intézmények: A szociális szolgáltatások nyújtása során alkalmazott diszkriminatív gyakorlat hozzájárul a társadalmi nemi egyenlőtlenségek fenntartásához és növeléséhez. Az információ visszatartása, az orvosi segítség késedelme vagy megtagadása, azonos munkáért egyenlőtlen bérezés, vagy az igazságszolgáltatás hátráltatása néhány példa az intézményes erőszakra.

Lásd még:

- **Inter-agency Standing Committee Policy Paper on the Protection from Sexual Abuse and Exploitation in Humanitarian Crises (2002)**
- **UNHCR Etikai Kódex (2002)**

A szexuális és nemi alapú erőszak típusai

Az alábbi táblázat ismerteti a szexuális és nemi alapú erőszak néhány gyakrabban előforduló formáját. E felsorolás azonban nem kimerítő és nem kizárólagos. Célja, hogy gyakorlati segítséget nyújtson a szexuális és nemi alapú erőszak létező és különféle formáinak felismeréséhez. A szexuális és nemi alapú erőszak fogalmát kimerítő cselekmények alapvetően öt kategóriába sorolhatóak:

- Szexuális erőszak
- Testi erőszak
- Érzelmi és pszichés erőszak
- Ártalmas tradicionális gyakorlat
- Társadalmi-gazdasági erőszak

Szexuális erőszak

Cselekménytípus	Leírás/példák	Elkövetheti:
Erőszakos közösülés és házastárs által elkövetett erőszakos közösülés	Az áldozat vagy az elkövető bármely testrészébe nemi szervvel, vagy az áldozat anális vagy genitális testnyílásába vagy bármely más testrészébe bármely eszközzel történő behatolás, erőszakkal, erőszakkal való fenyegetéssel, kényszerítéssel, kényszerítő körülmények felhasználásával, vagy beleegyezésre képtelen személy ellen (Nemzetközi Büntetőbíróság)	Bárki, aki hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van, többek között a férj, szexuális partner vagy gondozó.
Gyermekekkel szexuális visszaélés, azok megbecstelenítése és vérfertőzés	Bármely olyan cselekmény, amelynek során gyermeket szexuális kielégülés céljából alkalmazzák. Gyermekkel létesített bármely szexuális kapcsolat.	Akiben a gyermek megbízik, többek között a szülő, testvér, távolabbi családtag, barát vagy idegen, tanár, idősebb személy, vezető vagy bármely más gondozó, bárki, aki a gyermek fölött hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van.
Erőszakos fajtalanosság/anális	Erőszakkal kikényszerített anális közösülés, amely rendszerint férfiak között vagy egy férfi és egy nő	Bárki, aki hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van.

erőszakos közösülés	között történik.	
Erőszakos közösülés kísérlete, vagy erőszakos fajtalanság/ anális erőszakos közösülés kísérlete	A behatolás nélkül történő erőszakos közösülés kísérlete.	Bárki, aki hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van.
Szexuális visszaélés	Szexuális természetű, tényleges vagy fenyegetésben kifejezett testi tolatódó magatartás, többek között nem megfelelő érintkezés erőszakos vagy más egyéb, egyenlőtlen vagy kényszerítő jellegű körülmények között.	Bárki, aki hatalmi, befolyásos, vagy ellenőrző helyzetben van, családtagok, a közösség tagjai, munkatársak (többek között felettesek), idegenek,
Szexuális kizsákmányolás	Sérülékeny, alárendelt hatalmi pozícióval vagy bizalmi helyzettel szexuális célból történő visszaélés. Többek között mások szexuális kizsákmányolása átmeneti, társadalmi vagy politikai haszonszerzés céljából (IASC). A szexuális kizsákmányolás az emberkereskedelem egyik célja (szexuális jellegű előadásokban való részvétel, kényszervetkőzés vagy meztelenség; kényszerházasság; kényszerből történő gyermekszülés, pornográf vagy prostitúciós tevékenységben való részvétel; javakhoz, szolgáltatásokhoz vagy segélyekhez való hozzájutás szexuális feltételekhez kötése, szexuális rabszolgaság).	Bárki, aki hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van, így: humanitárius dolgozók, ellenőrző pontokon dolgozó hivatalnokok és katonák, tanárok, csempészek, emberkereskedő hálózatok.
Kényszerprostitúció (másképp: szexuális kizsákmányolás)	Kényszerített szexuális kereskedelem anyagi erőforrásokért, szolgáltatásokért vagy segélyekért cserébe; általában olyan igen védtelen nőket vagy lányokat megcélozva, akik saját maguk vagy gyermekeik alapvető emberi szükségleteit nem képesek fedezni.	Bárki, aki kiváltságos helyzetben vagy pénz, anyagi erőforrások, vagy szolgáltatások birtokában van, akit hatalommal bíróknak tekintenek, humanitárius dolgozók.
Szexuális zaklatás	Bármely kéretlen, rendszerint ismételt és viszonzatlan szexuális közeledés, kéretlen szexuális figyelem, szexuális hozzáférés vagy előnyök követelése, szexuális célozgatás vagy más szexuális jellegű szóbeli vagy testi magatartás; a munkát zavaró pornográf anyagok kiállítása vagy munkafeltételként beállítása; megfélemlítő, ellenséges vagy sértő munkakörülmények teremtése.	Munkáltatók, felettesek vagy munkatársak; illetve bárki, aki hatalmi, befolyásos vagy ellenőrző helyzetben van.
Háborús fegyverként vagy kínzásként alkalmazott szexuális erőszak	Szexuális természetű, emberiség elleni bűncselekmények, többek között az erőszakos nemi közösülés, szexuális rabszolgaság, kényszerabortusz vagy kényszer-sterilizáció, vagy a születés megakadályozása más módon; kényszerterhesség, kényszerű szülés és kényszerített gyermeknevelés. A kínzást kimerítő szexuális erőszak olyan szexuális jellegű tevékenység vagy fenyegetés, amely súlyos lelki vagy testi fájdalmat vagy szenvedést okoz információszerzés, az áldozat vagy egy harmadik személy beismerése, megbüntetése vagy megfélemlítése, vagy egy nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges kiirtása céljából.	Rendszerint a katonaság, rendőrség, fegyveres csoportok vagy a harcoló felek követik el, alkalmazzák vagy rendelik el, büntetés céljából.

Testi erőszak

Cselekménytípus	Leírás/példák	Elkövetheti:
Testi sértés	Verés, ütés, rúgás, harapás, égetés, megcsonkítás vagy gyilkosság, fegyveresen vagy anélkül; gyakran a szexuális és nemi alapú erőszak más formáival együttesen alkalmazva.	Házastárs, szexuális partner, családtag, barát, ismerős, idegen; bárki, aki hatalmi pozícióban van; konfliktusban álló felek képviselői
Kereskedelem, rabszolgaság	Emberek eladása vagy velük való kereskedés kényszerített szexuális tevékenység, kényszermunka vagy szolgáltatások, rabszolgaság vagy a rabszolgasághoz hasonló szokások, szolgaság vagy szervátültetéshez szükséges emberi szervek kivétele céljából.	Bárki, aki hatalmi vagy ellenőrző helyzetben van.

Érzelmi és pszichés erőszak

Cselekménytípus	Leírás/példák	Elkövetheti:
Visszaélés/Megalázás	Nem szexuális jellegű, szóbeli, sértő, megalázó, lealacsonyító természetű visszaélés; az áldozat/túlélő kényszerítése arra, hogy nyilvánosan vagy nem nyilvános helyen megalázó módon cselekedjen; a családfenntartáshoz szükséges alapvető költségek megtagadása.	Bárki, aki hatalmi vagy ellenőrző helyzetben van; gyakran a házastárs, szexuális partner vagy hatalommal bíró családtag követi el.
Izolálás/elzárás	A barátoktól/családtól való elszigetelés, mozgáskorlátozás, szabadságmegvonás vagy a szabad mozgás jogának akadályozása, korlátozása.	Bárki, aki hatalmi vagy ellenőrző helyzetben van; gyakran a házastárs, szexuális partner vagy hatalommal bíró családtag követi el.

Ártalmas tradicionális gyakorlat

Cselekménytípus	Leírás/példák	Elkövetheti:
Női nemi szerv megcsonkítása	A külső nemi szervek nem egészségügyi okból történő lemetészése, általában fiatalkorban; a részleges kimetszéstől a teljes eltávolításig vagy összevarrásig terjed, kulturális vagy más nem-gyógyászati okokból; gyakran az élet során több alkalommal történik, mint például szülés után, vagy ha egy lány/nő szexuális támadás áldozatává vált.	A családok, vallási közösségek, egész közösség vagy néhány állam által támogatott, tolerált vagy segített tradicionális kuruzslók.
Korai házasság	A jogi értelemben vett beleegyezési korhatár előtt elrendezett házasság (az ilyen kapcsolatban történt nemi közösülés a törvény értelmében erőszakos nemi közösülésnek minősül, mivel a lány jogilag nem tekinthető beleegyezésre képesnek).	Szülők, közösség vagy az állam.
Kényszerházasság	Az áldozat/túlélő akarata ellenére történő elrendezett házasság; gyakran a családnak hozományt adnak, visszautasításának erőszakos és/vagy visszaélés jellegű következményei vannak.	Szülő, családtag.
Becsületgyilkosság vagy megcsonkítás	Nők vagy lányok megcsonkítása vagy meggyilkolása büntetésként olyan, a társadalmi nemi szerepek szempontjából helytelennek tartott cselekmények, amely a családra vagy a közösségre szégyent jelent (pl. sav öntése egy fiatal nő arcára, mert nem a család által kiválasztott személlyel kísérel meg házasságot kötni, ami a családra nézve megszégyenítő),	Szülő, férj, más családtagok vagy a közösség más tagjai.

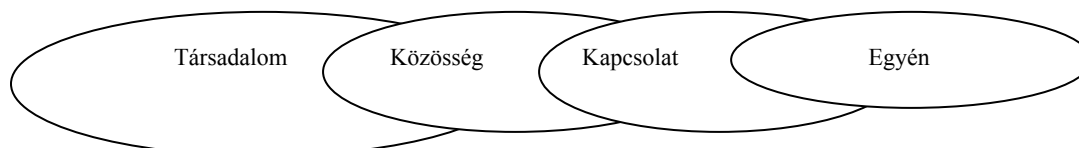
	vagy a család becsületének megőrzése céljából (pl. a család férfitagja által elkövetett bűncselekmény jóvátételeként).	
Csecsemőgyilkosság és/vagy –elhanyagolás	A nőnemű gyermek megölése, az étel megvonása vagy elhanyagolás, mivel a társadalomban a hímnemű gyermekekhez képest alacsonyabb értékűnek tekintik a nőnemű gyermeket.	Szülő, más családtagok.
A lányok és nők tanulásának tiltása	A lányoknak az iskolából történő távoltartása, valamint a lányok és asszonyok alapszintű, szakmunkás, szakmai vagy tudományos ismeretek megszerzéséhez való hozzájárulásának akadályozása vagy megtiltása.	Szülők, más családtagok, közösség, egyes államok.

Társadalmi-gazdasági erőszak

Cselekménytípus	Leírás/példák	Elkövetheti:
Diszkrimináció és/vagy lehetőség és szolgáltatások megtagadása	Kirekesztés, az oktatáshoz, egészségügyi ellátásokhoz vagy fizetett munkához való hozzáférés megtagadása; tulajdonjog megtagadása.	Családtagok, társadalom, intézmények és szervezetek, kormányzati résztvevők.
A szexuális orientáción alapuló társadalmi kirekesztés/kiközösítés	A szolgáltatásokhoz és szociális juttatásokhoz való hozzáférés, vagy a polgári, politikai, gazdasági, kulturális jogok gyakorlásának megtagadása, büntetőjogi szankciók alkalmazása, diszkriminatív gyakorlat, vagy testi vagy pszichés ártalmak és diszkriminatív gyakorlat eltűrése, a homoszexuálisokat, transz-szexuálisokat vagy transzvesztitákat érintő nyilvános vagy nem nyilvános ellenségeskedés.	Családtagok, társadalom, intézmények és szervezetek, kormányzati résztvevők.
Gátló jogi gyakorlat	Főként a nők polgári, gazdasági, kulturális és politikai joggyakorlásának és jogérvényesítésének tiltása.	Család, közösség, intézmények és az állam.

Hol és mikor fordul elő szexuális és nemi alapú erőszak?

Szexuális és nemi alapú erőszak bárhol, bármikor történhet. Alkalmazzák fegyverként háborúban és elkövetik az otthon vélt biztonságában. A társadalmat szabályozó jognak és struktúráknak az egyénre gyakorolt hatásához hasonlóan, az egyéni hozzáállás/megközelítés is befolyásolni képes a családok, közösségek és társadalmak bizonyos fajta magatartásra adott válaszát. Az alábbi ábra jól mutatja az egyén és a társadalom kapcsolatát.

Az *egyén* szintjén a következő tényezők befolyásolhatják, hogy valaki áldozata/túlélője vagy elkövetője lesz az erőszaknak: ismereteinek szintje, személyi biztonsága, az erőforrásokhoz, szolgáltatásokhoz és szociális juttatásokhoz való hozzáférése és azok ellenőrzése, személyes háttere, valamint attitűdje a társadalmi nemi szerepekkel kapcsolatban.

A második, *kapcsolati* szint jelképezi a bántalmazás közvetlen környezetét: az egyének közötti, sőt, családon belüli viszonyokat. Ezen a szinten az egyének között fennálló egyenlőtlen erőviszonyok hozzájárulnak az alárendelt/kiváltságos helyzet megerősítéséhez.

A *közösségi* szint képviseli a helyi struktúrákban (iskolában, egészségügyi intézményekben, korosztályi csoportokban, munkahelyi kapcsolatokban) szocializálódott egyének közötti kölcsönhatásokat. A menekültek számára e struktúrák a menekülttáborban vagy más intézményekben belül találhatóak meg, ahol a szociális juttatások elérhetősége és hozzáférhetősége, illetve a tábor kialakítása közvetlen hatással bírhat a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásának esélyére.

A *társadalom* fogalma felöleli a társadalmi nemi szerepekkel, gyermekekkel, nőekkel és férfiakkal kapcsolatos kulturális és társadalmi normákat, a magatartásokat szabályozó jogi és politikai kereteket, valamint a konfliktusmegoldás során az erőszakhoz fűződő kapcsolatos nézeteket/attitűdöt.

Egyértelműen megállapítható, hogy ha bármely területen szemléletbeli vagy magatartásbeli változás következik be, az valamennyi területre kihat. Éppen ezért a szexuális és nemi alapú erőszakra adandó válaszokat, illetve a megelőzésre tett erőfeszítéseket valamennyi szinten alkalmazni kell.

A szexuális és nemi alapú erőszak előfordul minden társadalmi osztályon, kultúrán, valláson, fajon, társadalmi nemben és korosztályon belül.

Szexuális és nemi alapú erőszak a menekülési ciklus alatt

Fegyveres konfliktusok során felborulnak a társadalmi struktúrák. A fennálló veszélyeken túl a nőket és gyermekeket további veszélyek fenyegetik: a harcok elől való menekülés és a menedékkeresés közben szexuális és nemi alapú erőszaknak is ki vannak téve. A menekülés során a családtagok gyakran elszakadnak egymástól, így a gyermekek a családtagjaiktól elszakadhatnak, a nők a háztartás védelméért és fenntartásáért egyedül viselhetik a felelősséget. Az alábbi – S. Purdin által szerkesztett ábra módosításával nyert – táblázat ismerteti a menekülési ciklus egyes fázisai során előforduló erőszak típusait.

Fázis	Az erőszak típusai
A konfliktus alatt, a menekülést megelőzően	Hatalmi helyzetben lévők által elkövetett bántalmazás, nők szexuális kereskedelme; szexuális bántalmazás, erőszakos közösülés, a harcoló felek fegyveres tagjai, többek között a biztonsági erők által elkövetett emberrablások; tömeges erőszakos közösülés és kényszerterhesség.
Menekülés közben	Útonállók, határőrök, kalózkodók által elkövetett szexuális támadások; embercsempészek, rabzolga-kereskedők által történő elrablás emberkereskedelelem céljából.
A menedéket nyújtó országban	Hatóságok képviselői által elkövetett szexuális támadások, kényszerítés, zsarolás; gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekek szexuális bántalmazása nevelőotthonban; családon belüli erőszak; a tranzitszállókon, fagyűjtés vagy vízszerezés közben történő szexuális támadás; nemi kapcsolat a túlélés érdekében (kényszerprostitúció); kérelmezők szexuális kizsákmányolása a menedéket nyújtó országban az eljárás, vagy a segítségnyújtáshoz és az erőforrásokhoz történő hozzáférés során; ártalmas tradicionális gyakorlat felelevenítése.
Hazatérés közben	A családtól elszakított nők és gyermekek szexuális bántalmazása; hatalmi helyzetben lévők által elkövetett szexuális visszaélés; útonállók vagy határőrök által elkövetett szexuális támadások és erőszakos közösülés; erőszakos/kényszerhazatérés.
Reintegráció során	A hazatérők ellen megtorlásként alkalmazott szexuális bántalmazás; a jogállás legalizálása során szexuális zsarolás, a döntéshozatali folyamatokból való kizárás; az erőforrásokhoz és személyi iratokhoz való hozzájutás, valamint a tulajdon vissza- vagy megszerzésének korlátozása vagy megtagadása.

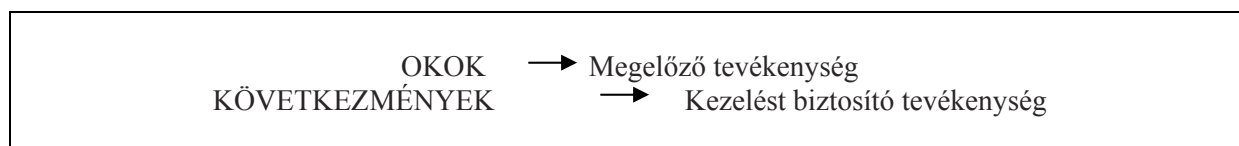
Szexuális és nemi alapú erőszak az életciklus alatt

Az alábbi – L. Heise által kidolgozott – táblázat ismerteti a nőket életük egyes szakaszaiban sújtó erőszak különböző típusait.

Életfázis	Előforduló erőszak típusai
Születés előtt	Nemi alapon eldöntött terhesség-megszakítás; terhesség alatti testi sértés; kényszerterhesség
Csecsemőkor	Leánygyermek megölése, érzelmi és testi bántalmazás; diszkrimináció az ételhez és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben
Lánykor	Gyermekkori házasság; női nemi szerv csonkítása; családtagok és idegenek által elkövetett szexuális visszaélés; diszkrimináció az ételhez, oktatáshoz és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben.
Serdülőkor	Udvarlás során elkövetett erőszak; gazdasági tényezők (pl. iskolai tandíj) miatt kényszerített nemi kapcsolat; munkahelyen előforduló szexuális visszaélés; erőszakos nemi közöselés; szexuális zaklatás; megrendezett házasság; emberkereskedelem.
Nemzőképes kor	Bizalmas viszonyban álló férfiak és családtagok által elkövetett testi, pszichés és szexuális visszaélés; partner által kényszerített terhesség; munkahelyi szexuális visszaélés; szexuális zaklatás; erőszakos nemi közöselés; özvegyek bántalmazása, például tulajdontól megfosztás vagy szexuális tisztító szokások.
Időskor	Özvegyek bántalmazása, például tulajdontól megfosztás; boszorkányság vádja; fiatalabb családtagok által elkövetett testi és pszichés erőszak; diszkrimináció az ételhez és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben

Szexuális és nemi alapú erőszak okai és következményei

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséről és a következménynek kezeléséről szóló programok helyes tervezéséhez fontos az adott helyzetben elemezni az erőszak okait és következményeit. A kiváltó okok megértése segít hatékony lépéseket kidolgozni az erőszak megelőzésére, a következmények megértése pedig lehetővé teszi az áldozatok/túlélők számára leginkább megfelelő válaszlépésekből álló tervek kidolgozását.

A szexuális és nemi alapú erőszak okai

A szexuális és nemi alapú erőszak kiváltó okai a társadalom – a nőket a férfiakhoz képest alárendelt pozícióba szorító – nemi alapú diszkriminációhoz való hozzáállásában, illetve annak gyakorlásában keresendők. A nők, valamint a nők által végzett munka társadalmi és gazdasági alulértékelése, illetve a széles körben elfogadott társadalmi nemi szerepek továbbörökítik és megerősítik azt a feltételezést, hogy a férfiak döntéshozatali és irányító hatalommal vannak felruházva a nők fölött. Egyedi vagy kollektív szexuális és nemi alapú erőszak elkövetésével az elkövetők a többiek fölötti kiváltságos, hatalmi és irányítói helyzetüket kívánják fenntartani.

A társadalmi nemi szerepek és identitás szempontjából meghatározó tényezők: nem, kor, társadalmi-gazdasági körülmények, etnikai származás, nemzetiség és vallás. A férfiak és nők közötti, illetve a nők és a férfiak csoportján belüli kapcsolatokat eltérő hatalmi szintek jellemzik, amelyek fenntartják a társadalom tagjai közötti kiváltságokat és alárendeltséget. Az emberi jogok, nemi egyenlőség, demokrácia és a problémamegoldás nem erőszakos módozatainak semmibe vétele vagy ismeretének hiánya fenntartja és továbbörökíti az egyenlőtlenségeket.

Az együttható kockázati tényezők

Míg a nemi egyenlőtlenség és a diszkrimináció a szexuális és nemi alapú erőszak főbb kiváltó okai, számos más tényező befolyásolja, hogy egy adott helyzetben milyen típusú és mértékű erőszak következik be. Igen fontos megértenünk e tényezőket annak érdekében, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére valóban hatékony stratégiákat dolgozzunk ki.

Valamennyi programban meg kell jelennie az anyagi erőforrásokhoz és segélyekhez való egyenlő hozzáférésnek és az erőforrások egyenlő ellenőrzésének, továbbá a nők egyenértékű részvételének a döntéshozatali folyamatokban, függetlenül attól, hogy kifejezetten a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programról, vagy a lakosságnak szükséghelyzetben felmerülő, újjáépítési vagy fejlődési szükségleteire reagáló programról van-e szó.

Az alábbi táblázat áttekintést nyújt azokról az okokról és kockázati tényezőkről, amelyek növelhetik a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatává/túlélőjévé, vagy elkövetőjévé válás veszélyét.

Okok vagy kockázati tényezők a szexuális és nemi alapú erőszak esetében

Egyéni kockázatok	<ul style="list-style-type: none"> • A biztonságérzet elvesztése • Függség • Lelki és testi fogyatékoság • A társadalmi-gazdasági státusban bekövetkezett változásokhoz alkalmazkodásnak nincsenek alternatívái • Alkohol- és kábítószer-fogyasztás, ezekkel való visszaélés • A konfliktussal, meneküléssel összefüggő pszichés trauma és stressz • A családon és közösségen belüli szerepek felborulása • A nemzeti és nemzetközi jogban biztosított egyéni jogok ismeretének hiánya
Társadalmi normák és kultúra	<ul style="list-style-type: none"> • Diszkriminatív kulturális és tradicionális hiedelmek és gyakorlatok • Vallásos eszmék
A befogadó és/vagy származási országban érvényesülő jogi keretek és gyakorlat	<ul style="list-style-type: none"> • Diszkrimináció és a szexuális és nemi alapú erőszak tolerálása • A nők és gyermekek jogai nem élveznek jogi védelmet • A szexuális és nemi alapú erőszak elleni jogszabályok hiánya • Bizalmatlanság a rendvédelmi szervek iránt • A társadalmi nemi alapú diszkriminációt megerősítő szokásjog, hagyományos jogrend és gyakorlat alkalmazása • Általános érzéketlenség és a szexuális és nemi alapú erőszakot elítélő kampányok hiánya • Az igazságszolgáltatás és rendvédelem terén érvényesülő diszkriminatív gyakorlat • A bűncselekmények alacsony feljelentési aránya, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom hiánya • A hatóság tudomására jutott esetekhez képest alacsony vádemelések száma • A tábor távoli elhelyezkedése miatt nem hozzáférhető a rendőrség és a bíróság • A rendvédelmi szervek női munkatársainak hiánya • A helyi bíróságok és biztonsági tisztek adminisztratív erőforrásainak és felszerelésének hiánya • A társadalmi nemet támogató jogszabályok vagy gyakorlat hiánya az igazságszolgáltatásban
Háború és fegyveres konfliktus	<ul style="list-style-type: none"> • A társadalmi struktúrák összeomlása • Más közösségek felett politikai hatalom és ellenőrzés gyakorlása • Etnikai különbségek • Társadalmi-gazdasági diszkrimináció
Menekülteket, hazatérőket és belső menekülteket érintő helyzetek	<ul style="list-style-type: none"> • A társadalmi és családi támogatást biztosító struktúrák összeomlása • Földrajzi elhelyezkedés és helyi környezeti adottságok (bűnözéssel fertőzött környék) • A tábor kialakítása és társadalmi struktúrája (túlzsúfoltság, több háztartás elhelyezése egy épületben, közösségi szállás) • A szolgáltatások és infrastruktúra kialakítása

	<ul style="list-style-type: none"> • Túlnyomórészt férfiak vezetik a tábort; nemi kérdésekben elfogult döntések • Az étel, fűtőanyag, jövedelemszerzés hozzáférhetetlensége mozgásra készlet az elszigetelt területeken • Rendőri védelem hiánya • Az UNHCR/civil szervezetek jelenlétének hiánya a táboron belül • Biztonsági járőrök hiánya • Az egyéni nyilvántartásba vétel és igazolványok hiánya • Helyi lakosság ellenségeskedése (a menekülteket jobban ellátottnak tekintik)
--	--

A szexuális és nemi alapú erőszak következményei

A szexuális és nemi alapú erőszak áldozatait/túlélőit súlyos egészségügyi és pszicho-szociális problémák fenyegetik, néha halál – még akkor is, ha testi bántalmazás ténylegesen nem történt. Az érzelmi és fizikai trauma hosszantartó lesújtó hatásának lehetőségét nem szabad lebecsülni.

A szexuális és nemi alapú erőszak lehetséges következményeinek megértése segít abban, hogy megfelelő stratégiákat dolgozzunk ki ezen utóhatások kezelésére és a további ártalmak megelőzésére.

Az alábbiakban szektorok szerinti bontásban összefoglaló áttekintést adunk a következményekről.

Egészségügyi következmények

A szexuális és nemi alapú erőszak valamennyi típusa esetén felmerülhetnek súlyos, esetleg életveszélyes egészségügyi következmények.

Halálos következmények
Emberölés Öngyilkosság Anyai halálozás Csecsemőhalálozás AIDS-el kapcsolatos halálozás

Nem halálos következmények		
Akkut fizikai	Krónikus fizikai	Reproduktív
Sérülés Sokk Betegség Fertőzés	Fogyatékoság Szomatikus panaszok Krónikus fertőzés Krónikus fájdalom Gyomor- és bélproblémák Étkezési rendellenességek Alvási zavarok Alkohol/kábítószerfogyasztás	Vetélés Nem kívánt terhesség Veszélyes terhesség-megszakítás Szexuális úton terjedő betegségek, többek között HIV/AIDS Menstruációs zavarok Terhességi komplikációk Nőgyógyászati rendellenességek Szexuális zavarok

Pszicho-szociális következmények

Érzelmi és pszichés következmények	Szociális következmények
<ul style="list-style-type: none"> • Poszt-traumatikus stressz • Depresszió • Szorongás, félelem • Düh • Szégyen, bizonytalanság, öngyűlölet, önvád • Elmezavar • Öngyilkosság fontolgatása, önpusztító magatartás 	<ul style="list-style-type: none"> • Az áldozat/túlélő hibáztatása • A társadalomban betöltött szerep/funkció elvesztése (pl. jövedelemszerzés, gyermekekről való gondoskodás) • Társadalmi stigmák • Társadalmi elutasítás és kirekesztés • A szegénység elnőiesedése

- A közösség általában az áldozatot/túlélőt hibáztatja. E társadalmi elutasítás további érzelmi károkhoz vezet, többek között szégyenhez, öngyűlölethez és depresszióhoz.
- A szociális megbélyegzéstől való félelem következtében az áldozatok/túlélők többsége egyáltalán nem tesz feljelentést a bűncselekmény miatt. A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek többsége soha sem jut a hatóságok tudomására.

Jogi/igazságszolgáltatási következmények

- Amennyiben a nemzeti jogszabályok nem nyújtanak elégséges védelmet a szexuális és nemi alapú erőszak ellen, vagy ha az igazságszolgáltatási és rendvédelmi szervek gyakorlata diszkriminatív, az effajta erőszak elkövetése büntetlen maradhat.
- Gyakran a bíróság is átveszi a közösségnek az áldozat/túlélő hibáztatására épülő szemléletét. Számos szexuális és nemi alapú erőszakot megtestesítő bűncselekmény esetében az eljárást megszüntetik, vagy a bűnösnek talált elkövető enyhe büntetést kap. Néhány országban az elkövetőre kiszabott büntetés az áldozat/túlélő jogainak újabb csorbitását jelenti, például az elkövetővel kötendő kényszerházasságot. Az áldozatok/túlélők érzelmi sérelmeit azzal fokozzák, hogy az elkövető nem hibázott.

Biztonsági következmények

- Az áldozat/túlélő bizonytalanságban él, fenyegetettnek, védtelennek érzi magát és fél, hogy további erőszak fenyegeti.
- Az emberkereskedelemmel kapcsolatos esetek kezelése során a rendőröket és a (köz)biztonsági őrköket a megtorlás veszélye fenyegeti.
- Amennyiben a rendőrök és a (köz)biztonsági őrkök nem ismerik az áldozatok/túlélők azonnali gondoskodásra, méltóságra és tiszteletre irányuló szükségleteit, a késedelmes segítségnyújtással vagy érzéketlen viselkedéssel további sérelmeket és traumát okozhatnak.

Emlékeztető

- A szexuális és nemi alapú erőszak sérti az emberi jogokat. Az UNHCR és az államok közösen felelősek a menekültek és más kényszervándorok biztonságáért. Ennek megfelelően a menekültek elleni szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése, valamint a következmények kezelése a menekültvédelem átfogó stratégiájának része.
- A szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak/túlélőinek túlnyomó része nő és lány, bár fiúk és férfiak is lehetnek áldozatok/túlélők.
- A társadalmi nem fogalma azt jelöli, mit jelent egy bizonyos társadalomban vagy kultúrában fiúnak vagy lánynak, nőnek vagy férfinak lenni.
- Az átfogó megelőzési és válaszadási tervnek mind a nők, mind a férfiak szerepére és szükségleteire koncentrálnia kell, továbbá arra, hogyan válhat mindkét nem a változás aktív alakítójává.
- A szexuális és nemi alapú erőszakot többnyire a túlélő által ismert személy követi el.
- A szexuális és nemi alapú erőszak elkövetői nemegyszer pontosan azok, akiktől a túlélők segítséget és védelmet várnak.
- A szexuális és nemi alapú erőszak előfordul minden társadalmi osztályon, kultúrán, valláson, fajon, társadalmi nemén és korosztályon belül. A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését valamint a válaszadását célzó erőfeszítésnek az egyéneket, a közeli kapcsolatokat, a közösséget és általánosságban a társadalmat kell megcéloznia.

- Az okok megértése segít hatékony lépéseket kidolgozni az erőszak megelőzésére, a következmények megértése pedig lehetővé teszi az áldozatok/túlélők számára leginkább megfelelő válaszlépésekből álló tervek kidolgozását.
- A szexuális és nemi alapú erőszak kiváltó okai a nemi egyenlőtlenség és a diszkrimináció.
- Valamennyi programban meg kell jelennie az anyagi erőforrásokhoz és segélyekhez való egyenlő hozzáférésnek és az erőforrások egyenlő ellenőrzésének, továbbá a nők egyenértékű részvételének a döntéshozatali folyamatokban, függetlenül attól, hogy kifejezetten szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programról, vagy a lakosságnak szükséghelyzetben fellépő, újjáépítési vagy fejlődési szükségleteire reagáló programról van-e szó.
- Az érzelmi és fizikai trauma hosszantartó lesújtó hatásának lehetőségét nem szabad lebecsülni.

2. FEJEZET

ALAPELVEK

A szexuális és nemi alapú erőszak problémája valamennyiünkre, minden közösségre és intézményre kihat. Komplexitása miatt a szexuális és nemi alapú erőszakot leghatékonyabban úgy tudjuk megcélozni, ha több szektor, szervezet és tudományág összefogásán keresztül határozzuk meg és dolgozzuk ki az erre az emberi jogi problémára koncentrált közös stratégiát. A stratégia kidolgozásában résztvevő valamennyi szereplőnek meg kell egyeznie, hogy közös alapelvekhez tartják magukat, és el kell fogadniuk, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak az emberi jogokat sérti. A programokban megvalósuló tevékenységeket átható alapelvek a következők: a menekültközösségek teljes bevonása; a nők és férfiak, lányok és fiúk egyenrangú részvételének biztosítása a tervezés, végrehajtás, monitorozás és értékelés folyamán; valamennyi szereplő által összehangolt, multi-szektorális lépések biztosítása; az integrálásra és általánossá tételre (mainstreaming) való törekvés; a számonkérhetőség valamennyi szinten történő biztosítása. Az egyénnel kapcsolatos tevékenységeket átható alapelvek a következők: az áldozat(ok)/túlélő(k) fizikai biztonságának szavatolása; titoktartás biztosítása; az áldozat(ok)/túlélő(k) kívánságainak, jogainak és méltóságának tiszteletben tartása; a gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembe vétele a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez és válaszadáshoz leginkább megfelelő lépések megtételével kapcsolatos döntéshozatal során.

A szexuális és nemi alapú erőszak összetett problémájának kezelése szükségessé teszi a különféle szektorok, szervezetek és tudományágak együttműködését és együttes erőfeszítését. A stratégiák kidolgozásában résztvevő valamennyi szereplőnek meg kell egyeznie, hogy munkájukat átható közös alapelvekhez tartják magukat. Az alapelvek osztályozhatóak aszerint, hogy a programok kidolgozását, végrehajtását és monitorozását irányítják, vagy az erőszak áldozatainak/túlélőinek (függetlenül attól, hogy férfiak, nők vagy gyermekek) nyújtandó védelmet és segítséget szabályozzák (a gyermekekkel kapcsolatos speciális alapelveket lásd az 5. fejezetben).

Alapelvek
Program
<ul style="list-style-type: none">
• a menekültközösség teljes bevonása
• a nők és férfiak, lányok és fiúk egyenlő részvételének biztosítása a tervezés, végrehajtás, monitorozás és értékelés folyamán
• valamennyi résztvevő által összehangolt, multi-szektorális lépések biztosítása
• az integrálásra és általánossá tételre (mainstreaming) törekvés
• számonkérhetőség biztosítása valamennyi szinten
Egyén
<ul style="list-style-type: none">
• az áldozat(ok)/túlélő(k) fizikai biztonságának szavatolása
• titoktartás biztosítása
• az áldozat(ok)/túlélő(k) kívánságainak, jogainak és méltóságának tiszteletben tartása; a gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembe vétele a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez és következmények kezeléséhez legmegfelelőbb lépések kiválasztásában
• a diszkrimináció tilalmának érvényesítése

Az egyéb dokumentumokban, például etikai kódexekben rögzített elveket szintén célszerű alkalmazni és a programban részt vevő valamennyi partnerrel megosztani.

A programokra vonatkozó alapelvek

A menekültközösség teljes bevonása: A menekültközösségnek valamennyi, a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos program-tevékenység esetében központi szerepet kell játszania. A közösség részvétele a döntéshozatalban kulcsfontosságú. Kutatást kell folytatni ahhoz, hogy megértsük a közösségen belüli társadalmi nemi erőviszonyokat és egyéb hatalmi dinamikát.

A nők és férfiak, lányok és fiúk egyenlő részvételének biztosítása a tervezés, végrehajtás, monitorozás és értékelés folyamán: Különböző csoportok és egyének vegyenek részt a program alakulásának valamennyi szakaszában a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése érdekében.

Törekvés az integrálásra és általánossá tételre (mainstream): A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére szolgáló, valamint a következmények kezelését célzó lépéseket célszerű integrálni már létező programokba és szektorokba és nem speciális programként, vagy projektként kialakítani, mivel az utóbbi veszélybe sodorhatja hosszú távú fenntarthatóságukat.

Valamennyi szereplő által összehangolt, multi-szektorális lépések biztosítása: A kulcsfontosságú szektorok (közösségi szolgáltatások, egészségügy, védelem, biztonság) részvétele döntő fontosságú a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programok sikeréhez. A résztvevőknek (kormány, civil szervezetek és az UNHCR) össze kell hangolniuk tevékenységeiket, és együtt kell működniük.

A felelősség biztosítása minden szinten: A szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programok valamennyi résztvevője felelős tevékenységéért, az előzetes megállapodás értelmében meghatározott feladatok teljesítéséért.

Az egyénekre vonatkozó alapelvek

Az áldozat/túlélő és családja biztonságának folyamatos szavatolása: Nem szabad elfelejteni, hogy az áldozat/túlélő félelemben él, és személyes biztonságának megerősítésére szorul. Minden esetben fontos, hogy ne legyen kitéve a támadó, vagy a közösség újabb támadásának. Szükség esetén kérje a tábori biztonsági szolgálat, rendőrség vagy más rendvédelmi szerv, helyi tisztségviselők vagy mások segítségét. Figyeljen az áldozatot/túlélőt segítő más személyek (családtagok, barátok, közösségi szolgáltatásokkal vagy szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó, vagy egészségügyi dolgozók) biztonságára is.

Mindenkor biztosítsuk az érintett(ek)et és családj(uk)at a titoktartásról: Csak a legszükségesebb információt szabad a segítségnyújtásban részt vevő más szereplőkkel megosztani, az áldozat/túlélő kívánsága és hozzájárulása szerint. Az elkövetőt is megilleti a titoktartás jogának tiszteletbentartása. Az áldozatokkal/túlélőkkel kapcsolatos információt sosem szabad olyan formában megosztani, hogy az az érintett nevét is tartalmazza. Harmadik személyekkel csak abban az esetben osztható meg az áldozatra/túlélőre vonatkozó információ, ha ahhoz az áldozat/túlélő (vagy a gyermekek esetében a szülők) kifejezetten írásos beleegyezését adta.

Valamennyi írásbeli információt biztonságos, zárható szekrényben kell tárolni. Bármely jelentés vagy statisztika nyilvánosságra hozatalához a szervezeten belül csak egy személynek legyen hatásköre. Ez a személy az áldozatokról/túlélőkről csak általános jellegű információt hozzon nyilvánosságra. Valamennyi személyazonosításra alkalmas adatot (név, cím, stb.) el kell távolítani az anyagból.

A szexuális és nemi alapú erőszak eseteivel foglalkozó munkatársak tegyenek dokumentált titoktartási esküt.

Esetenként szükség lehet tolmács vagy fordító alkalmazására az áldozatok/túlélők meghallgatása során. Ez esetben tanácsos a közösségen kívüli tolmácsot megbízni, és a munkával kapcsolatos feltételeket előre rögzíteni. Mivel nem minden esetben áll rendelkezésre jól képzett és független

tolmács/fordító, a szervezeteknek megfelelő pénzügyi és emberi erőforrást kell meghatározniuk a színvonalas tolmácsolási/fordítási szolgáltatások biztosítása érdekében.

A megtett intézkedéseket elsősorban az áldozat(ok)/túlélő(k) kívánsága, jogai és méltóságának tiszteletben tartása vezérelje.

- A meghallgatás ne nyilvános helyen történjen, lehetőleg azonos nemű tolmács segítségével.
- Mindig törekedjünk arra, hogy a meghallgatásokat és a vizsgálatokat az áldozattal/túlélővel azonos nemű munkatárs folytassa le (pl. női áldozat/túlélő esetén női meghallgató).
- Hallgassunk figyelmesen (aktívan).
- Törekedjünk az előítéletmentes viselkedésre.
- Legyünk türelmesek, ne kényszerítsük az áldozatot/túlélőt több információ közlésére, ha még nem készült fel arra, hogy beszéljen az élményeiről.
- Csak releváns kérdéseket tegyünk fel az áldozatnak/túlélőnek.
- Az áldozat/túlélő szüzességének helyzete nem tárgya a meghallgatásnak, erről ne essen szó.
- Törekedjünk annak elkerülésére, hogy az áldozatnak/túlélőnek több alkalommal kelljen elismételnie, hogy mi történt vele.
- Ne neveljünk, és más módon se viselkedjünk tiszteletlenül az illetővel, tartsuk tiszteletben kultúráját, családját és helyzetét.
- Amennyiben a meghallgatás lefolytatására képzett személy nincs jelen, az áldozatot/túlélőt irányítsa a megfelelő személyhez.
- Vonja félre, úgy kérdezze meg az áldozatot/túlélőt, kívánja-e, hogy házastársa vagy élettársa jelen legyen a meghallgatás alatt. Amennyiben az áldozat/túlélő még gyermekkorú, a gondoskodás és ellátás típusának meghatározásakor a **gyermek mindenképp felett álló érdeke** legyen a döntő. A részleteket lásd az 5. fejezetben.

A diszkrimináció tilalmának érvényesítése: Valamennyi felnőtt és gyermek nemtől függetlenül egyenlő gondoskodásban és ellátásban részesüljön. Az erőszak áldozatai/túlélői egyenlő és tisztességes bánásmódban részesüljenek, fajtól, vallástól, nemzetiségtől vagy szexuális orientációtól függetlenül.

Az UNHCR öt vállalása a menekült nők iránt

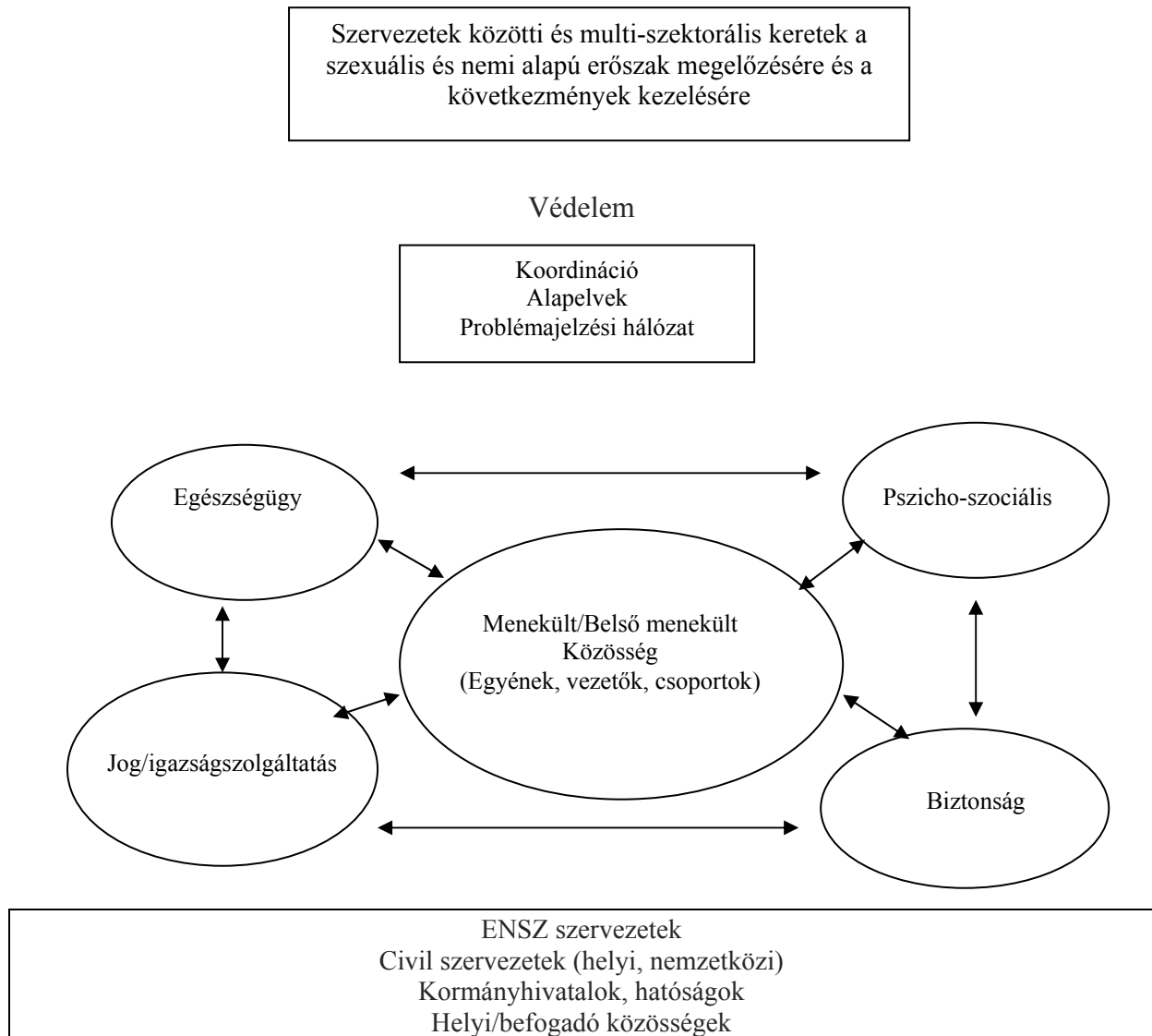
Az UNHCR kötelezettséget vállalt öt kulcsfontosságú ígéret teljesítésére, mert ezek előbbre viszik a menekült nők jogainak érvényesülését és a nemi egyenlőség általánossá tételét, valamint hozzájárulnak a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez, illetve együttérző válaszokat biztosítanak, amennyiben a megelőzés nem járt sikerrel. Az öt kötelezettség nem jelenti a menekült nőkkel kapcsolatos prioritások kimerítő felsorolását, mindazonáltal döntő fontosságúak a menekülteknek a szexuális és nemi alapú erőszak terén fennálló kiszolgáltatottságának felszámolásához. Az UNHCR kötelezi magát, hogy:

1. integrált országos stratégiát dolgoz ki a menekült nőket sújtó szexuális erőszak, így a családon belüli erőszak ellen.
2. Gondoskodik valamennyi menekült nő nyilvántartásba vételéről, továbbá a személyes biztonságukat és mozgásszabadságukat, illetve az alapvető ellátásokhoz való hozzájutásukat biztosító iratokkal történő ellátásáról. A nyilvántartásba vételi eljárás során a menekült nők és férfiak egyenlő módon vesznek részt.
3. biztosítja, hogy a vezető testületekben és a menekülteket az UNHCR-nél képviselő valamennyi, városi, falusi vagy táborigényű környezetben működő szervezetben a képviselők 50 százaléka nő legyen.
4. biztosítja a menekült nők közvetlen és közvetett részvételét az élelmiszerek és nem-élelmiszercikkek szétosztásában, annak érdekében, hogy e cikkek a háztartások felnőtt nőtagjainak közvetlen ellenőrzése alá kerüljenek.
5. az UNHCR segélyprogramjainak általános gyakorlatává válik a szervezet feladatkörébe tartozó valamennyi nő és lány higiéniai cikkekkal való ellátása.

A multi-szektorális megközelítés

A multi-szektorális megközelítés az a keret, amelyre a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére tett lépések épülnek.

Az alábbi vázlatos ábra ismerteti a különböző résztvevők együttműködésének módját az áldozatok/túlélők szükségleteinek kiszolgálásában.

Védelem	A nemzetközi védelem magában foglal minden erőfeszítést annak biztosítására, hogy a menekültek megfelelő védelemben részesüljenek, és jogaikat szabadon gyakorolhassák. Az UNHCR feladata, hogy a menekülteket sújtó szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére tett erőfeszítések során vezető szerepet töltsön be.
A menekült közösség lépései	A menekülteket aktívan be kell vonni valamennyi tevékenység kidolgozásába, tervezésébe és végrehajtásába, így a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését és a következmények kezelését célzó tevékenységekbe is. A megelőzési és válaszadási

	tevékenységbe éppúgy fontos bevonni a férfiakat és serdülőket, mint a nőket. A menekült intézmények vezetési struktúráit többnyire férfiak dominálják. A férfivezetőknek általában nagy befolyásuk van a férfilakosságra, így az effajta erőszak felszámolásával kapcsolatos üzenetet is hatékonyan tudják képviselni/közvetíteni. Ők tudják továbbá biztosítani, hogy a helyi vagy tradicionális bíróságok ténylegesen foglalkozzanak a szexuális és nemi alapú erőszak eseteivel. A serdülőkorúak bevonásával még korai szakban megváltoztatható a szexuális és nemi alapú erőszakot támogató szemlélet és vélelmek. Ha a közösség valamennyi tagja részt vesz a megelőzésben és válaszadásban, a közösség felelősségérzete és számonkérhetősége nő az erőszak által fenyegetettek és az erőszak áldozatai/túlélői iránt.
Koordinációs funkció	Az ábra tetején lévő cella jelzi a megállapodás szerinti, és az összes tevékenységet átható elveket és működési normákat. Ezek koordinációs módszerek, alapelvek és a problémáknak különböző résztvevők közti jelzésére szolgáló rendszerek.
Összes kulcsszereplő bevonása	Az ábra alján lévő cella azt jelképezi, hogy számos olyan szereplő hozzájárulása szükséges, akik nincsenek külön jelezve a menekült csoportnál vagy a szektorális csoportoknál. Szerepüket és felelősségüket egyértelműen tisztázni kell.

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése és a válaszadás számos szereplő közreműködését igényli, akik a négy fő szektor képviselői közül kerülnek ki: egészségügy, pszicho-szociális szféra, biztonság és jog/igazságszolgáltatás.

Az egészségügy: többek között az egészségügyi intézmények dolgozói, orvosok, nővérek, szülésznők, bábák, közösségi egészségügyi dolgozók, tradicionális gyógyítók, egészségügyi managerek, adminisztrátorok és koordinátorok, a befogadó ország egészségügyi minisztériumának tisztviselői és munkatársai.

A pszicho-szociális szféra: többek között a közösségen belüli munkatársak és önkéntesek, a közösség tagjai, szexuális erőszak elleni programokat működtető civil szervezetek, oktatási területen dolgozók, a menekültek csoportjai, szakképzést nyújtó munkatársak, jövedelemgeneráló és mikro-hitel személyzet, a befogadó ország szociális ellátási/jóléti minisztériumának tisztviselői és munkatársai.

A biztonság: többek között a rendőrség, biztonsági erők, az UNHCR és a civil szervezetek biztonsági és helyi munkatársai, a biztonsági örként működő menekültek és a menekültközösség vezetői vagy tagjai.

Jog/igazságszolgáltatás: többek között az UNHCR és az emberi jogi szervezetek menekültvédelemmel foglalkozó munkatársai, a befogadó ország bírái és más bírósági tisztviselői, a törvényhozók és jogszabályalkotók, közösségi vezetők, így a közösségi rendőrségi és szankcióalkalmazási lépéseket felügyelő menekült bizottságok albizottságai, rendvédelmi szervek, a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos nemzeti jogi szabályozás és politika fejlesztésével foglalkozó civil szervezetek és érdekvégyesítő csoportok.

Emlékeztető

Valamennyi szereplőnek alkalmaznia kell az alábbi alapelveket:

Program

- a menekültközösségek teljes bevonása
- a nők és férfiak, lányok és fiúk egyenlő részvételének biztosítása a tervezés, végrehajtás, monitorozás és értékelés folyamán
- valamennyi szereplő által koordinált, multi-szektorális lépések biztosítása
- az integrálásra és általánossá tételre (mainstreaming) törekvés
- a számonkérhetőség biztosítása valamennyi szinten

Egyén

- az áldozat(ok)/túlélő(k) fizikai biztonságának szavatolása
- titoktartás biztosítása
- az áldozat(ok)/túlélő(k) kívánságainak, jogainak és méltóságának tiszteletben tartása; a gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembe vétele a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez és válaszadáshoz legmegfelelőbb lépések kiválasztásában
- a diszkrimináció tilalmának érvényesítése

Alkalmazzon multi-szektorális megközelítést a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésével és a következmények kezelésével kapcsolatos valamennyi erőfeszítés során.

3. FEJEZET

SZEXUÁLIS ÉS NEMI ALAPÚ ERŐSZAK MEGELŐZÉSE

Csak a szexuális és nemi alapú erőszak típusait és nagyságrendjét meghatározó és befolyásoló tényezők azonosítása nyújthat segítséget a megfelelő és hatékony prevenciók stratégiák kidolgozásában. A prevenciók stratégiák a potenciális elkövetőket, potenciális túlélőket és az őket segítő személyeket célozzák meg: a menekült lakosságot, a humanitárius segítségnyújtók munkatársait, a befogadó ország állampolgárait és a kormányhatóságokat. Mint a szexuális és nemi alapú erőszak leküzdésére szolgáló valamennyi program esetében, a megelőzési stratégiák is csak akkor lesznek igazán hatékonyak, ha minden szektor, így a menekültek is részt vesznek a stratégiák kidolgozásában, végrehajtásában és értékelésében.

A hatékony prevenciók stratégiák a következő öt fő célkitűzésre koncentrálnak: a társadalmi-kulturális normák átalakítása, különös tekintettel a nők és lányok megerősítésére, képességeik fejlesztésére; a családi és közösségi struktúrák és támogatási rendszerek újjáépítése; hatékony szolgáltatások és intézmények kialakítása; a formális és tradicionális jogrendszerek és a gyakorlat nemzetközi emberi jogi standardokkal való összhangjának megteremtése; a szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása és dokumentálása.

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez először meg kell határozni, aztán pedig fel kell számolni azon tényezőket, amelyek által a menekült közösség egyes tagjai az erőszaknak kiszolgáltatottá válnak. Emellett azonban elengedhetetlen a teljes menekültnépesség védelmét előmozdító stratégia kialakítása, amely csak akkor lesz igazán hatékony, ha kidolgozásában, végrehajtásában és értékelésében valamennyi, a menekült közösségek védelmében és segítésében érintett szektor és maguk a menekültek is részt vesznek.

A szexuális és nemi alapú erőszak MEGELŐZÉSE érdekében fel kell ismerni, meg kell érteni és meg kell célozni a kiváltó OKOKAT és az EGYÜTTHATÓ TÉNYEZŐKET.

Az adott helyzet főbb tényezőinek és kérdéseinek meghatározásához végezzen el igényfelmérést/helyzetelemzést (a részleteket lásd a 6. fejezetben). Az igényfelmérés/helyzetelemzés segítséget nyújt:

- a menekültek és a befogadó ország vagy közösség kultúrájáról, védelemmel kapcsolatos hagyományairól, szokásairól és nemi/hatalmi viszonyairól szóló ismeretek megszerzésében.
- az érintetteket fenyegető szexuális és nemi alapú erőszak lehetséges helyszíneinek (pl. segélyek szétosztásának helye, fogdák, határátkelőhelyek, alkoholt árusító bárók, stb.) meghatározásában.
- a befogadó országban működő egészségügyi, pszicho-szociális, biztonsági és jogi ellátásokat vagy szolgáltatásokat nyújtó szervezetekkel, civil és ENSZ-szervezetekkel való koordinációban és a prevenciók intézkedések együttes kialakításában.

Csak a szexuális és nemi alapú erőszak típusait és nagyságrendjét meghatározó és befolyásoló tényezők azonosításával lehetséges a megfelelő és hatékony prevenciók stratégiák kidolgozása. Az egyes egyéneket, csoportokat és intézményeket érintő befolyásoló tényezők az alábbiak:

- a lakosság demográfiai összetétele (igen hasznos lehet a kor és nem szerinti statisztikai bontás),
- a menekült közösség társadalmi és kulturális normái,
- a családi és más támogatási rendszerek szerkezete a menekülés előtt és után
- a vezető és döntéshozó helyzetben lévők ismeretei, szemlélete, magatartása
- szolgáltatások és infrastruktúra, beleértve a fizikai környezetet, az intézmény alaprajzát és a szolgáltatások megközelítését

- a formális és informális jogi keretek, bírói gyakorlat és hagyományok.

Mint a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos összes program esetében, a menekült közösséget szorosan be kell vonni a fenti tényezők azonosításába és a vonatkozó stratégiák kialakításába.

A prevenciós stratégiák a potenciális elkövetőket, potenciális túlélőket és az őket segítőket célozzák meg: a menekült lakosságot, a humanitárius segélyszervezetek munkatársait, a befogadó ország állampolgárait és a kormányzati hatóságokat.

A prevencióhoz hozzátartozik a programok folyamatos monitorozása és értékelése, illetve a szexuális és nemi alapú erőszak eseteiről szóló jelentések adatainak összesítése és elemzése.

A hatékony prevenciós stratégiák a következő öt fő célkitűzésre koncentrálnak tevékenységeket tartalmaznak:

- a társadalmi-kulturális normák átalakítása és különösen a nők és lányok megerősítése, képességeik fejlesztése (empowering);
- a családi és közösségi struktúrák és támogatási rendszerek újjáépítése;
- hatékony szolgáltatások és intézmények kialakítása;
- a formális és tradicionális jogrendszerek és a gyakorlat nemzetközi emberi jogi standardokkal való összhangjának megteremtése;
- a szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása és dokumentálása.

A társadalmi-kulturális normák átalakítása

Amint azt az 1. fejezetben tárgyaltuk, a szexuális és nemi alapú erőszak okai a nemi egyenlőtlenséggel és diszkriminációval kapcsolatos társadalmi-kulturális normákban gyökereznek. A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése tehát a közösségen belüli társadalmi nemi kapcsolatokban – a társadalomban az egyének nemi hovatartozása alapján “kiosztott” társadalmi szerepek, feladatok, elvárások, korlátok, lehetőségek és kiváltságok terén – bekövetkező változást teszi szükségessé.

A szocio-kulturális normákra irányuló megelőzési tevékenység az ismeretekben, szemléletben és magatartásokban kíván változást elérni. Az elérendő célok többek között:

Ismeretek	Az emberi jogok ismerete; a gyermeknemzéssel kapcsolatos felelősség és házimunka elismerése; az alternatív társadalmi nemi szerepek elfogadása; a düh és frusztráció kifejezése erőszakmentes módszerekkel; az áldozatok/túlélők és elkövetők számára hozzáférhető ellátások és támogatások ismerete.
Közösség szemlélete	A közösség és az egyén szintjén való elfogadása annak, hogy minden embert egyenlő jogok illetnek meg; a közösség számára nyújtott hozzájárulás értékének tisztelete; mindenki bevonása a döntéshozatali folyamatokba; a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak/túlélőinek támogatása; a hatalmukkal visszaélők iránt „zéró tolerancia” gyakorlása.
Magatartás	A problémák erőszakmentes megoldása; egyenlő bánásmód alkalmazása, függetlenül társadalmi nemtől vagy betöltött nemi szereptől; a szexuális és nemi alapú erőszak valamennyi megnyilvánulásának, előfordulásának feljelentése, az elkövető és a cselekmény elítélése, és az áldozat/túlélő támogatása.

Otthona elhagyása és a megszokott napi rutin felborulása következtében a legtöbb menekült már tapasztalatot szerzett a hagyományos nemi szerepek változását illetően. A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére szolgáló programok hosszú távon is elősegíthetik a közösségen belüli nemi szerepekben végbemenő pozitív átalakulási folyamatot. A megelőzést célzó intézkedések hozzájárulhatnak az ártalmas tradicionális gyakorlat (pl. női nemi szerv csonkítása) megszüntetéséhez.

STRATÉGIA:

Információs, oktatási és kommunikációs (IOK) kampányok kidolgozása

Dolgozzon ki és hajtson végre a közösség szemléletében, ismereteiben és magatartásában változások előidézését ösztönző figyelemfelhívó kampányokat. Néhány példa a lehetséges témákra:

- a társadalmi nem fogalma;
- az emberi jogok, köztük a női és gyermekjogok;
- szexuális és nemi alapú erőszak;
- a közösségen belüli társadalmi nemi szerepek és elvárások;
- a túlélők számára hozzáférhető támogatások, ezek igénybe vételének módja;
- konfliktusrendezés és béketeremtés.

Dolgozzon ki célzott üzeneteket az egyes közösségi csoportok: a nők, férfiak, fiatalok, gyermekek, vallási csoportok, iskolák, üzletemberek/üzletasszonyok, vezetők/idősek, tradicionális gyógyítók és mások számára!

Az IOK módszereket a menekült közösség aktív részvételével ajánlatos kidolgozni és végrehajtani. A közösség mozgósítását különböző módszerek alkalmazásával lehet ösztönözni. E módszerek a közösség tagjai közötti bizalom és konszenzus építésére koncentrálnak, annak érdekében, hogy a közösség elfogadja a hirdetett eszméket. Egyes menekülteket képzésben kell ahhoz részesíteni, hogy a kampányok hatékony vezetőivé váljanak. Ahol megoldható, az új információs technológiák, így az Internet is felhasználható az IOK kampány részeként. Amennyiben lehetséges, a tömegkommunikációban vagy nyilvános kommunikációban jártas munkatársakat is vonjunk be az IOK üzenetek kialakításába és terjesztésébe.

Az üzenet eljuttatásának hatékony módszerei:

- nyomtatott plakátok és füzetek;
- plakátversenyek;
- színház, dal és tánc;
- rádióbeszélgetések;
- társadalmi célú hirdetések;
- videó-bemutatók;
- pólkra nyomtatott szlogenek;
- képzések;
- kötetlen beszélgetések.

Az IOK STRATÉGIA: kidolgozása során ne feledkezzünk meg a nyelvi akadályokról és az írástudás elterjedtségéről a lakosság körében.

STRATÉGIA:

A közösségi hálózatok megerősítése

A menekült közösségnek jelentős szerepet kell játszania a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését célzó stratégiák kialakításában, végrehajtásában és értékelésében. A humanitárius résztvevőknek együtt kell dolgozniuk a menekült közösség különböző szektoraival (nőcsoportok, ifjúsági csoportok, egészségügyi dolgozók, tanárok, menekült vezetők stb.), annak érdekében, hogy önkénteseket találjanak a közösség tagjai között, akik majd segítenek a tevékenységek lebonyolításában. Törekedjünk arra, hogy a közösségi önkéntesek között egyenlő arányban legyenek képviselve nők és férfiak. E személyek közösségi/kortárs tanítóként, tanácsadóként, és együttesen válságkezelő csoportként fejthetik ki majd tevékenységüket.

A civil szervezetek, az UNHCR és a befogadó ország kormánya együttesen nyújtson rendszeres képzést és/vagy technikai segítséget az önkénteseknek.

Lásd még:

- **How To Guide: Sexual and Gender-Based Violence Programme in Guinea (UNHCR 2001)**
- **How To Guide: Sexual and Gender-Based Violence Programme in Liberia (UNHCR 2001)**
- **How To Guide: Building a Team Approach to the Prevention and Response to Sexual Violence, Kigoma, Tanzania (UNHCR 1998)**
- **How To Guide: A Community-Based Response to Sexual Violence Against Women, Ngara, Tanzania (UNHCR 1997)**

STRATÉGIA:**Nemi egyenlőség biztosítása a vezetői struktúrában és a döntéshozatalban**

A menekült nőknek is részt kell venniük a döntéshozatalban és a vezetésben. A közösség vezetési struktúrájában érvényesülő valódi nemi egyenlőség biztosítja azt, hogy a nők, férfiak, lányok és fiúk szükségleteit kielégítik, és hogy a férfiak és nők egyenlő módon férnek hozzá az erőforrásokhoz és juttatásokhoz, valamint egyenlően vesznek részt azok ellenőrzésében.

Olykor szükséges lehet nemenként és korcsoportonként külön megbeszéléseket folytatni, mivel ez teszi lehetővé, hogy a résztvevők szabadon nyilvánítsák ki véleményüket. Így a közösségen belüli szexuális és nemi alapú erőszakról fontos információk kerülhetnek napvilágra. Akkor kell külön megbeszéléseket folytatni, ha ez hasznosnak vagy szükségesnek mutatkozik; fontos ugyanakkor biztosítani, hogy a nők teljes mértékben részt vegyenek a közösséget érintő döntések megvitatásában és meghozatalában. Az olyan helyzetekben, ahol a menekült közösség kultúrája ellenállást tanúsít azzal kapcsolatban, hogy a nők és gyermekek a férfiakkal egyszerre vegyenek részt a megbeszéléseken, a mi feladatunk, hogy biztosítsuk: a férfiak által meghozott döntések kialakítása során a nők és gyermekek véleményét is vegyék figyelembe. Ugyanakkor próbáljuk meg a nők részvételét támogató férfiakból közösséget építeni azért, hogy ösztönözzük a fokozatos változás bekövetkezését a közösség valamennyi férfitagja szemléletében.

STRATÉGIA:**A nők megerősítése, képességeik fejlesztése (empowerment)**

Noha férfiak és fiúk is válhatnak a szexuális és nemi alapú erőszak célpontjává, nők és lányok gyakrabban vannak kitéve emberi jogaik effajta megsértésének. A legtöbb kultúrában a nőket a férfiaknak alárendeltnek, és tőlük függőségben levőnek tekintik. Ezen egyenlőtlen erőviszonyok a nőket kétszeresen hátrányos helyzetbe sodorják: a nőket jobban fenyegeti a testi és lelki bántalmazás, illetve amennyiben ilyen bánásmód áldozatává válnak, általában igen kevés lehetőségük van a sérelem orvoslására és/vagy a gazdasági önellátásra.

- A helyi jogrend nem feltétlenül tekinti bűncselekménynek a szexuális és nemi alapú erőszakot.
- Ha egy nő feljelentést tesz, lehet, hogy figyelembe sem veszik vagy kigúnyolják.
- Előfordulhat, hogy egy nő azért nem tesz feljelentést a bűncselekményről, mert tart a megtorlástól és az őt, vagy családtagjait fenyegető újabb szexuális erőszaktól.
- Ha az elkövető a nő férje, a nő csapdában érezheti magát, mivel a férjvel együtt kell maradnia, esetleg további bántalmazással kell szembenéznie, hiszen nem képes saját magát és gyermekeit eltartani.

A nők társadalmi szerepét és a nők ön-szemléletét is megváltoztathatjuk, ha olyan tevékenységet ajánlunk számukra, amely előmozdítja függetlenségüket, gazdasági önállóságukat és fejleszti vezetésit, döntéshozatali képességeiket. E tevékenységre példák:

- írás-olvasás tanfolyamok felkínálása,
- szakmai képzés nyújtása,
- jövedelem-generáló és mikro-hitel programok kifejlesztése,

- a nők egyenlő képviselőinek biztosítása a menekülthelyzet kezelésére és a segélyosztásra létrehozott bizottságokban,
- a menekülteknek nyújtott munkavállalási lehetőségek során a nemi egyenlőség szempontjait is figyelembe vevő megközelítés alkalmazása,
- a menekült lányok azonos hozzáférése az oktatási lehetőségekhez,
- a nőcsoportok és egyesületek támogatása,
- vezetőképzés szervezése.

A nők szerepének a közösség vezetői struktúrájában és a döntéshozatali folyamatokban való támogatása mellett a menekült nőket ösztönözni kell a számukra a közösségen belül azonos jogokat követelő hálózatok mozgósítására és létrehozatalára.

Lásd még:

- **Guidelines on the Protection of Refugee Women (UNHCR 1991)**

STRATÉGIA:

A férfiak bevonása

- Ha a prevenció és válaszadási stratégiák csak a nőkre koncentrálnak, figyelmen kívül hagyjuk, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek nagy részét a férfiak követik el. Következésképpen a férfiaknak a probléma megoldásának is részévé kell válniuk. Valódi haladás eléréséhez a férfiaknak egyértelműen el kell határolódniuk a szexuális és nemi alapú erőszaktól.
- A vezetői pozícióban lévő férfiak a változás alakításához szükséges hatalom birtokában vannak; példaképpül szolgálhatnak mások számára.
- A férfiakkal meg kell értetni, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak elkövetői nem kerülhetik el a büntetést, és ez hátrányosan érinti saját családjukat és közösségüket.

Segítsen kialakítani és támogatni azon férfiak csoportját, akik elkötelezettek a közösségen belül előforduló szexuális és nemi alapú erőszak felszámolása iránt. Ezen csoportok elősegíthetik, hogy a szexuális és nemi alapú erőszakot ne csak „a nőket érintő témának” tekintsék. A családtervezési programokban résztvevő férfiakkal dolgozók fontos tapasztalatokat adhatnak át. Ha a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésében férfiak is részt vesznek, ez növeli a kérdés hitelességét és más férfiakat is meggyőzhet a részvétel fontosságáról.

Tartsa észben, hogy férfiak és a fiúk is lehetnek szexuális és nemi alapú erőszak áldozatai/túlélői. A megfelelő körülmények és feltételek kialakításával járuljon hozzá, hogy a férfiak is szabadon beszélhessenek e kérdéstről és részt vegyenek az erőszak megszüntetésében. Vegye figyelembe, hogy a férfi áldozatok/túlélők sokkal nehezebben beszélnek nyíltan a szexuális és nemi alapú erőszakról, mint a nők.

Lásd még:

- **Prevention and Response to Sexual and Gender-Based Violence in Refugee Situations: Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings (UNHCR 2001)**
- **Population Reports: Ending Violence against Women (Johns Hopkins University School of Public Health, 1999)**

STRATÉGIA:

A gyermekek és az ifjúság bevonása

Az ismeretek, szemlélet és magatartás megváltoztatása jóval könnyebb, ha fiatal korban kezdjük.

- Az emberi jogokkal, nemi egyenlőség tudatosításával és az erőszakmentes konfliktusrendezéssel kapcsolatos képzésen részt vett szülőket ösztönözzük arra, hogy gyermekeiknek is adják át ezen üzeneteket.
- A tanárok képzésével a tantervbe is beilleszthetők a fenti kérdések.
- Hozzunk létre és támogassunk olyan ifjúsági és gyermekcsoportokat, amelyek részt vesznek a kortársak oktatásában és figyelmének felhívásában a szexuális és nemi alapú erőszak veszélyei iránt.
- Ösztönözzük iskolai lánycsoportok felállítását, ahol a fiatalabb lányok kölcsönös támogatásban és tanácsadásban részesülnek.
- A közösségi programokba (például a fiatalok számára indított oktatási, szakképzési programok, HIV/AIDS kampányok) illesszük be a társadalmi nemről, kapcsolatokról és a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló gondolatok megvitatását.
- A színház, költészet vagy képzőművészet segítségével fejlesszünk ki olyan kreatív módszereket, amelyeken keresztül átalakíthatjuk a gyermekek gondolkozását a fiú- és lány-szerepekről.
- Adjunk lehetőséget a gyermekeknek és a fiataloknak, hogy szükségleteiknek és aggodalmaiknak hangot adhassanak.

Lásd még:

- **Action for the Rights of Children (ARC) Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised 2002)**
- **Refugee Children: Guidelines on Protection and Care (UNHCR 1994)**

A családi és közösségi támogatási struktúrák, mechanizmusok újjáépítése

A konfliktusok elől menekülő lakosság családi és közösségi támogatási struktúrái és mechanizmusai általában felbomlanak. A konfliktus alatt és a menekülés során a családok gyakorta szétszakadnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a menekültnépesség az esetek többségében gyermekekből, valamint férj és kiterjedt család nélkül élő nőkből áll. Számos menekült nő hagyományos „férfi-” szerepeket kénytelen felvenni saját maga és családja fenntartása érdekében. A férfi menekültek erőtlenség, összezavartnak és sértődöttnek érezhetik magukat: a család védelmezőjének és fenntartójának hagyományos szerepét átmenetileg elbitorolták az élelmet és szállást nyújtó humanitárius szervezetek.

Az erkölcsi és társadalmi elvárásokat és magatartásokat meghatározó, közösségen alapuló struktúrák gyakran szintén meggyengülnek vagy felbomlanak a menekülés során. Ez a helyzet kedvez a szexuális és nemi alapú erőszaknak. Éppen ezért fontos – amilyen gyorsan csak lehet – újjáépíteni azokat a struktúrákat és mechanizmusokat, amelyek biztosítják a közösség valamennyi tagja egyenlő jogainak tiszteletben tartását.

STRATÉGIA:

Szociális és szórakoztató programok kialakítása

A menekültek elhelyezésére szolgáló intézmény kialakításakor fontos megfelelő helyet, teret biztosítani a sport-, szórakozási és társasági lehetőségeknek, illetve az ezeknek helyt adó épületeknek. Működünk együtt a menekültekkel, különösen a nőkkel és lányokkal a szórakozási és társasági tevékenységek kidolgozásában. Az iskola több mint oktatási intézmény: megvédheti a gyermekeket a szexuális és nemi alapú erőszaktól. Biztosítsuk tehát, hogy a lányok és a fiúk egyenlő módon részesüljenek iskolai oktatásban.

STRATÉGIA:

A vallási és spirituális tevékenységek támogatása

A tábor kialakításának tervezése során fontos elegendő helyet biztosítani a templomok, mecsetek és más imaházak kialakítására. Ösztönözzük a közösség tagjait a vallási és spirituális tevékenység folytatására. A vallási vezetőket kezeljük partnerként a női és gyermekjogokról szóló üzenetek terjesztése, illetve a közösségen belüli szexuális és nemi alapú erőszak megelőzése érdekében.

Lásd még:

- **Handbook for Emergencies – Second Edition (UNHCR 2001)**

Számonkérhetőséget előmozdító körülmények teremtése

A helyzetelemzés során határozzuk meg mind a menekült közösségen, mind a menekülteknek segítséget nyújtó szervezeteken belüli erőviszonyokat. A hatalmi pozícióban levők közé tartoznak a potenciális elkövetők is, akik a társadalmi és kulturális normákra hatással bírhatnak, és/vagy azok, akik a szexuális és nemi alapú erőszak túlélőinek segítséget nyújtanak. Az alábbi fontos kérdéseket tegyük fel:

- Ki hozza a közösségre vonatkozó döntéseket?
- Kinek a tanácsát kérik a humanitárius segélyszervezetek a tevékenységük tervezése, végrehajtása, monitorozása és értékelése során?
- Ki részesül segítségben?
- Kinek a felügyelete állnak a közösségen és a családon belüli erőforrások?

STRATÉGIA:

Figyelemfelhívás

Valamennyi szervezet munkatársa részesüljön rendszeres képzésben és ismeretterjesztésben az emberi jogokról, a társadalmi nem fogalmáról, a releváns nemzeti és nemzetközi jogi jogszabályokról és gyakorlatról, valamint a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésével kapcsolatos irányelvekről. Rendszeresen tartsunk előre kitűzött, „tudásfelfrissítő” jellegű képzéseket, amelyen vegyenek részt az ENSZ-szervek munkatársai, civil szervezetek, a befogadó ország kormányának hatóságai és más partnerek.

Nyújtsunk emberi jogi oktatást és a társadalmi nemi kérdésekről szóló képzést a közösség, rendőrség, bíróságok, és egyéb nemzeti és nemzetközi humanitárius résztvevők részére.

STRATÉGIA:

Számonkérhetőségi normákkal és etikai kódexekkel való összhang biztosítása

Egyetlen humanitárius dolgozó sem élhet vissza a hatalmával. A munkatársakra vonatkozó kötelezettségeket, elvárásokat, normákat és standardokat etikai kódexben és munkaköri leírásokban kell rögzíteni. Ha a humanitárius dolgozók nem e standardoknak és feladatoknak megfelelően járnak el, szankciókat kell alkalmazni.

Az etikai kódex a megelőzést szolgáló eszköz. Az önfegyelem iránti elkötelezettséget bizonyítja, rögzíti és fenntartja a helyes standardokat, valamint elriaszt az UNHCR feladatkörébe tartozó kiszolgáltatott személyek újabb viktimizációjától, az emberi jogok megsértésétől, az UNHCR mandátumának és a szervezet jó hírnevének csorbításától.

Ruud Lubbers, ENSZ Menekültügyi Főbiztos, 2002

Tájékoztatói és oktatási tevékenységek keretében ismertessük a menekült közösséggel a humanitárius beavatkozás standardjait és a releváns etikai normákat. Hozzunk létre a humanitárius dolgozók által

elkövetett visszaélések eseteinek bejelentésére alkalmas rendszert, melynek alapján – a titoktartást tiszteletben tartva – az eset kivizsgálható. Biztosítani kell az esetet bejelentők és a túlélők adatainak titkos kezelését. Biztosítsuk, hogy a menekült közösség tagjai tudják, hol lehet ilyen esetben bejelentést tenni. A humanitárius dolgozók által elkövetett visszaélésekről szóló bejelentéseket haladéktalanul ki kell vizsgálni; a vizsgálatot a szakmai szabályokkal összhangban kell lefolytatni. (Az UNHCR Etikai Kódexét lásd az 1. számú mellékletben; az ENSZ-szervezetek állandó bizottságának (IASC) etikai normákkal kapcsolatos alapelveit az 1.1. számú mellékletben.)

Hatékony szolgáltatások és intézmények kialakítása

A gondosan megtervezett táboralaprajz, az alapvető szolgáltatások hozzáférhetősége hozzájárulhat a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez. A tábori infrastruktúra és a menekülteknek nyújtandó szolgáltatások tervezése során:

- kerüljük a túlsűrűsítést és a több háztartás elhelyezésére szolgáló közös lakóépületeket,
- biztosítsunk elkülönített átmeneti szállást a kísérő nélküli gyermekek részére mindaddig, amíg nem találunk nevelőcsaládot részükre,
- biztosítsunk védett elhelyezést a női vezetés alatt álló, felnőtt férfi nélküli háztartásoknak,
- próbáljuk elkerülni, hogy egymással rokoni kapcsolatban nem álló családok közös nappalit és hálószobát használjanak,
- biztosítsuk, hogy az olyan alapvető cikkeket, mint az élelem, víz, főzéshez szükséges fűtőanyag vagy közvetlenül maguk a nők kapják meg, vagy nők osszák szét. Biztosítsuk, hogy e cikkek könnyen hozzáférhetőek legyenek, és a nőknek ne kelljen elhagyatott területekre menniük érte.
- helyezzük az illemhelyeket a lakóhelyiségektől biztonságos távolságra, és biztosítsuk a női és férfi illemhelyek egyértelmű elkülönítését,
- biztosítsunk megfelelő világítást a környéken, különösen a nők által a szolgáltatások és infrastrukturális helyiségek megközelítésére gyakran használt ösvényeken,
- gondoskodjunk arról, hogy az illemhelyek ajtaja, valamint a nők és lányok által használt közös mosdóhelyiségek zárhatók legyenek,
- támogassuk a nők egyenrangú részvételét a táborvezetésben és a döntéshozó struktúrákban,
- gondoskodjunk rendőri védelemről és biztonsági járőrökről a táborban, és biztosítsuk, hogy a rendőrség rendszeres képzésben részesüljön annak érdekében, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésében hatékony partner legyen,
- gondoskodjunk az UNHCR és/vagy a civil szervezetek állandó tábori jelenlétéről,
- gondoskodjunk valamennyi menekült nyilvántartásba vételéről,
- ösztönözzük, hogy a kormány állítson ki személyazonossági iratokat a menekültek részére,
- kísérvük figyelemmel a helyi lakosság hozzáállását a menekültekhez. A befogadó közösség néhány tagja azt vélheti, hogy a menekültek anyagilag kiváltságos helyzetben vannak, mivel segélyekben részesülnek, és emiatt tartani lehet a sértődöttségüktől.

STRATÉGIA:

Valamennyi menekült nyilvántartásba vétele

Ha csak a férfi családfőket veszik nyilvántartásba, és csak ők kapják meg az ételjegyeket, az élelem és más segítség hozzáférhetőségének elvesztése miatti félelemből a nőknek esetleg tovább kell élniük a visszaélésen alapuló kapcsolatban. Ezért alapvető fontosságú minden menekült egyéneknél nyilvántartásba vétele és a megfelelő, személyes nyilvántartási igazolvány kiállítása valamennyi menekült számára. Amennyiben nem megoldható, hogy minden egyes családtagot külön igazolvánnyal lássunk el, a felnőtt nőket előnyben kell részesíteni a segélyre való jogosultság megállapításához szükséges iratok kiállítása során.

Lásd még:

- UNHCR Végrehajtó Bizottsága 91 (LII) (2001) sz. határozata a menekültek és menedékkérők nyilvántartásáról
- Handbook for Emergencies – Second Edition (UNHCR 2000)
- Guidelines on the Protection of Refugee Women (UNHCR 1991)

STRATÉGIA:**A menekültek tájékoztatása jogaikról és a juttatásokról**

A menekülteknek ismerniük kell jogaikat, az hozzáférhető juttatásokat és a kötelezettségeiket. Közösségi találkozókon és/vagy nyomtatott anyagokon, szavak és/vagy képek használatával tájékoztassuk a menekülteket:

- a valamennyi menekültet megillető ellátásokról, juttatásokról és jogokról;
- a segélyek és ellátások hozzáférhetőségének, vagy a szétosztásban való részvételnek a módjáról, és a hozzáférést és részvételt szabályozó normákról;
- a szexuális és nemi alapú erőszakot elszenvedett személyek részére rendelkezésre álló bejelentési eljárásokról és tanácsadó központokról;
- a nemzetközi emberi jogi szabályozáson alapuló, jogokat biztosító nemzeti jogszabályokról, a befogadó ország alkotmányáról;
- a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos panaszok bejelentésére vagy az ilyen esetek feljelentésére nyitva álló jogi eljárásokról és közigazgatási folyamatokról;
- a segítséget és ellátásokat nyújtó résztvevőkről, a közösség iránti feladataikról és felelősségeikről, illetve a jövőbeli programtervekről;
- a területen működő kormányzati tisztviselőkről, humanitárius szervezetekről, emberi jogi és nőszervezetekről, illetve egyéb civil szervezetekről;
- a nők és gyermekek szexuális és nemi alapú erőszak elleni védelmét növelő, idevágó UNHCR stratégiáról és irányelvekről.

Gondoskodjunk arról, hogy a menekült közösség minden tagjához (férfiak, nők, fiatalok, gyermekek, írástudók és írástudatlanok) eljusson a fenti információ, mégpedig az általuk értett eszközök segítségével. Az üzenetet a közösség különböző csoportjai számára könnyen hozzáférhető, egyszerű csatornákon keresztül kell terjeszteni, például a női vagy ifjúsági bizottságok ülésein, stb.

STRATÉGIA:**A közösség bevonása a tevékenységek tervezésébe, kidolgozásába és végrehajtásába**

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését célzó programok csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha a közösség a kialakítás valamennyi fázisában aktívan részt vesz, a probléma meghatározásától és megbeszélésétől kezdve az erőszakot megelőző tevékenységek monitorozásán át az értékeléssel bezárólag. A közösség tudja legjobban meghatározni a szexuális és nemi alapú erőszak okait, a problémáról szóló információ terjesztésének leghatékonyabb módját, és a hatékony megelőző intézkedéseket.

- Törekedjünk a menekültek között vezető szerepet betöltő férfiak és nők, a közösség befolyásos tagjai, mint az idősek vagy vallási vezetők vagy más érdeklődő menekültek részvételére a krízishelyzetet követő első pár megbeszélésen.
- Hallgassuk meg a menekülteket. Tegyük lehetővé, hogy szabadon beszélhessenek a szükségleteikről és problémáikról, még ha ez menekültek különböző csoportjai esetében külön-külön beszélgetéseket jelent is. Előfordulhat, hogy a nők nem szívesen beszélnek nyíltan a férfiak előtt, vagy a kamaszkorúak a felnőttek előtt.
- Vegyük figyelembe és használjuk fel a menekültek javaslatait:
  - a tábor alaprajzának kialakításakor,

- a szállás elosztásánál,
- az élelmiszerek és egyéb cikkek kiosztásánál,
- a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését szolgáló intézkedések kialakítása során,
- a bejelentési és problémajelzési rendszerek kialakításánál.

A tábori élet nem ritkán számottevő frusztrációt és unalmat okoz a menekülteknek. Működjön együtt a menekültekkel, hogy az energiát biztonságos módon levezető lehetőségeket (pl. szórakozás, sport) dolgozzanak ki. Az alkoholfogyasztásra, vendégek fogadására és hasonló társas tevékenységekre vonatkozó szabályok minimalizálhatják a védelmi kockázatokat. A helyi hatóságokkal együttműködve keresse az alkohol káros mértékű fogyasztása megelőzésének módjait. Szervezzon oktatást arról, hogy az alkoholizmus szexuális és nemi alapú erőszakhoz vezethet.

A kellő hatékonyság érdekében a prevenció stratégiákat esetleg valamelyest módosítani kell, ha hazatelepülő vagy városi menekült populációról van szó. A korlátozott területen élő tábori lakossághoz képest a hazatelepülők igen gyakran szétszóródnak a helyi közösségben. Annak érdekében, hogy e csoportokat is megvédjük a szexuális és nemi alapú erőszaktól:

- a hazatelepülő vagy városi menekült közösség nőtagjait ösztönözze arra, hogy alapítsanak egyesületet és támogató hálózatot, amelyek részt vehetnek a nemi alapú erőszak megelőzésében.
- ne csak a hazatelepülő menekültekre vonatkozóan dolgozzon ki prevenció programokat, hanem a hazatelepülő menekülteket befogadó közösség vezetői és képviselői számára is.
- szervezzon figyelemfelhívó és jogtudatosságot növelő képzést a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséről a hazatérőket befogadó területen működő helyi szervezetek és egyesületek kapacitásának fokozása érdekében.

STRATÉGIA:

A nemi egyensúlyra épülő elosztórendszerek kialakítása

Az élelmiszerek és más cikkek elosztási rendszerét nagy körültekintéssel kell megtervezni, és működését folyamatosan figyelemmel kell kísérni a korrupció, visszaélés és kizsákmányolás kiszűrése érdekében. Minden lehetőséget használjunk ki a menekültek, különösen a nők és gyermekek jogairól való tájékoztatására. Ha a háztartás mindkét feje egyenlő módon fér hozzá és ellenőrzi az erőforrások felhasználását, biztosítható, hogy a család összes tagja élvezze az erőforrásokat, továbbá a nők megerősítésével csökkenhetők a nemi egyenlőtlenségek és a családon belüli erőszak kockázata. Ha ez hasznosnak mutatkozik, külön lássuk el a nőket segélycikk-jegyekkel. Az élelmiszersegélyek kezelésében, elosztásában és monitorozásában a nőknek központi szerepet kell biztosítani. Ez elősegítheti, hogy minden családtagnak jusson az élelmiszer-fejadagból, illetve elejét veheti a nők kizsákmányolásának, a „szexért étel” gyakorlatnak. Az elosztási folyamatban részt vevő nőmunkatársak aránya legyen kiegyensúlyozott. A menekült nők bizottságai vegyenek részt az elosztási és az elosztást követő tevékenységek monitorozásában. Nem menekült munkatársak is legyenek jelen a segély-elosztási helyszíneken a folyamat figyelemmel kísérése érdekében.

STRATÉGIA:

Reproduktív egészségi programok végrehajtása

Az egészségügyi szektor a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos tevékenység kapcsán általában az erőszak következményeinek kezelésére és az áldozatok/túlélők megsegítésére helyezi a hangsúlyt. Mindazonáltal az egészségügyi szektor is hozzájárulhat a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzéséhez.

Az egészségügyi páciensek szűrésével megállapítható, kit fenyeget leginkább szexuális és nemi alapú erőszak, és megelőzhető az áldozatok/túlélők további traumatizációja és bántalmazása.

A **reproduktív egészséggel összefüggő tevékenységek** végrehajtásával, többek között a társadalmi nemről, kapcsolatokról, illetve a férfiakat, serdülőkorúakat és a nőket egyaránt fenyegető szexuális és nemi alapú erőszakról szóló beszélgetésekkel. E tevékenység terjedjen ki a HIV/AIDS veszélyével kapcsolatos figyelemfelhívó akciókra is.

A **hagyományos szülész nőket (bábaasszonyokat) is vonjunk be partnerként** a reproduktív egészséggel kapcsolatos programokba. A bábaasszonyok igen értékes információforrások lehetnek és segíthetnek a prevenció és védelmi üzenetek közvetítésében.

Lásd még:

- **Inter-Agency Field Manual on Reproductive Health in Refugee Situations (Inter-Agency 1999)**

STRATÉGIA:

Biztonsági programok végrehajtása

A biztonság kérdése a társadalom számos szintjét áthatja: az otthont, a menekültintézményt, a helyi közösségeket és az országos környezetet. Elvileg a befogadó ország kormányát terheli elsősorban a felelősség a menekültek vagy kényszervándorok biztonságának szavatolásáért. Bukott, marginalizálódott vagy összeomlott államok esetében azonban sokszor a humanitárius résztvevőknek kell a menekültek és kényszervándorok védelmét biztosítani. A menekültek biztonsága érdekében az alábbiakról fontos gondoskodni:

- A férfi és a női közösségi vezetők és a menekültekből álló járőrök megerősítése tábori körülmények között.
- A helyi rendőrség ismereteinek és erőforrásainak bővítése annak érdekében, hogy hatékonyan elláthassa a feladatát.
- A tábor alaprajzának kialakításakor a nőket fenyegető támadások lehetőségének csökkentése.
- Női biztonsági őrség felvétele, és azok együttműködése a táborban vagy annak környékén dolgozó rendőrséggel vagy más rendvédelmi szervekkel.
- A menekült nők biztonságának szavatolása tűzifagyújtás, vízhozam, kereskedelem vagy más jövedelemszerző tevékenység közben.
- Közösségi őrség felállítása a menekült közösség tagjaiból, oly módon, hogy megfelelő számú nő is részt vesz az őrségben.
- A rendkívüli eseményekről szóló adatok elemzése, valamint a biztonsági kérdések és kockázatok megvitatása valamennyi szereplővel és magával a közösséggel.
- A felismert problémák megoldása például kerítés építésével, a világítás javításával vagy rádió alkalmazásával.
- Együttműködés a menekültekkel az áldozatokat/túlélőket fenyegető további kockázat és veszélyek elkerülése végett, az áldozatoknak a támadás után azonnali védelmet nyújtó tervek kidolgozásával (pl. átköltöztetés, „védett” terület vagy biztonságos ház létrehozása a táboron belül).
- A magas biztonsági kockázatú területeken rendszeres rendőrségi járőr biztosítása.
- Döntés arról, hogy az elkövetőt eltávolítsák-e a közösségből az áldozat/túlélő biztonsága, és egy újabb bűncselekmény megelőzése érdekében.

Lásd még:

- **Prevention and Response to Sexual and Gender-Based Violence in Refugee Situations: Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings (UNHCR 2001)**
- **Guidelines on the Protection of Refugee Women (UNHCR 1991)**

STRATÉGIA:

Tanúsítsunk nyitottságot, érzékenységet a befogadó ország lakossága iránt

Számos befogadó ország lakossága viszonylagos szegénységben él, és emiatt neheztelhetnek a köreikben vagy környékükön lakó menekülteknek nyújtott ellátásokért és segélyekért. A két csoport között kialakuló feszültségek elkerülése érdekében beszéljünk a helyi lakosokkal a menekültekről: miért vannak itt, vajon mennyi ideig maradnak, miért szorulnak segítségre. Ahol lehetséges, a helyi lakosság is vegyen részt a programokban és részesüljön az ellátásokban. Általában az egészségügyi szolgáltatásokat érdemes a helyi lakosságra is kiterjeszteni – tapasztalatok szerint ezt igen pozitívan fogadják.

STRATÉGIA:

A társadalmi nemi kérdések kiterjesztése a programtervezés és végrehajtás összes szakaszára

Valamennyi humanitárius szereplő, többek között az ENSZ-szervezetek, civil szervezetek, a befogadó országok kormányai és az egyéb végrehajtó partnerek feladata, hogy a programtervezés során a program társadalmi nemi vetületét is elemezzék. E programoknak fogékonyaknak kell lenniük a társadalmi nemi kérdésekre, a férfiak és nők eltérő szükségleteit egyaránt figyelembe kell venniük. Az UNHCR munkatársak feladata, hogy biztosítsák: az országokéinti operatív terv (country operations plan) tükrözi a szervezet nemi/kor szerinti prioritásait.

A nemzetközi és civil szervezeteknek fel kell gyorsítaniuk a vezetői szinteken és a helyi munkaviszonyokon belül a nemi egyenlőség elérése érdekében tett lépéseiket (az összes munkatárs fele legyen férfi, fele legyen nő). Ez hozzájárulhat a programozás teljes folyamata során a társadalmi nemi kérdések figyelembe vételének biztosításához.

Lásd még:

- **UN GA Resolution on Mainstreaming Gender (A/52/3 1997)**

A formális és informális jogi keretek befolyásolása/átalakítása

A szexuális és nemi alapú erőszaknak az adott közösségen belüli elterjedtségét befolyásolhatja az erőszakot tilalmazó jogszabályok létezése, vagy az, hogy a befogadó vagy származási országban mennyire érvényesülnek e jogszabályok. A szexuális és nemi alapú erőszak büntetlenül követhető el ott, ahol:

- a jogszabályok és a politika támogatja a nemi diszkriminációt, elnéző a szexuális és nemi alapú erőszak iránt;
- a nők jogainak jogi védelme korlátozott;
- hiányoznak a szexuális és nemi alapú erőszakot büntető jogszabályok;
- az igazságszolgáltatás alacsony színvonala a rendvédelmi szervek iránti bizalom hiányához vezetett;
- a rendvédelmi szervek és a bírói gyakorlat megerősíti a nemi alapon diszkriminatív gyakorlatot.

Első lépésként **ismerje meg a befogadó és a származási ország formális és tradicionális, szokásjogi jogrendjét**. Vizsgálja meg, léteznek-e a nemi alapú diszkrimináció és a nemi alapú erőszak ellen védelmet nyújtó jogszabályok és politikák. Vizsgálja meg, hogyan lehetséges e jogszabályokat megerősíteni. Építse ki a kapcsolatokat az országban működő emberi jogi és nőjogi szervezetekkel.

STRATÉGIA:

Munka tradicionális jogrendszerekben

Számos menekültközösségben működnek az – általában az idősek által működtetett – tradicionális vagy szokásjogra épülő jogrendszerek. Az e csoportokban érvényesülő szabályok, eljárások és döntések tükrözik a társadalmi normákat, hiedelmeket és szemléletet. E csoportok ítéletet hozhatnak a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos esetekben, így a családon belüli erőszak kérdésében is. Amennyiben az ilyen törvényszék vagy bizottság ítélete sérti az áldozatok jogaira vonatkozó nemzetközi emberi jogi normákat, tegyünk lépéseket, hogy e testületek tagjai is megismerjék a nemzetközi emberi jogi normákat.

Célozza meg e csoportokat figyelemfelkeltő kampányokkal és az emberi jogokról és a társadalmi nemi kérdésekről szóló képzésekkel. Hívja fel a figyelmet arra, hogy az emberi jogok tiszteletének megerősítése, illetve a szexuális és nemi alapú erőszak tilalmának érvényesítése az egész közösség hasznára válik. Mivel ezekben a rendszerekben az igazságot szolgáltató idősök a közösségre jelentős befolyással bírnak, az ő hozzáállásuk kihat majd a többiekére is. Támogassa, hogy a tradicionális struktúrákban a nők és a fiatalok is vegyenek részt, valamint azt, hogy e testületek tegyenek feljelentést a szexuális és nemi alapú erőszak eseteiről a formális jogrendszerben is, ahol e magatartás bűncselekménynek minősül.

STRATÉGIA:

Munka nemzeti igazságszolgáltatási rendszerekkel

Vegye fel a kapcsolatot a helyi elöljárókkal, bírakkal és bíróságokkal. Ajánljon fel képzést a nemzetközi emberi jogi normákról. Kérje fel a bírakat és a civil szervezetek jogvédőit, hogy ismertessék az emberi jogok védelmét a nemzeti jogi szabályozás tükrében, illetve a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos büntető és polgári jogi eljárásokat. Azokban az országokban, ahol az igazságszolgáltatási szervek az erőforrások hiányával küszködnek, építsen ki hálózatot a bírakkal, ügyészekkel és a rendőrséggel a belső jogszabályok érvényesítése érdekében.

Ahol a bíróságok nehezen megközelíthetők, mint például a távoli vidékeken, fontolja meg az UNHCR vagy más szervezetek támogatásával működtethető mobil-bíróságok felállítását. Példák sora bizonyítja, hogy a mobil-bíróságok következtében megnőtt a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos feljelentések és elmarasztaló ítéletek száma, illetve a jogrendszerrel kapcsolatos közösségi ismeretek szintje.

STRATÉGIA:

Az emberi jogokat védő nemzeti jogszabályok és stratégiák megerősítése

Működjön együtt a nemzeti emberi jogi szervezetekkel, például nőügyvédek csoportjaival és más civil szervezetekkel a befogadó ország szexuális és nemi alapú erőszak elleni jogszabályai és politikája fejlesztése érdekében. A hatékony jogi prevenció stratégiához elengedhetetlen a szexuális és nemi alapú erőszakot tiltó nemzeti jogi szabályozás.

Vegye fel a kapcsolatot azokkal a jogalkotási reformokért küzdő szervezetekkel, amelyek a szexuális és nemi alapú erőszakkal és a menekültek elleni egyéb jogsérelmekkel foglalkoznak. Gondoskodjon róla, hogy a befogadó ország törvényei, eljárásai és politikája ne diszkrimináljon a menekültekkel szemben.

Más ENSZ-szervezetekkel és civil szerveződésekkel együttműködve bátorítsa a befogadó államot a nemzetközi emberi jogi dokumentumokhoz való csatlakozásra, illetve azok ratifikálására. Ezzel javulhat a szexuális és nemi alapú erőszak menekült áldozatainak/túlélőinek jogi helyzete.

Lásd még:

- **Protecting Refugees: A Field Guide for NGOs (UNHCR 1999)**

STRATÉGIA:**Az elkövetők megfelelő szankcionálásának kidolgozása**

A szexuális és nemi alapú erőszak elkövetőire váró súlyos büntetőjogi szankciók elrettentően hathatnak. Az ilyen cselekményt elkövető menekültet ugyanolyan bánásmódban kell részesíteni, mint az állampolgárokat: a tisztességes eljárás garanciái és a büntetőjogi szankciók alkalmazásával. A szexuális és nemi alapú erőszak miatt elítélt elkövetőkre kiszabott büntetésnek is tiszteletben kell azonban tartania a visszaküldés tilalmának (non-refoulement) elvét, vagyis az elkövetőt nem lehet erőszakkal visszaküldeni a származási országba.

Ahol lehetséges, a szankciók tartalmazzák az elkövetők rehabilitációját támogató erőfeszítéseket, mint például az emberi jogokkal és a társadalmi nemi kérdésekkel kapcsolatos oktatást/figyelemfelhívást, valamint az áldozatoknak járó kártérítést.

A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása és dokumentálása

A hatékony prevenció intézkedések kidolgozásához nélkülözhetetlen az adott helyzet ismerete. A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása valamennyi résztvevő feladata: az egészségügyi, védelmi, pszicho-szociális és biztonsági személyzetet, a menekültközösséget is beleértve. (A monitorozás és értékelés részleteiről lásd a 7. fejezetet.) A programtervezés kezdeti fázisaiban gondoskodjon a monitorozáshoz és értékeléshez szükséges pénzügyi és emberi erőforrások biztosításáról.

A szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásairól szóló adatok havonta történő összegyűjtése és elemzése egy központi testület/szervezet feladata. Az UNHCR védelmi tisztségviselői (protection officer) vállaljanak vezető szerepet annak biztosítására, hogy az emberi jogi jogsértéseknek erről a fajtájáról szóló adatokat ugyanúgy kezeljék, mint a többi jogsérelemről szóló adatgyűjtést és adattárolást.

Annak érdekében, hogy az összegyűjtött információ koherens és releváns legyen, szervezzen megbeszélést valamennyi szereplő részvételével a fogalmak tisztázása (mindenki ugyanazt a megnevezést használja az erőszak adott típusára) és az esetszámolás módszertanának meghatározása céljából. Az összegyűjtendő információnak tartalmaznia kell a fontosabb adatokat: az eset fajtája, az elkövetés helye, az elkövető és az áldozat/túlélő demográfiai adatai, lehetséges kockázati tényezők. A havi jelentések adjanak választ az alábbi kérdésekre:

- Mi történt ebben a hónapban?
- Melyik prevenció STRATÉGIA: volt működőképes? Mi nem működött? Miért?
- Az e havi jelentés fényében mi a teendő a következő hónap során?

Egyezzen meg valamennyi partnerrel az alkalmazandó bejelentési módszerről és formátumról, illetve a jelentés terjesztésének módjáról és a címzettekről (lásd a 2. mellékletet az Esetbejelentő formanyomtatvány-mintáról.)

Az adatok áttekintése céljából szervezzen multi-szektorális értekezleteket, amelyen a menekültek is részt vesznek. A találkozók során határozzák meg a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásához hozzájáruló tényezőket, és dolgozzanak ki terveket e tényezők felszámolására (erről részletesen lásd a 6. fejezetet).

A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek szoros nyomon követésével alkalom nyílik a prevenció stratégiák sikerének értékelésére is, továbbá a tanulási folyamat konszolidálására, a lobbitevékenység folyamatos tájékoztatására, valamint a trendeket nyomon követő és összehasonlító elemzésekhez segítséget nyújtó megbízható, következetes statisztikai adatok gyűjtésére.

Lásd még:

- **How To Guide: Monitoring and Evaluation of Sexual Gender Violence Programmes, Tanzania (UNHCR 2000)**

Emlékeztető

A társadalmi-kulturális ismeretek, szemlélet és magatartás változásainak befolyásolása érdekében:

- Információs, oktatási és kommunikációs (IOK) kampányok kidolgozása
- Közösségi önkéntesek toborzása
- Nemi egyenlőség biztosítása a vezetési struktúrákban és döntéshozatalban
- A nők megerősítése, képességeik fejlesztése (empowerment)
- A férfiak bevonása
- A gyermekek és az ifjúság részvétele

Ha a családi és/vagy közösségi támogatási rendszerek összeomlottak:

- Társasági és szórakozási programok kidolgozása
- Együttműködés a vallási vagy más közösségi vezetőkkel azon társadalmi értékek újjáélesztése érdekében, amelyek tiszteletben tartják a jogegyenlőséget és a közösség valamennyi tagjának tiszteletét

A hatalmi pozícióban lévők szemléletének és magatartásának megváltoztatására irányuló lépések során:

- Konfliktuskerülő és előítélet-mentes hozzáállás megteremtése
- Az emberi jogok és a társadalmi nemi kérdések iránti figyelem felkeltése
- A felelősségrevonási rendszerek kialakítása, többek között az etikai kódexek betartása

A menekültek ellátásának és intézményeinek kialakítása során:

- Az alapvető szolgáltatók bevonásának, részvételének biztosítása (pl. védelem, közösségi szolgáltatások, egészségügy, rendőrség, releváns hatóságok és maguk a menekültek)
- Valamennyi felnőtt menekült (férfiak és nők) ellátása igazolvánnyal
- A közösség bevonása a tevékenységek kialakításába, tervezésébe és végrehajtásába
- A nemi egyenlőségre épülő elosztórendszerek megteremtése
- Reproductív egészséggel kapcsolatos programok végrehajtása
- Biztonsági programok végrehajtása
- Érzékenység, nyitottság a befogadó ország lakossága irányában
- A társadalmi nemi kérdések kiterjesztése a programtervezés és végrehajtás valamennyi szakaszára

A formális és tradicionális jogi keretek átalakítása során:

- A befogadó és a származási ország formális és tradicionális vagy szokásjogi jogrendjének megismerése
- Együtműködés a tradicionális jogrendszer működtetőivel a változás előmozdítása érdekében
- Együtműködés a nemzeti igazságszolgáltatással a menekültek jogrendszer iránti bizalmának növelése érdekében
- Az emberi jogokat védő nemzeti jogszabályok és politikák megerősítése

A szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek monitorozása során:

- Havi rendszerességű adatgyűjtés és -elemzés a szexuális és nemi alapú erőszakról
- Megegyezés a résztvevőkkel a fogalmak és az esetszámolás módszereinek meghatározásáról
- Megegyezés a partnerekkel a jelentések elkészítése során alkalmazandó módszerről és formáról
- Az adatok áttekintésére multi-szektorális találkozók szervezése, amelyen menekültek is részt vesznek

4. FEJEZET

VÁLASZ/REAGÁLÁS SZEXUÁLIS ÉS NEMI ALAPÚ ERŐSZAKRA

A szexuális és nemi alapú erőszak következményeinek pontos ismerete elengedhetetlen az áldozatok/túlélők támogatására irányuló hatékony programok kidolgozásához. A következmények azonban sokfélék lehetnek, és az elkövetett erőszak típusától is függenek.

A menekült közösség valamennyi tagjának tudnia kell, hogy hol és hogyan tud bejelentést tenni szexuális és nemi alapú erőszak miatt. Ha az áldozat/túlélő nem tesz bejelentést, nem lehetséges megfelelő támogatásban részesíteni. A közösségnek vezető szerepet kell betöltenie az áldozatok/túlélők támogatási módozatainak kidolgozásában. A válaszadási lehetőségek többek között a következők: közösségi oktatási és figyelemfelhívó tevékenységek kidolgozása; a résztvevők képzése arra, hogyan reagáljanak az áldozatok/túlélők szükségleteire; jelzési, bejelentési, monitorozó és értékelő folyamatok megteremtése; a menekült közösségek felkészítése a válaszadásra; az áldozatok/túlélők egészségügyi és orvosi szükségleteire adandó válaszok kidolgozása; az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségletei kielégítésének tervezése; biztonsági válaszok kidolgozása; jogi/igazságszolgáltatási válaszok kialakítása; más lehetséges résztvevők feladatainak meghatározása; az elkövetőkkel való munka megtervezése. A titoktartással, az áldozatok fizikai biztonságával és kívánságaik, jogaik és méltóságuk tiszteletben tartásával kapcsolatos alapelveket az összes tevékenység során érvényesíteni kell.

A megfelelő válasz/reagálás érdekében elengedhetetlen a szexuális és nemi alapú erőszak különböző típusai következményeinek meghatározása és megértése. (Lásd az 1. fejezetben a szexuális és nemi alapú erőszak következményeinek felsorolását.) E következmények négy nagy csoportba sorolhatóak: egészségügyi, pszicho-szociális, biztonsági és jogi/igazságszolgáltatási következmények. Ennek megfelelően a szexuális és nemi alapú erőszakra adandó válaszoknak is e négy területre kell koncentrálniuk.

A szexuális és nemi alapú erőszak áldozatai/túlélői SZÜKSÉGLETEINEK KIELÉGÍTÉSE érdekében meg kell érteni az erőszak KÖVETKEZMÉNYEIT.

A szexuális és nemi alapú erőszak főbb következményeinek összefoglalása

Egészségügyi	Érzelmi/pszichés/szociális
<ul style="list-style-type: none"> • Sérülés, rokkantság, halál • Szexuális úton terjedő betegségek, AIDS • A reprodukív egészség rendellenességei • Veszélyeztetett terhesség, szülési komplikációk • Vetélés • Veszélyes terhesség-megszakítás • Depresszió és krónikus betegségek • Sokk • Fertőzés, krónikus fertőzés • Túlzott vérzés	<ul style="list-style-type: none"> • Düh, félelem, harag, öngyűlölet • Szégyenérzet, bizonytalanság, a családi és társadalmi működőképesség elvesztése • Depresszió • Alvászavar, étkezési zavarok • Mentális megbetegedések • Társadalmi elszigeteltség • Öngyilkosság • Áldozat okolása • Az áldozat elszigetelése/kirekesztése • A közösség erőforrásainak és támogatásának megterhelése

Jogi/védelmi

Biztonsági/közösségi környezeti

<ul style="list-style-type: none"> • Az eleve túlterhelt rendőrség és bíróságok további terhelése • A szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos jogszabályok hiányosságai az áldozat/túlélő jogorvoslati lehetőségeinek korlátoltságát eredményezhetik; az elkövetőt fenyegető büntetőjogi szankciók hiánya. • Az igazságszolgáltatás elégtelen működése (pl. korai vagy kényszerházasság az elkövetővel) az áldozat/túlélő további traumatizációjához vezethet. • A diszfunkcionális igazságszolgáltatási rendszer iránti bizalomhiány az erőszakos cselekmények alacsony feljelentési arányát eredményezi. • Megnő az ugyanazon áldozat/túlélő, vagy más közösségbeli nők és lányok elleni ismételt elkövetett bűncselekmények száma 	<ul style="list-style-type: none"> • Az áldozat/túlélő bizonytalanságot, fenyegetettséget, félelmet érez • Félelem és bizonytalanság uralja az egész közösséget, vagy csak a nőket • A közösség erőtlennek és sikertelennek érzi magát, amiért nem tudta megelőzni az erőszakos cselekmény bekövetkezését és nem hozott létre biztonsági/járőröző csapatokat • A közösség a feltételezett elkövetők ellen önbíráskodást követ el • A szociális munkások és az áldozatok/túlélők kiközösítése
--	---

A szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak/túlélőinek szükségleteire adandó válaszokhoz szükséges tevékenységeket a következő oldalon foglaljuk össze. A prevenciós stratégiákhoz hasonlóan ezen erőfeszítések akkor lesznek sikeresek, ha multi-szektorális megközelítést alkalmazunk, amelybe a menekültek közösségét is bevonjuk. Ahol a menekültek/hazatelepülők városi környezetben, nem koncentráltan élnek, nagyobb számú szereplő részvétele lesz szükséges a megfelelő válaszadási tevékenységek megszervezéséhez.

A válaszadási tevékenységek összefoglalása

- közösségi oktatási és ismeretterjesztő tevékenységek kidolgozása
- a résztvevők képzése arra, hogyan reagáljanak az áldozatok/túlélők szükségleteire
- jelzési, jelentéstételi, monitorozó és értékelő folyamatok megteremtése;
- a menekült közösségek felkészítése a válaszadásra;
- az áldozatok/túlélők egészségügyi és orvosi szükségleteire adandó válaszok kidolgozása;
- az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségletei kielégítésének tervezése;
- biztonsági válaszok kidolgozása;
- jogi/igazságszolgáltatási válaszok kialakítása;
- más lehetséges résztvevők feladatainak meghatározása;
- az elkövetőkkel való munka megtervezése

Közösségi oktatási és ismeretterjesztő tevékenységek kidolgozása

Indítson közösségtájékoztató programot a szexuális és nemi alapú erőszakról. Fordítson figyelmet az adott közösség kulturális érzékenységére, etikai szempontjaira és speciális körülményeire.

A kampány során érintett kérdések lehetnek például: hogyan és hol kérjünk segítséget szexuális támadás esetén; az esemény bejelentésének és az azonnali segélykérés fontossága; a szexuális és nemi alapú erőszakot tiltó hazai és nemzetközi jogszabályok; a szexuális erőszak bűncselekményét elkövetőket fenyegető büntetések. Az üzenetek terjesztése érdekében készítsen tájékoztató füzeteket, hírlevelet és plakátokat; szervezzen szórakoztató tánc- és színházelőadásokat; előadásokat közösségi, vallási és egyéb eseményeken; használja a rádiót vagy más tömegtájékoztatósi eszközöket, illetve készítsen videófelvételt.

A résztvevők képzése arról, hogyan reagáljanak az áldozatok/túlélők szükségleteire

A közösséget a szexuális és nemi alapú erőszakról folyó beszélgetésekbe bevonó akciókon, és a közösség tagjainak az erőszakos események bejelentésének megtételére való bátorításán túl az áldozatok/túlélők szükségleteire való reagálásban résztvevőknek készen kell állniuk arra, hogy értékes ellátást nyújtsanak.

A gondoskodásban részt vevő munkatársakat érzékenyebbé kell tenni, és képezni kell a társadalmi nemi kérdések kezelésére. A szexuális és nemi alapú erőszakról szóló képzés az alábbi kérdéseket érintse:

- Az **egészségügyi munkatársak** végezzenek előzetes orvosi vizsgálatot, nyújtsanak kezelést és utókezelést.
- A **pszicho-szociális/közösségi tanácsadóknak** képesnek kell lenniük pszicho-szociális ellátást nyújtani és megkeresni az áldozat további megsegítését végző szakembereket.
- A **biztonsági személyzetnek** biztonságos körülményeket kell nyújtaniuk a fenyegetett, vagy ijedt áldozatnak/túlélőnek.
- A **jogász/védelmi munkatársak** az áldozat/túlélő hozzájárulása esetén segítsenek az elkövető elleni eljárás lefolytatásában.

Ha az áldozat/túlélő a bejelentést követően nem részesül ellátásban, vagy az ellátásban későn és nem megértő, bizalmas módon részesül, elveszti az ellátásba vetett bizalmát, és a későbbiekben mások sem fognak bejelentést tenni.

Ha az áldozat/túlélő nem tájékoztat senkit a bűncselekményről, nem lehet megfelelő ellátást nyújtani.

Jelzési, beszámolósi, monitorozó és értékelő mechanizmusok létrehozása

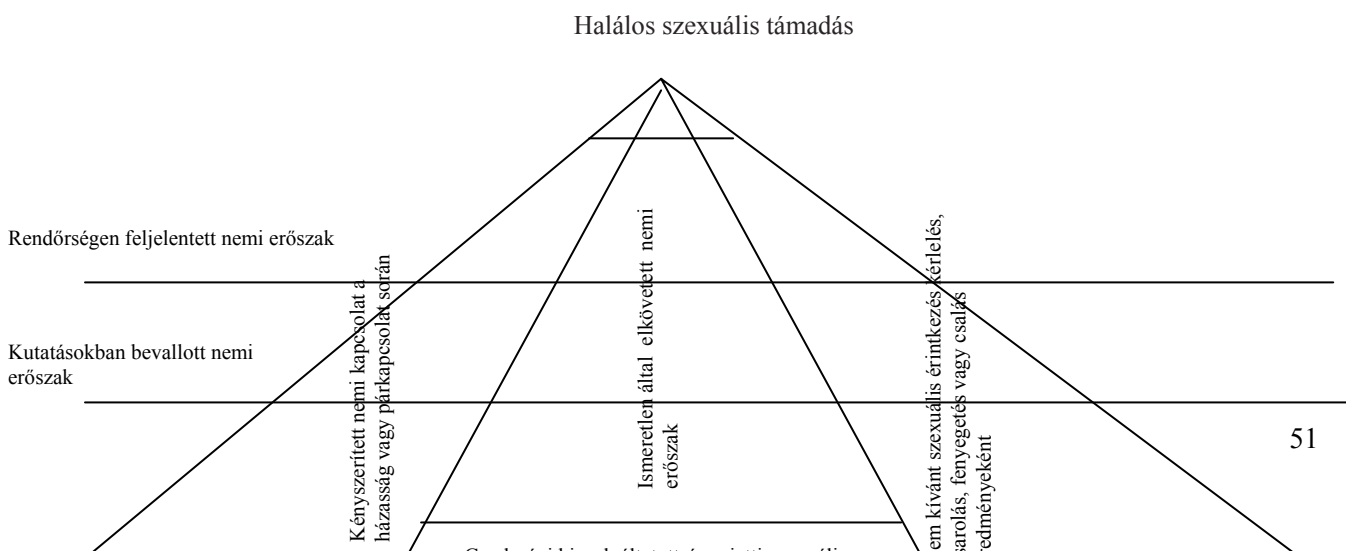
Valamennyi helyzetben egyértelmű továbbítási/kommunikációs, jelzési rendszert kell kialakítani, annak érdekében, hogy az áldozatok/túlélők tudják, hol részesülhetnek segítségben, valamint hogy e segítséget késedelem nélkül megkapják.

E rendszert a humanitárius dolgozóknak és a közösség tagjainak együttesen kell kidolgozniuk, és a közösség valamennyi tagjának, valamint az áldozatok/túlélők megsegítésében részt vevő minden szereplőnek ismernie kell. A szervezetek közötti jelentési és jelzési eljárásokat írásban kell rögzíteni, és le kell fordítani a megfelelő helyi nyelvekre.

Amint azt az alábbi ábra is mutatja, a legtöbb szexuális és nemi alapú erőszakos bűncselekmény nem kerül napvilágra.

6.1 ábra

A szexuális erőszak problémájának jelentősége

A széken, hibáztatás vagy más tényezők miatt eltitkolt nemi erőszak

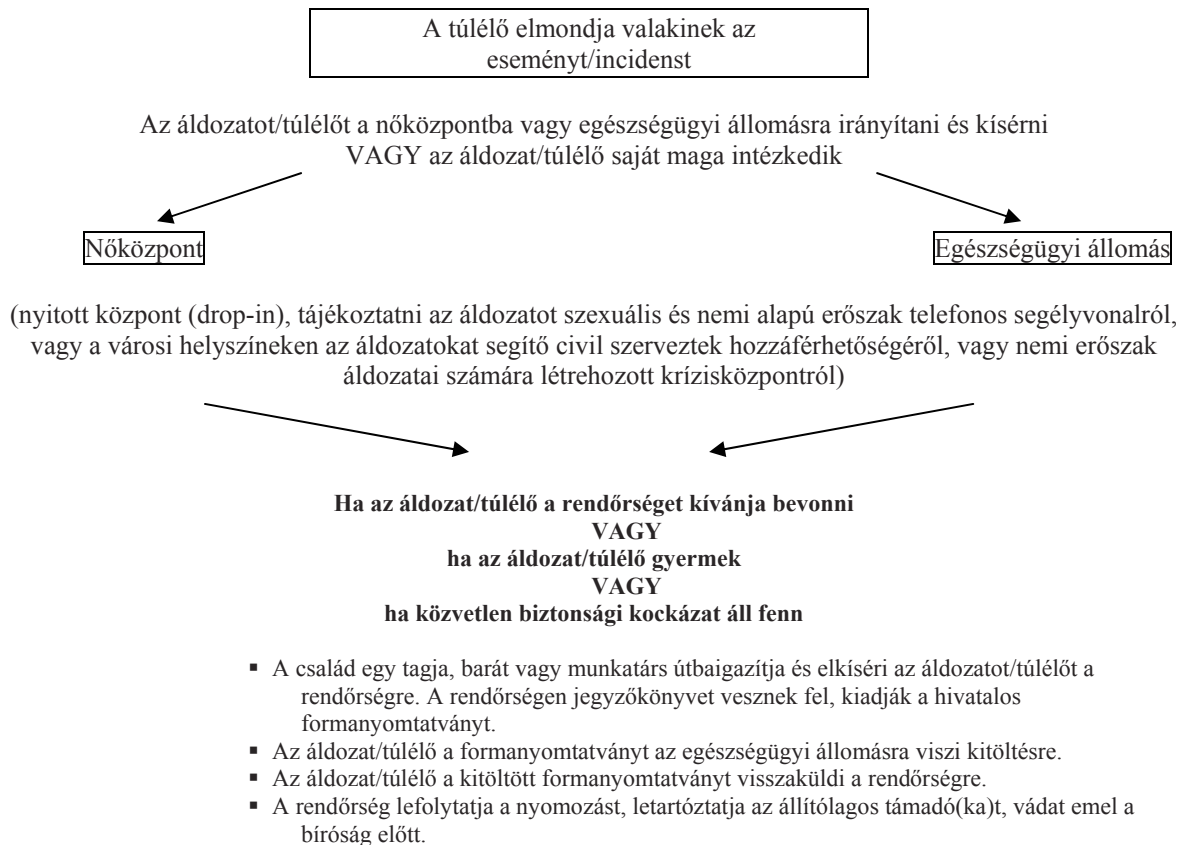
A résztvevőknek egységes jelentéstételi rendben kell megegyezniük.

A hatékony jelentéstételi rendszer egyik alapvető eleme a szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek bejelentésére szolgáló közös „Esetbejelentési formanyomtatvány” használata. Ezt a formanyomtatvány szükség esetén le kell fordítani, és valamennyi résztvevőt fel kell készíteni az alkalmazására. A közös jelentéstételi rendszer kidolgozására, valamint a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos Esetbejelentési formanyomtatvány tartalmáról lásd a 7. fejezetet. (A 2. mellékletet tartalmazza az Esetbejelentési formanyomtatvány mintáját.)

A résztvevők dolgozzanak ki a válaszadási tevékenységek és a bejelentési, jelzési rendszerek hatékonyságának monitorozására és értékelésére szolgáló eljárást.

A monitorozó rendszer célja, hogy biztosítsa a válaszadási tevékenység terv szerinti haladását. Az értékelés hozzájárul a helyes gyakorlat, a válaszadási tevékenység hatékonyságának megállapításához, illetve annak meghatározásához, hogy az áldozatok/túlélők minden szükségletét kielégítik-e. E monitorozó és értékelő folyamatok kifejlesztése a résztvevők közös feladata. Lásd a 7. fejezetet a hatékony monitorozó, jelentéstételi és értékelési mechanizmusok kidolgozásáról.

Modell jelentési/jelzési rendszer

UTÓKEZELÉS ÉS TOVÁBBI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS

(az áldozat/túlélő kívánsága szerint)

Egészségügyi ellátás	Pszicho-szociális ellátás	Biztonság	Jogi/igazságszolgáltatási segítség
----------------------	---------------------------	-----------	------------------------------------

Ne felejtsük el a titoktartásra vonatkozó alapelvek folyamatos alkalmazását!

Menekültközösségek felkészítése a reagálásra

A fenntartható programok és akciók kidolgozásához nélkülözhetetlen a közösséggel való együttműködés.

Tény, hogy a humanitárius résztvevők és a menekült közösségek által közösen kidolgozott programok a leghatékonyabbak. A közösség bevonása érdekében:

- Fejlessze ismeretterjesztő kampányok segítségével a menekült közösség ismereteit a nemi viszonyokkal és a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatban.

E kampányoknak a közösség valamennyi tagját meg kell célozniuk: valamennyi etnikai és vallási csoporthoz tartozó férfit, nőt és gyermeket. A kortársaiknak szóló tanácsadásban és a figyelemfelhívási akciókban részt vevő férfiak elősegíthetik a tradicionális bíróságok szemléletének megváltoztatását az áldozatok/túlélők megítélésével kapcsolatban, illetve segíthetnek a közösségi biztonsági rendszerek kidolgozásában. E rendszerek egyrészt reagálhatnak a következményekre és megelőzhetik a szexuális és nemi alapú erőszakot, másrészt megértethetik a többi férfival, hogy az ilyen erőszak az egész közösségre nézve ártalmas.

- Erősítse és ápolja a meglévő szociális támogatási rendszereket
- Támogassa a nők egyenrangú döntéshozói és közösségi vezetői szerepét

A közösség nő vezetői kritikus szerepet töltenek be az áldozatok/túlélők támogatásában és bátorításukban, hogy vállalják a segítségkérést. A képzett közösségi vezető nők figyelemfelhívó kampány vagy a kortársaknak szóló tanácsadás résztvevőjeként gondoskodhatnak arról, hogy a nemi kérdések, többek között a szexuális és nemi alapú erőszak problémája napirendre kerüljenek a közösségben.

- Nyújtson biztonságos menedéket és azonnali elsősegélyt az áldozatoknak/túlélőknek.
- Kísérje el az áldozatot/túlélőt, hogy szociális, orvosi és jogi segítséget kapjon.
- Biztosítsa az áldozat/túlélő, az elkövető, családjuk és a közösség biztonságát.

A válaszadási tevékenységek – a következmények kezelése keretében – célozzák meg az elkövetőt is. A családon belüli erőszak áldozatai/túlélői gazdasági okok miatt gyakran együtt maradnak az elkövetővel. Ha az elkövetőnek nem segítünk, nő az esélye annak, hogy folytatja a bántalmazást.

- Működjön együtt a menekült közösséggel és más résztvevőkkel a hatékony prevenció és válaszadási tevékenység támogatásában.
- Támogassa, hogy a menekültek is részt vegyenek a szolgáltatások és ellátások fajtáinak, elhelyezkedésének, a szolgáltatóknak és a szolgáltatások nyelvének meghatározásában.

A menekülttáborokban az ellátások biztosíthatóak nyitott központokban, nőközpontokban, közösségi vagy ifjúsági központokban vagy más helyszíneken, ahol az áldozatok/túlélők nyugodtan elmondhatják mi történt velük. Az ellátásokat olyan helyen kell nyújtani, ahol biztosítható a titoktartás és az áldozat/túlélő méltóságának tiszteletben tartása.

- Támogassa, hogy a szolgáltatások kultúrálisan szenzitívek legyenek.
- Támogassa az áldozatok/túlélők és általánosságban a nők jogainak védelmét.

A legtöbb befogadó ország kormánya nem teszi lehetővé, hogy a menekültek politikai tevékenységekben vegyenek részt, például támogassák a jogi reformokat. Ez abban is korlátozza a menekülteket, hogy érdekeik képviseletére nőmozgalmat hozzanak létre. A befogadó ország jogérvényesítő, jogi reformokért küzdő civil szervezeteivel kialakított kapcsolatok útján a menekült populáció is profitálhat a közpolitika befolyására irányuló programokból anélkül, hogy a befogadó ország jogát megsértené.

Az áldozatok/túlélők egészségügyi és orvosi szükségleteire adandó válaszok kidolgozása

A szükséges segítséget meghatározza, hogy milyen típusú erőszakot szenvedett el az áldozat/túlélő, és mennyi idő telt el a cselekmény és az áldozatnak/túlélőnek az egészségügyi állomáson való megjelenése között.

Nagyon fontos, hogy a túlélő az eseményt követően minél hamarabb felkeresse az egészségügyi intézményt, mivel csak így részesülhet a legmegfelelőbb ellátásban.

Nyújtson átfogó, könnyen hozzáférhető egészségügyi ellátást.

- Az egészségügyi vizsgálatot és kezelést, ideális esetben az ellátásban részesülővel azonos nemű, képzett személy nyújtsa. Pontos előírások és megfelelő berendezések, felszerelések és orvosság álljon rendelkezésre:
  - a fertőzések (többek között a szexuális úton terjedő fertőzések) elkerülésére
  - a nem kívánt terhesség megelőzésére
  - a sérülések ellátására
  - az igazságügyi bizonyítékok összegyűjtésére
  - a pszichés trauma kezelésére
  - a szexuális és nemi alapú erőszakot elszenvedett páciensek egészségügyi szűrésére.
- Amennyiben szükséges, utalja be az érintettet szakellátásra, ehhez biztosítson megfelelő szállítást.
- Biztosítson utókezelést.
- Szolgáltasson egészségügyi bizonyítékokat (illetve tegyen tanúvallomást, ha kell) a bírósági eljárásban, ha az áldozat/túlélő jogorvoslatot kíván igénybe venni.
- Működjön együtt a tradicionális gyógyítókkal az erőszak azonosítása, bejelentése, jelzése érdekében, valamint azért, hogy az áldozatok/túlélők megfelelő alapellátásban részesüljenek.
- Dokumentálja, gyűjtse össze és elemezze az adatokat.
- Folyamatosan kísérje figyelemmel az egészségügyi szolgáltatásokat, így a nők, férfiak és serdülőkorúak egyenlő hozzáférését az ellátáshoz, illetve a szolgáltatás színvonalát.
- Kísérje figyelemmel az áldozatok/túlélők egészségügyi szükségleteit.
- Határozza meg az erőszak együtttható tényezőit (pl. alkoholizmus), és dolgozzon ki stratégiát ezek megfékezésére.
- Érvényesítse az áldozatok/túlélők igényét
  - a védelemre és biztonságra,

- az áldozatok/túlélők jogaival és/vagy szükségleteivel ellentétes nemzeti jogszabályok és politikák megváltoztatására.
- Működjön együtt az egészségügyi intézményekkel, a tradicionális gyógyítókkal és a közösséggel a képzések terén és az érzékenység fokozása érdekében.

Lásd még:

- **Clinical Management of Survivors of Rape (UNHCR/WHO 2002)**
- **Prevention and Response to Sexual and Gender-Based Violence in Refugee Situations: Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings (UNHCR 2001)**
- **A Practical Approach to Gender-Based Violence: A Programme Guide for Health Care Providers and Managers (UNFPA 2001)**
- **Inter-Agency Field Manual on Reproductive Health in Refugee Situations (Inter-Agency 1999)**

Az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségletei kielégítésének tervezése

A szexuális és nemi alapú erőszak elszenvedését követően az áldozat/túlélő különféle érzelmi és pszichés reakciókat élhet át, többek között félelmet, szégyent, büntudatot, depressziót és dühöt. Erős védekező reakciók léphetnek életbe, például a túlélt trauma felejtése, tagadása és elfojtása. A családtagok szintén eltérő módon reagálhatnak, és e megrázó időszak alatt nekik is szükségük lehet segítségre.

Az áldozatokkal/túlélőkkel együttérzéssel és gondoskodással kell bánni.

A trauma enyhítésére a közösségen alapuló tevékenységek a legalkalmasabbak. Az alábbi felsorolás példákat mutat be ilyen tevékenységekre:

- Tradicionális, közösségen alapuló támogatók kiválasztása és képzése.
- Női támogató csoportok vagy olyan támogató csoportok létrehozása, amelyek kifejezetten a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatait/túlélőit és családjuk részére nyújtanak segítséget.
- Nyitott központ („drop-in”) létrehozása, amelyet az áldozatok/túlélők bármikor felkereshetnek és ott bizalmas, együttérző ellátásban és tanácsadásban részesülnek.
- A fentiekén túl, a pszicho-szociális munkások feladata:
  - krízistanácsadás (meghallgatás, érzelmi támasz, megnyugtató biztositás) az áldozatok/túlélők és családjuk részére, illetve elirányítás a hosszú távú érzelmi segítség megszerzéséhez;
  - a traumatikus vagy fájdalmas eseményekre a származási országban sikeresen használt tradicionális gyógyítás vagy tisztító gyakorlatok újrafelvételének bátorítása;
  - az egészségügyi szolgáltatók, rendőrség/biztonsági erők, jogi/igazságszolgáltatási rendszer és egyéb szolgáltatók irányában az áldozatok/túlélők érdekében képviselése;
  - az áldozatok/túlélők és más nők részére olyan csoporttevékenységek kidolgozása, amelyek a támogatást, a közösségbe való reintegrációt, képességfejlesztést, az önbizalom és a gazdasági megerősödést bátorítják. Jövedelemgeneráló és mikro-hitel projektek beindítása az önfenntartási képesség érzetének megerősítése (helyreállítása) érdekében.

Lásd még:

- **How To Guide: A Community-Based Response to Sexual Violence Against Women, Ngara, Tanzania (UNHCR 1997)**
- **Mental Health of Refugees (UNHCR/WHO 1996)**

Biztonsági válaszok kidolgozása

Az áldozatnak/túlélőnek esetenként biztonságos helyre van szüksége, ahova az incidenst követően mehet. Nem térhet vissza az otthonába, ha az elkövető a családjának egy tagja, a szomszédja vagy a közösségének egyik tagja. **A családnak és a közösségnek vezető szerepet kell játszania az áldozatok/túlélők részére nyújtandó biztonságos hely kialakításában, fenntartásában.**

- Dolgozzon ki stratégiát és lehetőségeket az áldozatok/túlélők azonnali védelmére, mint például az átköltöztetés, a táboron belüli biztonsági zóna vagy biztonságos helyek kialakítása. A biztonságos házak kialakítása csak az utolsó eshetőség legyen, mert ha azok a közösségtől távol vannak és együttműködő partnerek működtetik, az áldozatot/túlélőt még inkább elszigeteltségbe taszíthatják.
- Vonja be az idősebb menekülteket az áldozatok/túlélők megsegítésébe.
- Elemezze az incidens adatait, és az összes szereplővel és a közösséggel is ossza meg a biztonsági kockázatokkal és kérdésekkel kapcsolatos tapasztalatait.
- Gondoskodjon a jogállamiság fenntartásáról hatékony rendvédelmi jelenlét biztosításával és az elkövetők elleni tisztességes és gyors bírósági eljárással.
- Vonja be a közösséget a rendfenntartás valamennyi aspektusába. Gondoskodjon arról, hogy a nőmenekültek is részt vegyenek a közösségi rendőri erőkből, vagy polgárőr egységekben.
- Gondoljon az áldozatok/túlélők védelmét szolgáló alternatív megoldásokra, többek között – szükség esetén – másik táborba való áthelyezésre.
- Gondoskodjon arról, hogy jól képzett rendőrök is részt vegyenek a menekültek biztonságát szolgáló kontingensekben.
- A rendőrök és biztonsági őrök számára tartson képzést a szexuális és nemi alapú erőszakról.

Lásd még:

- **Prevention and Response to Sexual and Gender-Based Violence in Refugee Situations: Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings (UNHCR 2001)**

Jogi/igazságszolgáltatási válaszok kialakítása

A helyi hatóságokkal együttműködésben alakítson ki olyan rendszert, amely biztosítja, hogy azok az áldozatok/túlélők, akik az ellenük elkövetett bűncselekmény miatt jogi eszközöket kívánnak érvényesíteni, ezt késlekedés nélkül megtehessek.

Ennek megvalósításához jó kapcsolatokat kell kiépíteni és ápolni a helyi rendvédelmi szervekkel (pl. a rendőrséggel), illetve a bírói és ügyészi karral. Emellett működjön együtt a közösség tradicionális törvényszékeivel annak érdekében, hogy az áldozatok/túlélők megfelelő kárpótlást kaphassanak.

Ismerje meg az alkalmazandó jogot!

- Az UNHCR védelmi tisztviselőjének (protection officer) ismernie kell az alábbi kérdéskörökre vonatkozó releváns nemzeti jogi szabályozást:
  - Milyen eljárások állnak rendelkezésre? Mi a szexuális és nemi alapú erőszak különböző formáinak jogi fogalma? A családon belüli erőszak bűncselekménynek minősül-e, eltér-e a jogi definíció a közönséges testi sértéstől?

- Ha az ország alkotmánya tartalmazza az alapjogok katalógusát, lehet-e ezekre a rendelkezésekre hivatkozni szexuális és nemi alapú erőszak esetén?
- Milyen szabályozás vonatkozik a terhesség-megszakításra? Ha az abortusz általában illegális, vannak-e olyan speciális körülmények (kivételek), amelyek fennállása esetén mégis jogszerűen elvégezhető (pl. a terhesség erőszakos közösetés következménye; a nő élete veszélybe kerül; a nő pszichés egészségét veszélyeztető okok)? Milyen bizonyítékokra van szükség ahhoz, hogy a speciális körülmények meglétét igazolják?

Tanulja meg, hogy miként kell kezelni a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló panaszokat!

- A jogi utat igénybe venni kívánó áldozattal/túlélővel kapcsolatba kerülő munkatársaknak érzékenynek és együttérzőnek kell lenniük. Ugyanakkor azonban képesnek kell lenniük arra, hogy a menedéket nyújtó ország jogi eljárásairól kimerítő információt nyújtsanak.
- Az áldozatot/túlélőt tájékoztatni kell arról, mit várhat a jogi eljárástól. A védelmi és közösségi ellátásokért felelős munkatársak közös feladata annak biztosítása, hogy a panaszos tájékozott legyen a jogairól, az eljárásról és annak várható időtartamáról. A panaszos kérdéseire tudniuk kell válaszolni. A panaszost tájékoztatni kell a cselekmény jogi természetéről, a nyomozás és a bírósági eljárás várható időtartamáról, valamint a bírósági eljárás lehetséges kimeneteléről, továbbá az UNHCR és a vele együttműködő szervezetek szerepéről az eljárásban.
- A védelmi munkatársaknak (protection officer) tanácsot kell adniuk az áldozatnak/túlélőnek arról, hogy milyen reprodukív egészségügyi ellátásokat vehet igénybe, beleértve a tanácsadást, a sérülések kezelését, a betegségek megelőzését és a nemzeti jogi szabályozás adta keretek között a nem kívánt terhesség megszakításának lehetőségét.
- A védelmi tisztviselők feladata továbbá:
  - biztosítani, hogy a túlélő és az elkövető is nyilvántartásba kerüljön és el legyen látva személyazonosító igazolvánnyal;
  - együttműködni helyi ügyvédekkel, akik ismerik szexuális erőszakkal kapcsolatos nemzeti jogi szabályozást és eljárást;
  - biztosítani, hogy a helyi rendőrség jegyzőkönyvezzé az áldozat/túlélő panaszát;
  - biztosítani, hogy az orvosi látlet és az áldozat/túlélő nyilatkozatát jegyzőkönyvben rögzítsék és továbbítsák a releváns nemzeti hatóságokhoz (rendőrségnek vagy ügyészségnek);
  - biztosítani, hogy a menekült közösség tagjai közül kikerülő tanúk eleget tegyenek a jogi kötelezettségeiknek, tanúvallomást tegyenek, és idézés esetén megjelenjenek a bíróságon;
  - biztosítani a biztonsági őrökkel és a rendőrséggel együttműködésben, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatát/túlélőjét és elkövetőjét ne fenyegetse megfélemlítés vagy a fizikai biztonságuk elleni egyéb veszély;
  - biztosítani, hogy az UNHCR vagy az együttműködő partnerek/szervezetek munkatársai a menekült áldozatot/túlélőt elkísérik valamennyi bírósági tárgyalásra.

Ismerje meg az UNHCR és a nemzeti jogszolgáltatók szerepét!

- A védelmi tisztviselők feladata, hogy a probléma felszámolása érdekében a helyi nőjogi szervezetekkel és a szexuális és nemi alapú erőszak kérdésével foglalkozó ügyvédi egyesületekkel felvegye és erősítse a kapcsolatot. Ott, ahol az UNHCR jogi segítségnyújtást is végez, biztosítani kell, hogy az áldozatokat/túlélőket képzett jogászok képviseljék.
- Az UNHCR védelmi munkatársaival közösen jogi segítséget nyújtó civil szervezetek feladata:

- a panaszos és családtagjainak a bírósági eljárásra történő felkészítése során a szükséges mértékben tájékoztatást nyújtani a jogi és büntetőjogi eljárásokról;
- ha a nemzeti jogi szabályozás lehetővé teszi, segíteni a panaszosnak az állami jogsegély alaphoz címzett kérelem benyújtásában (abban az esetben, ha erre nincs jogi lehetőség, az UNHCR feladata biztosítani, hogy a költségvetés tartalmazzon olyan tételt, amely a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak jogi képviselétével összefüggő költségeket fedezi);
- elkísérni a panaszost a rendőrségre és bíróságra, és részt venni valamennyi meghallgatáson és bírósági tárgyaláson;
- az összes eljárásra kiterjedő megfigyelői státust kérni a bíróságtól annak érdekében, hogy a bírósághoz beadványokat intézhessen (ez különösen hasznos a gyermekekkel kapcsolatos ügyekben);
- megvizsgálni, van-e mód a bíróságon zárt tárgyalást kérni az áldozatok/túlélők és családtagjaik újabb traumától való megvédése érdekében;
- bizalmas nyilvántartást vezetni valamennyi esetről, és rendszeresen tájékoztatni az UNHCR munkatársait.

Ismerje meg a terheltek/gyanusítottak/vádlottak jogait!

- A terheltnek/gyanusítottak/vádlottak joga van az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartásával összefüggő jogai gyakorlásához. Az UNHCR köteles biztosítani a tisztességes eljárást, valamint az embertelen bánásmód tilalmának érvényesülését a kihallgatásokon és fogva tartás során. Az UNHCR védelmi munkatársainak feladata biztosítani, hogy a nyomozati és a bírósági szakban a terhelt/gyanusított/vádlott jogait tiszteletben tartsák. Az UNHCR feladata biztosítani különösen az alábbiakat:
  - a tárgyalás késleltetésének megakadályozása;
  - az őrizet alatt a kínzás megakadályozása;
  - az őrizet alatt emberséges bánásmód biztosítása;
  - embertelen bánásmódról értesülve az UNHCR felhívja a releváns hatóságokat, hogy jogszerűen bánjanak a terhelttel/gyanusítottal/vádlottal.

Ismerje meg a kiszabható ítéletet és büntetéseket!

Az UNCHR védelmi munkatársainak feladata biztosítani, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak miatt elítélt menekültek a vonatkozó bünteteskiszabási irányelvekkel összhangban ugyanolyan büntetésben részesüljenek, mint a befogadó ország állampolgárai. Az UNHCR, illetve a jogi szolgáltatásokat nyújtó nemzeti civil partner feladata gondoskodni arról, hogy az elkövetőre kiszabott büntetés ne legyen diszkriminatív természetű az elkövető menekültstátusza miatt. A gyermekkorú elkövetőkre kiszabott büntetésnek minden esetben figyelembe kell vennie a rehabilitáció szükségét. Elkerülendő a kiskorú elkövetőknek a felnőttekkel egy intézményben történő fogva tartása.

Ismerje meg a kártérítési szabályokat!

Az áldozatnak/túlélőnek jogi segítséget kell nyújtani, ha polgári eljárás keretében él kártérítési igénnyel az elkövető ellen. Ahol az UNHCR nem képes ilyen segítséget nyújtani, törekedni kell arra, hogy az áldozat/túlélő ingyenes jogi képviselőhöz jusson jogklubon vagy nőjogi szervezeten keresztül.

Ismerje meg az alternatív vitarendezési eljárásokat!

Egyes közösségekben az áldozatok/túlélők szívesebben keresnek jogorvoslatot tradicionális vagy szokásjogi vitarendezési eljárások keretében. Esetenként az áldozatot vagy a családját a közösségből való kiközösítés fenyegetheti, ha nem ezeket a módszereket választja. Az UNHCR védelmi munkatársainak figyelemmel kell kísérniük ezen eljárásokat, és meg kell győződnie arról, hogy azok

nem ellentétesek a nemzeti jogszabályokkal, vagy a nemzetközi emberi jogi normákkal. Ha a nemzeti jogszabályokba ütköznek, a védelmi munkatársak tartsanak képzést és figyelemfelhívó beszélgetéseket a közösséggel, ezzel is ösztönözve a közösség tagjait, hogy vitarendezési gyakorlatukat igazítsák a nemzetközi emberi jogi normákhoz. E szokások és gyakorlat megváltoztatása meglehetősen időigényes lehet, amihez türelem és előítéletmentes hozzáállás szükséges.

Lásd még:

- **Step-by-Step Guide For Protection Officers, Prevention of and Response to Sexual and Gender-Based Violence (UNHCR 1998)**
- **Menekült gyermekek: Védelem és gondoskodás, Irányelvek (UNHCR 1994)**
- **Guidelines on the Protection of Refugee Women (UNHCR 1991)**

Más lehetséges résztvevők feladatainak meghatározása

Az egészségügyi, közösségi szolgáltatási, biztonsági és védelmi szektorok mellett mások is fontos szerepet játszanak az áldozatok/túlélők szükségleteinek kielégítésében. **Mindenkinek, aki menekültekkel foglalkozik, ismernie kell a saját feladatát, valamint a szexuális és nemi alapú erőszak áldozatainak/túlélőinek támogatásában részt vevő más szervezetek feladatait.**

A terepen dolgozó munkatársak

- Megkapják és áttekintik a szexuális és nemi alapú erőszak eseteiről szóló jelentéseket.
- Biztosítják az áldozatok/túlélők biztonságát, és az együttműködő partner együttérző, gondoskodó segítségéhez irányítják őket.
- Képviselek az áldozatok/túlélők és családjaik érdekeit, hogy valamennyi együttműködő partnertől megkapják a szükséges segítséget.
- Igazgatási válaszokat dolgoznak ki az áldozatok/túlélők biztonsági igényeire: a háztartásra eső fejadag-jegy felosztása, valamint különlakhatás és az élelmiszereken kívüli cikkeket biztosítása az áldozat/túlélő részére.
- Nyilvántartásokat vezetnek a szexuális és nemi alapú erőszak trendjeinek monitorozása, a problémák elemzése, valamint a prevenciós és válaszadási stratégiák kialakítása céljából.
- Koordinálnak a többi szektorral és szereplővel.

A programot irányító munkatársak

- Segítséget és támogatást nyújtanak valamennyi szektornak a multi-szektorális prevenciós és válaszadási terv kidolgozásában.
- Elosztják az erőforrásokat a szükséges tevékenységekhez.
- Megkapják és áttekintik az adatokat, trendeket, prevenciós és válaszadási tevékenységeket és szükségleteket tartalmazó összefoglaló jelentéseket.
- Ösztönzik a nemzetközi civil partnereket, hogy irányítsanak erőforrásokat a prevenciós és válaszadási programok támogatására.
- Koordinálnak a többi szektorral és szereplővel.

A képviseletvezető

- Megkapja és áttekinti a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló adatokat, programtevékenységet és eredményeket tartalmazó jelentéseket és elemzéseket.
- Támogatást nyújt az UNHCR munkatársainak a prevenciós és válaszadási stratégiák kialakításában, végrehajtásában, monitorozásában és értékelésében.
- Részt vesz a szektorok és szervezetek közötti koordinációban.
- Bevonja az összes UNHCR munkatársat, menekülteket, partnereket és a befogadó ország kormányát a programok kidolgozásába.

- Magas szintű érdekképviseleti és támogatási tevékenységet fejt ki a prevenció és válaszadási tevékenység érdekében; segítséget nyújt a problémamegoldásban, és erőfeszítéseket tesz a megfelelő erőforrások biztosításáért.
- Együttműködik a többi UNHCR képviselővel és más ENSZ-szervezetekben dolgozó munkatársakkal a meglévő erőforrások felhasználási hatékonyságának növelése és az információ-megosztás érdekében.

A rendőrség

- Megkapja a panaszt és lefolytatja a nyomozást a jogi és büntetőjogi előírások szerint.
- A szokásos rendőrségi eljárás keretében letartóztatja a gyanúsított(ak)at, lefolytatja a nyomozást, előkészíti a vádat, idézéseket kézbesít és biztosítja, hogy valamennyi lehetséges tanú megjelenjen a bíróság előtt.
- Szükség esetén fellép a szexuális és nemi alapú erőszak eseteinek gyors kinyomozása és a bírósági eljárás érdekében.
- Elmagyarázza az áldozatnak/túlélőnek a jogi és büntetőjogi eljárásokat.
- Figyelmet fordít az áldozat/túlélő titoktartás, magánélet és tisztelet iránti igényeire.
- Részt vesz a védelmi munkatársak által a menekült közösség érdekében tartott jogi, jogismereti oktatási kampányokban.

A bíróságok

- Heti ügy-nyilvántartást vezetnek, melyben feltüntetik, mely ügyekben vesznek részt menekültek félként (panaszosként vagy terheltként).
- Az általános szabályok szerint jogi eljárásokat folytatnak le a szexuális és nemi alapú erőszak eseteiben (ügyek kitzúzése, meghallgatások vagy tárgyalások vezetése, tanúk idézése, határozathozatal és büntetés kiszabása).
- Részt vesznek a védelmi munkatársak által szervezett szemináriumokon és figyelemfelhívó kezdeményezéseken.

Az elkövetőkkel kapcsolatos munka megtervezése

Az erőszak elkövetőivel kapcsolatos munka nehéz, de elkerülhetetlen. Az elkövetők emberi jogait, így a biztonsághoz való jogot, tiszteletben kell tartani. Ha az elkövető egyben menekült is, jogosult a nemzetközi védelemre. **A multi-szektorális csapat feladata megtervezni az elkövetőkkel kapcsolatos munkát.**

- Tájékoztadjon a nemzeti hatóságoknál, milyen erőfeszítéseket tesznek a szexuális és nemi alapú erőszak elkövetőivel való foglalkozás érdekében.
- Vonja be a biztonsági személyzetet és a rendőrséget, többek között a közösségi biztonsági őrköt, hogy dolgozzanak együtt és monitorozzák az ismert elkövetők tevékenységét.
- Ha megoldható, különítse el az elkövetőket a közösség többi részétől.

Emlékeztető

A közösségnek vezető szerepet kell játszania az áldozatok/túlélők támogatását célzó tevékenységek kialakításában.

Közösségi oktatási és ismeretterjesztő tevékenységek kidolgozása

- Indítson a közösség valamennyi tagját megcélzó közösségtájékoztató programot a szexuális erőszakról.

Jelzési, jelentéstételi, monitorozó és értékelő folyamatok megteremtése

- Valamennyi helyzetben egyértelmű bejelentési és értesítési rendszert kell kialakítani annak érdekében, hogy az áldozatok/túlélők tudják, hol részesülhetnek segítségben, valamint hogy e segítséget késedelem nélkül megkapják.

A menekült közösségek felkészítése a válaszadásra (a következmények kezelésére)

- A fenntartható, hatékony válaszadási stratégiák kidolgozásához nélkülözhetetlen a közösséggel való együttműködés.

Az áldozatok/túlélők egészségügyi és orvosi szükségleteire adandó válaszok kidolgozása

- Nyújtson könnyen hozzáférhető egészségügyi ellátást és utókezelést.

Az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségletei kielégítésének tervezése

- Az áldozatokkal/túlélőkkel együttérzéssel és gondoskodással kell bánni.

Biztonsági válaszok kidolgozása

- Az áldozatnak/túlélőnek biztonságot kell nyújtani közvetlenül az esemény után, és a közösségnek vezető szerepet kell játszania e biztonság megteremtésében.

Jogi/igazságszolgáltatási válaszok kialakítása

- A helyi hatóságokkal együttműködésben alakítson ki olyan rendszert, amely biztosítja, hogy azok az áldozatok/túlélők, akik az ellenük elkövetett bűncselekmény miatt jogi eszközöket kívánnak érvényesíteni, ezt késlekedés nélkül megtehessek.

Más lehetséges résztvevők feladatainak meghatározása

- A terepen dolgozó, valamint a program irányításában részt vevő és vezető beosztású UNHCR-munkatársak kiemelkedő feladatot látnak el az áldozatok/túlélők szükségleteire adandó válaszok során.

Az elkövetőkkel kapcsolatos munka megtervezése

- Az elkövetők emberi jogait, így a biztonsághoz való jogot, tiszteletben kell tartani.

5. FEJEZET

A MENEKÜLT GYERMEKEKRE VONATKOZÓ SPECIÁLIS MEGFONTOLÁSOK

Az előző fejezetekben ismertetett alap- és irányelvek a menekült gyermekekre is vonatkoznak értelemszerűen, a jelen fejezetben azonban azokat a speciális kérdéseket taglaljuk, amelyek megfontolása kifejezetten menekült gyermekekkel való foglalkozás során ajánlott, mert őket a szexuális és nemi alapú erőszak sajátos típusai fenyegetik: ártalmas tradicionális gyakorlat, kereskedés, gyermekprostitúció, családon belüli szexuális erőszak és kizsákmányolás, illetve a gyermekekhez akadálytalanul hozzáférő személyek általi bántalmazás és erőszak.

A menekült gyermekek egyes csoportjai fokozottan kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszaknak: kísérő nélküli és gondozótól elválasztott (szeparált) gyermekek, fogva tartott gyermekek, gyermekkatonák, serdülőkorúak, szellemi vagy testi fogyatékossgal élő gyermekek, gyermekmunkások, leányanyák, erőszakos közönség áldozatainak/túlélőinek gyermekei, áldozat/túlélő fiúk és a gyermekkorú elkövetők.

Aki menekült gyermekekkel foglalkozik, annak ismernie kell a Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezményt (1989), amely átfogó normákat állapít meg a gyermekek jogainak védelmével kapcsolatban. A 2. fejezetben taglalt alapelvek mellett ezért négy további, speciálisan gyermekekre alkalmazandó alapelv határozza meg minden, menekült gyermekekkel kapcsolatos tevékenységünket: az élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való jog; a gyermek mindenek felett álló érdeke; a diszkrimináció tilalma; és a részvétel elve.

Az ENSZ Gyermek jogairól szóló 1989. évi egyezménye (a továbbiakban „gyermekjogi egyezmény”) fogalom-meghatározása értelmében gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Ez azt jelenti, hogy a gyermekjogi egyezmény hatálya minden 18 évet be nem töltött személyre kiterjed, hacsak be nem bizonyosodik, hogy a nemzeti jog értelmében már felnőttnek tekintendő.

A menekült gyermekek több okból kifolyólag különösen kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszaknak: függőségi helyzetük, önvédelemre való korlátozott lehetőségeik, illetve a döntéshozatali folyamatokban gyakorolt igen csekély hatalmuk és részvételi lehetőségük miatt. Viszonylag csekély élettapasztalatuk következtében a gyermekek könnyebben kizsákmányolhatóak és kényszeríthetőek, mint a felnőttek. Fejlettségüktől/érettségüktől függ, hogy felismerik-e egyes magatartások szexuális jellegét, képesek-e tájékozottságon alapuló beleegyezést nyilvánítani. Emellett más etnikai, nemi, kulturális, gazdasági és társadalmi tényezők is növelhetik annak az esélyét, hogy a menekült gyermekek szexuális és nemi alapú erőszak áldozataivá váljanak.

A szexuális és nemi alapú erőszak romboló hatással van a gyermekek fejlődésére, valamint testi és szellemi egészségére.

Az 1. fejezetben ismertetettek szerint a szexuális bántalmazás számos formát ölthet, amelyek közül több érinthet gyermekeket is. A nemi alapú erőszak egyes típusait (például az ártalmas tradicionális gyakorlatot) gyakran éppen a gyermekkor éveiben követik el. A menekült gyermekek ellen szexuális és nemi alapú erőszakot elkövetők lehetnek olyan személyek, akiket a gyermek ismer és akikben megbízik, lehetnek a gyermek gondozói vagy akár más gyermekek is. Vegye figyelembe, hogy a gyermek által észlelt eseményeket ez a tény eltorzíthatja.

Ha munkája során menekült gyermekekkel foglalkozik, ismerje meg alaposan a gyermekjogi egyezményt. Az egyezmény átfogóan és részletesen rendelkezik valamennyi gyermek, többek között a menekült gyermekek alapvető emberi jogairól. A szexuális és nemi alapú erőszaktól való védelemhez

való jog is szerepel az alapvető jogok között. A gyermekjogi egyezmény tehát még azokban az államokban is védi a menekült gyermekeket, amelyek nem részesei a menekültek helyzetét szabályozó nemzetközi dokumentumoknak². A *gyermekjogi egyezményhez kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyv a gyermekek eladása, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia tárgyában (2000)* a gyermekkereskedelem, gyermekeladás és gyermekrablás kérdéseivel foglalkozik.

Alapelvek

Az alább felsorol elvek olyan egyetemesen elfogadott és a gyermekjogi egyezményben megjelenő elvek, amelyek kiemelkedően fontosak a menekült gyermekkel folytatott munka során:

<ul style="list-style-type: none">
• Az élethez, túléléshez és fejlődéshez való jog E jog érvényesülését az életet védő intézkedések elfogadásával kell garantálni. Az „életben maradás és fejlődés” elve nem csak a gyermek fizikai életben maradására és fejlődésére terjed ki, hanem a szellemi és érzelmi fejlődésére is. A korai házasság például egyaránt veszélyezteti a gyermekanya és gyermeke élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való jogát. (Gyermekjogi egyezmény 6. cikk).
<ul style="list-style-type: none">
• A diszkrimináció tilalma Az egyezményben részes államok a joghatóságuk alá tartozó valamennyi gyermek számára biztosítják az egyezményben rögzített jogokat, a gyermek nemére és idegenrendészeti jogállására való tekintet nélkül. Ez az elv tehát kiterjed a menekült gyermekekre is. (Gyermekjogi egyezmény 2. cikk)
<ul style="list-style-type: none">
• A gyermek mindenképp felett álló érdeke E fontos elvet az egyes gyermekekkel kapcsolatos egyedi döntések során, valamint a gyermekek csoportjait érintő szélesebb körű politikai döntések során is alkalmazni kell. A gyermekeket érintő valamennyi döntés meghozatala során meg kell fontolni a különböző lehetséges megoldásokat, és megfelelő hangsúlyt kell helyezni a gyermekek mindenképp felett álló érdekére. (Gyermekjogi egyezmény 3. cikk)
• A politikai döntések (pl. költségvetés elosztása) előkészítése során a tervezett intézkedésnek a gyermekekre gyakorolt hatását teljeskörűen elemezni kell. A politika nem feltétlenül alapul a gyermekek érdekein, azonban ha ellentétek merülnek fel, a döntéshozók feladata, hogy a gyermekek „mindenképp felett álló érdekét” „elsődleges fontosságúként” kezeljék.
• Az adott gyermek mindenképp felett álló érdekének meghatározása során a döntéshozók feladata, hogy figyelembe vegyék mind a gyermeki érdek objektív szempontjait, mind a gyermek kívánságaira tekintettel levő szubjektív véleményeket. A gyermek mindenképp felett álló érdekével kapcsolatos döntések meghozatala természetesen igen nehéz feladat, nincs egyértelműen helyes és vitathatatlan megoldás. Számos tényezőt kell mérlegelni, többek között a gyermek korát, nemét, kulturális háttérét, általános környezetét és személyes tapasztalatait. Ezen elv értelmezése során tekintettel kell lenni a gyermekjogi egyezmény szellemére, és mérlegelni kell a jogi, illetve gyermek fejlődésével kapcsolatos szakvéleményeket.
<ul style="list-style-type: none">
• Részvétel A gyermekeknek jogukban áll az életüket meghatározó döntéseket befolyásolni, véleményüket „kellőképpen” tekintetbe kell venni. Ezt az elvet minden menekültjogi eljárásban, az egyes gyermekekkel kapcsolatos és az általános programtervezésben is alkalmazni kell (Gyermekjogi egyezmény 12. cikk). Minél idősebb a gyermek, annál nagyobb súlyt kell helyezni a véleményére az őt érintő döntések meghozatala során.

Az alapelvek relevánsak annak meghatározásában, hogy az adott helyzetben mi tekinthető a gyermek mindenképp felett álló érdekének. Egyes szituációkban a gyermek mindenképp felett álló érdeke nem áll összhangban a gyermek kifejezett kívánságaival és véleményével, és felül írja azokat.

² A gyermekjogi egyezménynek az Amerikai Egyesült Államokon és Szomálián kívül gyakorlatilag valamennyi állam részese.

Lásd még:

- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: International Legal Standards (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children 2002)**
- **UNHCR Resettlement Handbook (UNHCR 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: Child and Adolescent Development (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children 2001)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, módosított kiadás, 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: Resettlement (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children 1999)**
- **Menekült gyermekek – Védelem és gondoskodás, Irányelvek (UNHCR 1994)**
- **ENSZ egyezmény a gyermek jogairól, New York (1989)**

A menekült gyermekek azon csoportjai, amelyek fokozottan kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszak veszélyének

- kísérő nélküli és gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekek,
- fogva tartott gyermekek,
- gyermekkatonák,
- serdülők,
- szellemi vagy testi fogyatékossgal élő gyermekek,
- gyermekmunkások,
- gyermekanyák,
- erőszakos nemi közösülés áldozatainak/túlélőinek gyermekei,
- áldozat/túlélő fiúk,
- gyermekkorú elkövetők.

Kísérő nélküli és gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekek

Az „árva” kifejezés helyett használjuk a „kísérő nélküli” vagy „gondozóitól elválasztott/szeparált” kifejezést. Az UNHCR álláspontja szerint egy gyermek csak akkor tekintendő árvának, ha mindkét szülő bizonyítottan meghalt. A gyermek árvaként történő meghatározása gondos vizsgálatot/valószínűsítést igényel, mert ahelyett, hogy a családkeresést és a közösség fokozott támogatását ösztönözné, az örökbefogadást helyezi előtérbe.

- A kísérő nélküli és gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekeket a szexuális kizsákmányolás, bántalmazás, katonai toborzás, elrablás, kereskedés és fogva tartás fokozott veszélye fenyegeti, hiszen nem áll rendelkezésükre olyan felnőtt védelme és segítsége, akiben megbíznak. Vészhelyzetekben a menekült gyermekek gyakran távolabbi rokonaikkal laknak, tehát van ugyan „kísérőjük”, de őket is hasonló veszélyek fenyegethetik, mint a kísérő nélküli menekült gyermekeket.
- Vegye figyelembe, hogy a kísérő nélküli vagy szeparált gyermekek csoportjában gyermekek által vezetett háztartások is vannak, ahol az idősebb testvérek gondoskodnak a fiatalabbakról.
- **Vegye figyelembe, hogy az AIDS miatt elárvult gyermekek is kísérő nélküli, szeparált gyermekek.** Mielőtt elárvultak volna, az AIDS által érintett gyermekeknek gyakran a haldokló szülőről is gondoskodniuk kellett. Ez nem egyszer felnőttekre jellemző, további felelősségvállalást, az iskolai tanulmányok megszakítását és a testvérek gondozását jelenti. Az AIDS miatt elárvult gyermekek, főként a lányok gyakran a társadalom periferiájára szorulnak, megbélyegződnek és hátrányt szenvednek a többi menekült számára hozzáférhető ellátások igénybe vétele során. Következésképpen ők is fokozottan veszélyeztetettek a szexuális bántalmazás és kizsákmányolás szempontjából. Az AIDS miatt elárvult

gyermekek számának növekedése előrevetíti a prostitúcióra, „utcai munkára” vagy háztartási munkára kényszerített gyermekek számának emelkedését is.

A fogva tartott gyermekek

A fogva tartott vagy szabadságuktól más módon megfosztott gyermekek hangsúlyosan kiszolgáltatottak a szexuális erőszaknak és bántalmazásnak. A korukkal járó speciális megfontolásokat figyelembe véve kell velük bánni.

Szexuális bántalmazás fogdákbán és börtönökben, büntetés-végrehajtási intézményekben fordul elő, különösen ott, ahol a fogva tartottak közös zárkában vannak elhelyezve. Ezekben a helyzetekben a gyermekeket éppen gyermeki sajátosságaik miatt fenyegetheti bántalmazás (azt hiszik, hogy a gyermekek nem kaphatják el a HIV/AIDS betegséget, vagy egyes kultúrákban a szüzesség értéke miatt). Ennek megfelelően kiemelkedő fontosságú a gyermekkorú fogva tartottak elkülönítése a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdeke mást kíván.

Gyermekkatona

Gyermekkatona az a 18 éven alul személy, aki bármilyen minőségben fegyveres csoport tagja, illetve aki nem pusztán családtagként kíséri a csoportot, beleértve a szexuális céllal és kényszerházasság céljával toborozott lányokat.

ENSZ Főtitkári jelentés a Biztonsági Tanácsnak, 2002

A menekült gyermekek sokféleképpen válhatnak gyermekkatonává: egyeseket besoroznak, vagy erőszakkal toboroznak, mások az életben maradásért vagy családjuk védelméért csatlakoznak, megint másokat (többek között lányokat szexuális célból) erőszakkal rabolnak el.

Eltérő lehet a toborzás célja a fiúk és a lányok esetében: a fiúkat a harcokban és egyéb katonai műveletekben vetik be, a lányokat inkább kényszermunkára vagy szexuális rabszolgaságra kényszerítik.

A konfliktuszónákban, vagy azokhoz közel lévő gyermekek, illetve a kísérő nélküli vagy szeparált gyermekek fokozottan ki vannak téve az állami vagy nem-állami szervezetek erőszakos katonai toborzásának. Az UNHCR fellép a katonai toborzás ellen. A fiúk és főként a lányok ellen a katonáskodás időtartama alatt elkövetett szexuális bántalmazásnak jelentős szocio-kulturális következményei vannak, amelyek a leszerelés utáni családdegyesítési vagy társadalmi reintegrációs kilátásaikat rendkívül károsan befolyásolják. A gyermekeket, főként a lányokat sokszor figyelmen kívül hagyják a hivatalos leszerelési folyamatok során. Nagyon fontos a leszerelésbe bevonni a lányokat is.

Serdülők

A „serdülő” fogalma kultúránként eltérhet, értelmezését mindig az adott menekültszituációhoz kell igazítani. A kultúrát és a menekülési helyzetet tükrözi az is, ha egy serdülő felnőtt szerepet és feladatokat teljesít.

A serdülők védelmi és segítségnyújtási szükségletei nem olyan egyértelműek, mint a gyermekekéi. Ennek ellenére azonban e szükségletek életbevágóan fontosak lehetnek, hiszen a serdülők fokozottan kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszaknak, szükségleteiket sokszor nem megfelelően látják el.

A serdülők, különösen a serdülő lányok még védtelenebbek a szexuális bántalmazás és kizsákmányolás veszélyével szemben, mivel az elkövetők szerint mentesek a nemi úton terjedő

fertőzésektől. Így a serdülő fiúk és lányok a bántalmazáson felül a HIV/AIDS vagy más nemi úton terjedő fertőzés veszélyének is ki vannak szolgáltatva. A lányokat a nem kívánt és esetleg veszélyeztetett terhesség is fenyegeti. A serdülők gyakran a felnőtteknél kevésbé tájékozottak a reprodukív egészségügyi ellátásokról, mivel általában nem ők a célcsoportjai az ilyen típusú információellátásnak.

Szellemi vagy testi fogyatékossgal élő gyermekek

A szellemi vagy testi fogyatékossgal élő gyermekeket a családjuk gyakran „elrejtí” a világ elöl, így „láthatatlanokká” válnak, és nem férnek hozzá a rendelkezésre álló támogatási rendszerekhez. A kirekesztés miatt sokszor nem is tudnak elmenekülni az elkövetők elöl, tehát a szexuális bántalmazás kifejezett célpontjaivá válhatnak. A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és kezelésére szolgáló programok kialakítása során rájuk külön kell gondolni.

Gyermekmunkások

A háztartási alkalmazottként dolgozó gyermekek, általában lányok, vagy az utcákon dolgozó/élő gyermekek („utcagyerekek”) is fokozottan kiszolgáltatottak a szexuális bántalmazásnak és kizsákmányolásnak. A kísérő nélküli vagy szeparált gyermekekre, valamint a gyermek által vezetett háztartásokban élő gyermekekre nyomás nehezedik, hogy fizetett munkát találjanak. Azok a munkáltatók, akik gyermekeket vásároltak meg (gyermekkereskedelem) általában roppant hatalommal bírnak e gyermekek felett, s ez továbbá fokozza a visszaélésnek és kizsákmányolásnak való kiszolgáltatottságot.

Gyermekanyák

A gyermekanyákkal való foglalkozás során elengedhetetlen, hogy előítéletek nélkül közelítsünk.

A gyermekanyák rendszerint ki vannak téve szexuális kizsákmányolásnak, mivel a szegénység miatt nem képesek ellátni gyermekük és saját maguk alapvető szükségleteit. A szexuális bántalmazás és/vagy kizsákmányolás következtében teherbe esett lányokat, gyermekanyákat kirekesztés, diszkrimináció és megbélyegzés fenyegeti, nem férnek hozzá az alapvető ellátásokhoz. Mindezen tényezők következtében még inkább kiszolgáltatottak az újabb szexuális visszaélésnek és kizsákmányolásnak.

Fontos gondoskodni arról, hogy a gyermekanyák ismét bekapcsolódjanak az iskolai oktatásba, vagy egyéb olyan társadalmi-gazdasági tevékenységbe, amely elejét veheti a szexuális és nemi alapú erőszak más formáival szembeni kiszolgáltatottságuknak.

Erőszakos nemi közösülés áldozatainak/túlélőinek gyermekei

Az erőszakos nemi közösülést követően született gyermekeket az anya vagy a család bántalmazhatja, akár magára is hagyhatja. E gyermekek különösen ki vannak téve a visszaélésnek és kizsákmányolásnak, ezért helyzetükre oda kell figyelni. Fontos gondoskodni arról, hogy a család és a közösség se a gyermeket, se az anyát ne bélyegezze meg. Ha a gyermeket elutasítják, elhanyagolják vagy bármilyen módon helytelenül bánnak vele, meg kell fontolni a nevelőcsaládokhoz helyezés vagy az örökbefogadás lehetőségét.

Áldozat/túlélő fiúk

A fiúk szexuális bántalmazásának problémája kevésbé ismert és elismert, a kezelése elhanyagolt. Kulturális korlátok, a homoszexualitást övező mítoszok vagy tabuk, illetve a rendkívüli szégyen miatt a fiúk még a lányoknál is kevésbé szokták jelezni, hogy szexuális bántalmazás áldozatává váltak.

Előfordul, hogy a közösség nem hajlandó vagy vonakodik elismerni, hogy a fiúk is lehetnek áldozatok, a fiúk pedig azt hiszik, hogy akkor erősek, ha csöndben és egyedül próbálják magukat túltenni a megrázkódtatáson.

Gyermek elkövetők

Gyermekek is lehetnek a szexuális és nemi alapú erőszak elkövetői, hiszen a felnőttekhez hasonlóan ők is visszaélhetnek a gyermekek közötti hatalmi erőviszonyok adta előnyökkel. Az is szexuális bántalmazásnak minősül, ha egy vonakodó fiút vagy lányt arra kényszerítenek, hogy szexuális érintkezésben vegyen részt. A hajlandóság kérdéséről függetlenül egy kisgyermek lehet, hogy nem is érti, mi történik vele, és nem képes tájékozottan beleegyezni a helyzetbe. Ez is a szexuális bántalmazás egyik formája.

Foglalkozni kell az elkövető rehabilitációjával is, nem csak az áldozatot ért trauma kezelésével. Lehet, hogy az elkövető egyben maga is szexuális bántalmazás és kizsákmányolás áldozata, és így segítségre és támogatásra jogosult. Miközben igaz, hogy a legtöbb elkövetőt előzőleg szexuálisan bántalmazták, nem helytálló az az állítás, hogy az áldozatok többsége később maga is elkövetővé válik. A serdülőként szexuális bántalmazást elkövetők többsége felnőttként nem folytatja ezt, ha fiatalon megfelelő segítségben részesül.

A fiatalok bünelkövetőknek védelmet kell nyújtani a bántalmazás ellen a börtönben, a tárgyalás/eljárás felgyorsításával és folyamatos megfigyeléssel. Segítséget kell nyújtani pszichoszociális rehabilitációjuk érdekében is. Ahol a fiatalok elkövetők védelmének biztosítékait szabályozó törvények és eljárások még nem léteznek, támogatni kell az ilyen szabályozás megteremtését, illetve lépéseket kell tenni a szabályozás megfelelő végrehajtásának támogatására.

Lásd még:

- **Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children (Inter-Agency 2003)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Separated Children (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children Revised 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Disability (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, 2001)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Child Soldiers (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children 2000)**
- **Az ENSZ gyermek jogairól szóló egyezményének fakultatív jegyzőkönyve a gyermekek részvételéről fegyveres konfliktusokban (2000)**
- **Revised Guidelines on Applicable Criteria and Standards Relating to the Detention of Asylum-Seekers (UNHCR 1999)**
- **Inter-Agency Field Manual on Reproductive Health in Refugee Situations (Inter-Agency 1999)**
- **A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Alapokmánya (1998)**
- **Menekült gyermekek – védelem és gondoskodás, Irányelvek (UNHCR 1994)**
- **Az 1949. évi genfi egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve a nemzetközi fegyveres konfliktusok áldozatainak védelméről (1977)**

A szexuális és nemi alapú erőszak gyermekek ellen alkalmazott speciális formái

A szexuális és nemi alapú erőszak 1. fejezetben tárgyalt formái közül a legtöbbnek a gyermekek is áldozatai/túlélői lehetnek. Mindazonáltal a gyermekek rendszerint az erőszak alábbi típusainak válnak áldozatává:

- ártalmas tradicionális gyakorlat
- emberkereskedelem
- gyermekprostitúció
- családon belüli nemi erőszak
- gyermekekhez akadálytalanul hozzáférő személyek által elkövetett szexuális kizsákmányolás, bántalmazás és erőszak

Ártalmas tradicionális gyakorlat

A pozitív, jótékony tradicionális gyakorlat folytatását a menekült közösségekben belül ösztönözni kell, mivel az az identitás és kultúra megőrzésének eszköze lehet. Egyes tradicionális gyakorlatok azonban károsan hatnak a gyermekek egészségére, jólétére és fejlődésére. Nemzetközileg is elítélik e gyakorlatokat a velük járó súlyos egészségügyi kockázat és az emberi jogokat sértő természetük miatt. Ártalmas tradicionális gyakorlat alkalmazására gyakran gyermekkorban kerül sor, amikor a gyermek még képtelen ellenkezni. Főként lányokat érintő ártalmas tradicionális gyakorlat többek között a női nemi szerv megcsonkítása, gyerekházasság, fiúk előnyben részesítése, hozománnyal összefüggő erőszak, kényszerházasság (pl. az erőszakos nemi közösülést követően), valamint a boszorkányságba vetett hit (pl. a gyermekkel való közösülés a családnak szerencsét hoz).

Emberkereskedelem

Különösen a kísérő nélküli vagy gondozótól elválasztott (szeparált) menekült gyermekek vannak kitéve az erőszakkal vagy csalással elkövetett emberkereskedelemnek, gyakran szexuális kizsákmányolás céljából. Gyermekkereskedelemtől van szó, ha gyermeket kizsákmányolás céljából szállítanak, átvesznek, bújtatnak vagy befogadnak. A gyermekkereskedelem elkövetéséhez nem szükséges bizonyítani, hogy erőszak, csalás vagy kényszerítés alkalmazásával történt a cselekmény.

A transznacionális szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 2000. novemberi kiegészítő jegyzőkönyve a különösen a nőket és gyermekeket érintő emberkereskedelem megelőzéséről, megszüntetéséről és büntetéséről kizárja a kereskedelembé való „beleegyezés” lehetőségét 18 éven aluli személy esetében. Sok esetben a kereskedelem egyik eleme, hogy a gyermek felett hatalommal bíró személyt a beleegyezése megszerzése érdekében pénzben vagy egyéb juttatásban részesítik. A kereskedelmi célból eladott gyermekek szökésük vagy hazatérésük után súlyos következményekkel szembesülnek: az emberkereskedők, vagy az ilyen hálózatok bosszúja vagy megtorlása, az újbóli áldozattá válás lehetősége, testi fenyegetés vagy szabadságmegvonás, a közösség vagy család általi kiközösítés, illetve súlyos diszkrimináció fenyegetheti őket.

Gyermekprostitúció

A gyermekprostitúció gyermekkel anyagi ellenszolgáltatás fejében folytatott szexuális tevékenység. Az állami büntetőjogi szabályozásnak ki kell terjednie a gyermek prostitúció céljára történő felkínálására, megszerzésére, megvásárlására vagy rendelkezésre bocsátására. A gyermekprostitúció kimeríti a szexuális kizsákmányolás fogalmát. A menekült gyermekek gyermekprostitúcióban való részvétele további szexuális és nemi alapú erőszaknak nyit teret.

A szegénység és társadalmi egyenlőtlenség a menekült gyermekek esetében tovább fokozza a szexuális kizsákmányolás, különösen a prostitúció kockázatát. A gyermekek, főképp a lányok vannak veszélyben, mivel az elkövetők szemében értékes lehet szüzességük, vélt ártatlanságuk és fizikai éretlenségük.

Családon belül nemi erőszak

A családon belüli gyermekbántalmazás és kizsákmányolás problémaköre igen összetett kihívást jelent, mivel a gyermek védelméért és az érte való gondoskodásért felelős személy (sok esetben egy férfi rokon) egyik feladatának sem tesz eleget. A családon belüli szexuális erőszakot általában magánügynek tekintik, amelyhez kívülállóknak semmi köze; ennek következtében a bántalmazott gyermeket teszik felelőssé az incidensért és folytatódik a viktimizáció. Lehetetlen valamennyi helyzetre alkalmazható "receptet" adni, azonban az azonosítás, a panaszok/vádak bizalmas módon történő bejelentése, az egészségügyi dolgozók, tanárok és közösségi vezetők bevonása, valamint az esemény(ek) kivizsgálása nélkülözhetetlen a gyermek személyére szabott védelmi terv kidolgozásához. Célszerű és/vagy szükséges lehet együttműködni a gyermeket nem bántalmazó szülővel és az eset kivizsgálásának idejére a bántalmazó szülőt a háztartásból eltávolítani.

Még ha nem is éri közvetlen erőszak az olyan családban élő gyermekeket, ahol egy vagy több családtag mostanában vagy régebben szexuális és nemi alapú erőszak áldozata volt, mégis ezek a gyermekek általában számos nehézséggel szembesülnek. Mivel a gyermek pszichés és érzelmi épségét veszélyeztetheti, ha erőszakos eseményeknek a tanúja, részükre tanácsadást kell nyújtani. Ezen túlmenően a megrázó események a felnőttek számára megnehezíthetik a gyermekekről való megfelelő gondoskodást, ezért szoros figyelemmel kell kísérni a szülők és gyermekek életét az ilyen családokban.

A gyermekekhez akadálytalanul hozzáférő személyek által elkövetett szexuális kizsákmányolás, bántalmazás és erőszak

Ha az elszigetelt körülmények között a közvetlen családtagokon kívül mások is akadálytalanul hozzáférhetnek a gyermekekhez, bekövetkezhet szexuális kizsákmányolás, bántalmazás és erőszak. E személyek között lehetnek tanárok, hitoktatók, gondozók, humanitárius segítségnyújtó dolgozók, illetve bárki más, aki a gyermekekhez az iskolában, iskola után, az óvodában, a vallási vagy sporttevékenységek alatt hozzáférhet. Első lépésként fontos e kockázatokat felmérni. A kockázattal kapcsolatos stratégiák állhatnak a munkavállalók és önkéntesek szűréséből, a más felnőttek jelenléte nélkül a gyermekekkel eltöltött idő és lehetőségek csökkentéséből, közeli megfigyelésből és felügyeletből, az épületek átalakításából annak érdekében, hogy könnyen áttekinthetőek legyenek és a szülők fokozott részvételéből az egyes tevékenységekben.

Lásd még:

- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised 2002)**
- **Choose with Care (ECPAT Australia 2001)**
- **A gyermekjogi egyezményhez kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyv a gyermekek eladása, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia tárgyában (2000)**
- **A gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról, valamint a kiküszöbölésére irányuló azonnali lépésekről szóló egyezmény, C 182 (1999)**
- **ENSZ Nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról (1994)**

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésének speciális szempontjai

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésének 3. fejezetben tárgyalt stratégiai mellett a gyermekközpontú helyzetelemzés segít a kockázatok és az erőforrások meghatározásában, és a multi-

szektorális megközelítés biztosításában. Fel kell térképezni menekült közösség szerepét és lehetőség szerint ösztönözni kell bevonását a menekült gyermekek védelmébe.

A társadalmi-kulturális normák átalakítása

STRATÉGIA:

Információs, oktatási és kommunikációs (IOK) kampányok kidolgozása

- A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszakról szóló figyelemfelhívó kampányok kiindulópontjaként szolgálhat a gyermekjogi egyezmény és az egyezményhez kapcsolódó két fakultatív jegyzőkönyv. A kampány szólítsa meg az összes partnert, ezen belül a menekültközösséget, illetve a katonaságot és a békefenntartó erőket.
- A gyermekek védelmével kapcsolatos tradicionális normák és értékek az érdekérvényesítő fellépés alapjául szolgálhatnak, a tanácsadás célja pedig a nemi sztereotípiákon alapuló előítéletek megkérdőjelezése lehet (pl. a fiúk áldozati/túlélői helyzetének megvitatása). Valamennyi kezdeményezés során nélkülözhetetlen a szexuális viselkedésre vonatkozó helyi normák, szokások és tabuk mélyreható ismerete.
- A biztonságos szexről és a HIV/AIDS terjesztéséről szóló közegészségügyi kampányok segíthetnek a menekült populációban keringő mítoszok eloszlásában (pl. a szűzekkel való szexuális érintkezés gyógyítja a HIV/AIDS-et). E kampányok szólítsák meg a férfiakat és a fiúkat.
- Az ártalmas tradicionális gyakorlatok/szokások megelőzését célzó stratégiák óhatatlanul összeütközésbe kerülnek mélyen gyökerező kulturális normákkal, ezért ezt a kérdést nagyfokú érzékenységgel kell megközelíteni. Elengedhetetlen a konkrét szokás/gyakorlat természetének és elterjedtségének, valamint gyökereinek és társadalmi következményeinek felmérése, ismerete. Nagyobb a siker esélye, ha az adott szokás jogi vagy emberi jogi szempontból való megközelítése helyett az oktatás és információnyújtás során annak a gyermekek egészségére és fejlődésére gyakorolt káros hatására helyezik a hangsúlyt. E tevékenység szólítsa meg a férfi és női vallási vezetőket, tradicionális vezetőket, a törzs idős tagjait, politikai vezetőket, bábaasszonyokat, más egészségügyi dolgozókat és a menekült gyermekeket, nőket és férfiakat. Résztesítse támogatásban az ártalmas tradicionális szokások/gyakorlat ellen küzdő helyi csoportokat, mivel e csoportok kezdeményezhetik, vagy vezethetik az annak felszámolására irányuló, közösségen alapuló tevékenységeket. Nem kizárt, hogy az ártalmas szokások/gyakorlat gyakorlói számára alternatív jövedelmet biztosító munkalehetőségeket kell biztosítani, és gondoskodni kell arról, hogy a közösség irántuk való tisztelete ne szenvedjen csorbát. Nem szabad lebecsülni a nők és lányok oktatásának fontosságát, mivel az ártalmas tradicionális gyakorlat előfordulásának száma az írástudók arányától is függ.

STRATÉGIA:

A gyermekek és az ifjúság bevonása

Támogatni kell a menekült gyermekek részvételét olyan programok kidolgozásában és végrehajtásában, amelyek a szexuális kizsákmányolás, bántalmazás és erőszak kérdéskörével foglalkoznak. Ahol indokolt, a gyermekek érdekeinek mérlegelését követően a gyermek áldozatokat/túlélőket be lehet vonni vagy fel lehet kérni, hogy vegyenek részt e programokban.

STRATÉGIA:

Foglalkozás fiúkkal

A fiúkkal való foglalkozás jelentősége kiemelkedő, mivel ez biztosíthatja, hogy megismerjék és megértsék: a lányok azonos jogokat élveznek. Ez felőlelheti például, azt hogy támogatják lánytestvéreik iskolába járását, és mind az iskolában, mind a játszótéren tisztelettel bánnak a lányokkal.

A családi és közösségi struktúrák és támogatási rendszerek újjáépítése

STRATÉGIA:

Az oktatáshoz való hozzáférés biztosítása

A kizsákmányolás kockázatát csökkentheti, ha biztosított a menekült gyermekek hozzáférése az alapfokú, általános iskolai oktatáshoz, és – ha ez megoldható – a középfokú vagy szakoktatáshoz. Az iskolai oktatásból kimaradt lányok szükségleteihez igazított speciális programok szintén hozzájárulhatnak e kockázat redukálásához. A gyermekek jogairól szóló oktatás a társadalmi és életvezetési képességek javításán keresztül segíthet a fiataloknak az életükkel kapcsolatos helyes döntéseket meghozni, és megvédeni őket a kizsákmányolástól. A lányok egyenlő részvételét az oktatásban aktívan támogatni kell.

A közösséget be kell vonni az általa megbízhatónak tartott tanárok és oktatók kiválasztásába és felügyeletébe, mivel a tanárok is elkövethetnek szexuális bántalmazást. Támogatni kell a női tanárok alkalmazására irányuló erőfeszítéseket. Gondosan kiválasztott oktatók vegyenek részt a gyermekek megfigyelésében és a szexuális és nemi alapú erőszak jeleinek felfedésében. A lányokat megfelelő ruházattal és tisztasági cikkekkel kell ellátni. Az iskola utáni lányklubok létrehozatala alkalmas lehet kortárs-tanácsadás és támogatás nyújtására.

A számonkérhetőség előmozdítását segítő körülmények megteremtése

STRATÉGIA:

A menekült gyermekekkel kapcsolatba kerülő személyek felmérése/tesztelése

A menekült gyermekekkel kapcsolatba kerülő személyek ismereteinek, szemléletének és magatartásának felmérése is fényt deríthet váratlan helyzetekben, például az iskolában vagy az óvodában folyó kizsákmányolásra. E személyzet képzése és munkájának monitorozása a prevenciós startégia fontos eleme.

Hatékony szolgáltatások és intézmények kialakítása

STRATÉGIA:

A gyermekek nyilvántartásba vétele

Minden egyes menekült számára kulcsfontosságú a nyilvántartás és dokumentáció, többek között a születési anyakönyvezés. Különösen fontos ez a kísérő nélküli és gondozótól elválasztott (szeparált) gyermekek számára, hiszen ez az előfeltétele jogaik gyakorlásának és az ellátásokhoz való hozzáférésnek. A nyilvántartásba vétel továbbá segít a fokozottan veszélyeztetett csoportok azonosításában és monitorozásában, a fiatalkorúak bírósághoz való hozzáféréseiben, a katonai toborzás megelőzésében és az emberkereskedők elrettentésében.

STRATÉGIA:

Az ellátások hozzáférhetőségének biztosítása

Biztosítsa, hogy a gyermekek a közösség többi tagjával azonos módon részesüljenek élelmiszer fejadagban és egyéb ellátásokban. Fontolja meg, hogy szükséges-e további segítséget nyújtani, például külön szállást építeni a gyermekek által vezetett háztartások részére.

STRATÉGIA:

Családkeresés

A kísérő nélküli és gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekek esetében haladéktalanul intézkedni kell a családkeresés, a megfelelő és figyelemmel kísért átmeneti gondozás biztosítása, valamint a családdegyesítés érdekében, amennyiben a gyermek mindenképp felett álló érdeke ezt kívánja.

STRATÉGIA:

A gyermekek bevonása a tevékenységek tervezésébe, kidolgozásába és végrehajtásába

Konzultálni kell a menekült gyermekekkel, főleg a serdülőkkel a tábor/település tervezése, szervezése során, így többek között az iskolák és a szórakozási lehetőségek elhelyezésének tekintetében, illetve a szálláselosztás és más fontos programok és tevékenységek kérdésében.

Lásd még:

- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: Community Mobilisation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, 2001)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Separated Children (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised, 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: Situation Analysis (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, 1999)**
- **UNHCR Végrehajtó Bizottság határozata a menekültek és menedékkérők nyilvántartásba vételéről, No. 91 (LII) (2001)**

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak következményei kezelésének speciális szempontjai

A szexuális és nemi alapú erőszak következményeinek kezelése felöleli a 4. fejezetben tárgyalt akciókat és tevékenységeket is. A gyermekekkel való munka során felmerülő további kérdéseket tárgyal az *Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised 2001)* című kiadvány.

Vegye figyelembe a gyermek mindenképp felett álló érdekét.

A szexuális bántalmazás gyermek áldozatainak/túlélőinek sürgős szükségük van orvosi ellátásra és pszichológiai tanácsadásra. Szükségük lehet jogi tanácsadásra is.

Minden tevékenységnek összhangban kell állnia a gyermek mindenképp felett álló érdekének elvével.

A gyermek kifejezett kívánságai és érzelmei nagy segítséget nyújthatnak annak megállapításában, hogy mi szolgálja leginkább a gyermek mindenképp felett álló érdekét.

Gyermekbarát jelzési, bejelentési, monitorozó és értékelő folyamatok megteremtése

Fontos, hogy rendelkezésre álljon gyermekbarát, jól látható és széles körben hirdetett bejelentési mechanizmus, amelyet tapasztalt és ismeretekkel bíró munkatársak és/vagy menekültek működtetnek. A szexuális és nemi alapú erőszakra szóló jelentések képezzék szerves részét a gyermekek egyéb jogainak érvényesüléséről szóló beszámolási folyamatoknak ahelyett, hogy e célra külön eljárás állna rendelkezésre.

A veszélyeztetett gyermekek, így az átmeneti gondoskodási konstrukciókban élő kísérő nélküli vagy szeparált gyermekek, a nevelőotthonokban élő gyermekek, az utcagyerekek és a fogyatékos gyermekek monitorozása kulcsfontosságú a szexuális és nemi alapú erőszak elleni védelem biztosításának szempontjából.

A gyermek meghallgatása

A gyermeket meghallgató személynek magasan képzettnek kell lennie, alkalmasnak az elsöprő érzelmek kezelésére, és tapasztaltnak azon a téren, hogy miként lehet rábírni a gyermeket arra, hogy a számára rendkívül nehéz kérdésekről beszéljen. Igen fontos a gyermek kultúrájának megértése: éppen ezért nagyon hasznos, ha a menekült gyermekekkel foglalkozók azonos nyelvet beszélnek a gyermekkel és hasonló a kulturális hátterük is.

Általánosságban azt javasoljuk, hogy a gyermekkel azonos nemű személy legyen a meghallgató. Mindazonáltal figyelembe kell venni a kulturális és társadalmi tényezőket is a meghallgató nemének eldöntésénél. Számos társadalomban a fiúk nem beszélnek más férfiakkal a homoszexuális bántalmazásról, és talán könnyebben nyílnak meg egy nőnek.

Biztonságos környezet megteremtése

Döntse el, ki legyen jelen a meghallgatás és a vizsgálat alatt. Lehetséges, hogy az elkövető egy családtag, még ha a gyermek tagadja is ezt. Éppen ezért a szülő vagy gyám lehetőleg kint várakozzék, és inkább egy olyan független személy legyen jelen a meghallgatás és a vizsgálat ideje alatt, akiben a gyermek megbízik. Amikor nincs ott senki más, kérdezze meg a gyermeket, szeretné-e, hogy a szülő vagy a gyám részt vegyen a meghallgatáson, és tartsa tiszteletben a gyermek kívánságát. A meghallgatási technikákról és a meghallgatás előkészítéséről, lefolytatásáról további iránymutatást találhat a *Working with Unaccompanied Children: A Community-Based Approach (UNHCR)* című kiadványban.

Ne feledje, hogy az információgyűjtésnek van más módja is mint a meghallgatás: többek között játékok, mesélés, szerepjátékok és rajzolás. Ezekhez a módszerekhez képzett/tanult megfigyelő és szakemberek (vagy a megfelelően képzett munkatársak) szükségesek.

Meghallgatási technikák

- Szemmagasságban üljön és nézzen a meghallgatott szemébe, ha ez a kulturális normákkal nem ellenkezik.
- Nyugtassa meg a gyermeket, hogy nincs semmi baj és törekedjen a gyermek testi épségét biztosítani.
- Mutakozzon be és mutassa be a tolmácsot; részletesen magyarázza el, miről szól a meghallgatás, milyen típusú kérdéseket fog feltenni, és miért. Ennek célja az, hogy eloszlassa a gyermek félreértéseit és félelmét, azok ne torzítsák a gyermek válaszait.
- Biztosítsa a gyermeket, hogy nyugodtan válaszolja: „Nem tudom” és tegyen fel kérdéseket.
- Tegyen fel pár kérdést egy közömbös témáról, mint az iskola, barátok, kivel lakik a gyermek, kedvenc tevékenységek, és hagyja, hogy a gyermek pár percig magától beszéljen. Ez időt enged mind a gyermeknek arra, hogy megnyugodjon, mind önnek hogy megfigyelje, miként kommunikál a gyermek.
- Ha a gyermek nem képes egy adott helyzetről beszélni, de más kérdésekre tud válaszolni, egy kis ideig ne tegyen fel kérdéseket az incidenssel kapcsolatban.
- Legyen türelmes, kövesse a gyermek tempóját.
- Tegyen fel nyitott kérdéseket, hogy a gyermek saját szavaival fejthesse ki az eseménnyel kapcsolatos információit. Csak a részletek tisztázására tegyen fel eldöntendő kérdéseket.
- Legyen kész felismerni, ha a gyermek elfáradt.
- A meghallgatást zárja le néhány közömbös, a mindennapi dolgokkal kapcsolatos kérdéssel, hogy visszatérjen a gyermek biztonságérzete.

Az áldozatok/túlélők egészségügyi/orvosi kezelése

SOHA ne kényszerítsen ijedt, ellenálló gyermeket arra, hogy meghallgatáson vagy vizsgálaton vegyen részt. A korlátozás, erőszak, kényszer és manipuláció gyakori elemei a szexuális bántalmazásnak, és ha azok alkalmazzák, akik segíteni akarnak, csak fokozza a gyermek félelmeit és nyugtalanságát, és súlyosbítja a korábban elszenvedett bántalmazás pszichológiai hatását.

A biztonságos, barátságos és bizalomépítő környezet megteremtésén túl készítse fel a gyermeket a vizsgálatra, és bátorítsa, hogy a vizsgálat alatt bármikor kérdéseket tegyen fel arról, ami aggasztja, vagy amit nem ért.

Megfelelő felkészítés után a legtöbb gyermek megnyugszik és képes részt venni a vizsgálaton.

Gyakran segít, ha van a közelben egy baba vagy más játék, amin be lehet mutatni az eljárásokat és helyzeteket. Mutassa meg a gyermeknek a berendezéseket/felszereléseket, pl. a kesztyűket, törlőkendőket, és engedje meg, hogy a gyermek a babán kipróbálhassa ezeket.

Bántalmazott lányok esetében egészségügyi komplikációk léphetnek fel az önkezűleg végzett abortusz, nem kívánt terhesség vagy vetélés miatt. Lehet, hogy vannak gyermekeik, akik szintén különleges gondoskodásra szorulnak. A katonáskodásból leszerelt gyermek áldozatok/túlélők szintén elkaphattak szexuális úton terjedő fertőzéseket, többek között HIV/AIDS-et.

A női nemi szerv megcsonkításán átesett lányok különleges bánásmódot igényelnek, főként a terhesség és a szülés alatt, illetve a szülést követően.

A gyermekanyáknak megfelelő orvosi és pszichológiai – a gyermeknevelésre is kiterjedő – tanácsadást kell nyújtani a szülés előtt és után.

Az áldozatok/túlélők pszicho-szociális szükségleteinek kielégítése

A gyermek pszicho-szociális kezelésére speciálisan képzett szakemberre van szükség, lehetőleg olyanra, akia a gyermekkel azonos etnikai háttérrel bír, vagy magas szintű interkulturális készségekkel rendelkezik. A szakember vagy maga részesíti kezelésben a gyermeket, vagy az ezt elvégző család, vagy közösség tagjai részére nyújt tanácsadást és támogatást.

A gyermek áldozatok/túlélők, többek között a volt gyermekkatonák rehabilitációja speciális figyelmet igényel. A gyorsított tanulási, oktatási programok kulcsszerepet játszanak az áldozatok/túlélők felvértezésében, hogy úrrá legyenek az elszenvedett bántalmazáson, és új jövőt építhessenek.

Elképzeltető, hogy a gyermekanyák több segítséget és pszichés támogatást igényelnek az iskola folytatásában, a saját és a család alapvető szükségleteit fedező jövedelem megszerzésében, az utóbbi esetben még akkor is, ha a gyermekanya a családjával együttél, vagy a közelükben él. A családtagoknak szintén szükségük van tanácsra azzal kapcsolatban, hogy mi a legmegfelelőbb módja a gyermekanya és a kisgyermek támogatásának.

Biztonsági intézkedések kidolgozása

Főszabályként a gyermeket kezelés céljából nem szabad elszakítani családjától és/vagy közösségétől – kivéve, ha ez a bántalmazástól vagy elhanyagolástól való védelem érdekében történik.

A gyors reakció kulcsfontosságú lehet, ha ártalmas tradicionális gyakorlatról érkezik bejelentés. Ezekben az esetekben a gyermek alapvető jogai – beleértve az élethez, szabadsághoz és testi épséghez való jogot – sérülhetnek. Ha egy gyermek testi biztonsága kerül veszélybe, helyi megoldásokat kell keresni, mint például a gyermek elhelyezése a közösségen kívül eső szálláson. Ha nem található helyben megoldás, megfontolandó az áttelepítés is a gyermek biztonságának szavatolása érdekében.

Jogi/igazságszolgáltatási lehetőségek

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszakról szóló bejelentéseket minden esetben aprólékosan meg kell vizsgálni. Türelemmel és nagyfokú gondossággal kell eljárni. A gyermek számos ok miatt tagadhatja a bántalmazás megtörténtét, többek között az elkövetőtől való félelem miatt. A helytelen vagy érzéketlen beavatkozás további gyötrelmeket okozhat a gyermeknek, de másokat is elrettenthet a segítségkéréstől. Ezért a munkatársakat képezni kell a gyermekekkel való foglalkozásra, vagy a menekült gyermekekkel való bánásmódot jól ismerő kollégák segítségét kell kérni. Szükség lehet tolmácsra is. Gondoskodjon arról, hogy a helyi rendőrségnek legyenek olyan munkatársai, akik képzettek a szexuális és nemi alapú erőszak gyermek áldozataival/túlélőivel, illetve a gyermek elkövetőkkel való bánásmód tekintetében. Ha a gyermekeket is érintő ügyek bírósági szakba kerülnek, biztosítsa, hogy gyermekbarát bírósági eljárást alkalmazzanak.

A család és a közösség bevonása

A családot célzó ellátások: A gyermekek szexuális bántalmazása esetén szükséges lehet a család kezelése is annak érdekében, hogy higgyenek a gyermeknek, támogassák és segítsék a normális életbe való visszatérésben. A családtagok szintén segítségre szorulhatnak: a szülők büntudatot érezhetnek, hogy nem voltak képesek megvédeni gyermeküket. Rendkívül óvatosan kell eljárni, ha a gyermek becsületén esett vélt sérelem a gyermek elutasítását eredményezné. Egyes kultúrákban a bírósági vagy szokásjogi reakció a családot arra kötelezheti, hogy a lányt kényszerítse férjhez menni az elkövetőhöz. Ezekben az esetekben az áldozat/túlélő további testi és pszicho-szociális sérelmét megakadályozó intézkedéseket kell azonnal alkalmazni. Ha szükséges, meg kell fontolni az áldozat/túlélő elköltöztetését.

A közösséget célzó szolgáltatások: Rendkívül óvatosan kell eljárni, nehogy a gyermek áldozatot/túlélőt megbélyegezzék. A közösségi támogatási struktúrák és gyermekvédelmi mechanizmusok feladata a lehetőségek szerint támogatást és védelmet nyújtani.

Az ártalmas tradicionális gyakorlat/szokások egyes formái, mint a korai vagy kényszerházasság és a női nemi szerv megcsonkítás a lányok életének nagyon korai szakaszában történnek. Fontos, hogy e gyakorlat/szokások az egyénre és a közösség egészére egyaránt ártalmas következményeit a családokon és a közösségek belül is ismerjék és megértsék.

Lásd még:

- **Clinical Management of Survivors of Rape (WHO/UNHCR 2002)**
- **Resettlement Handbook (UNHCR 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Abuse and Exploitation (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, Revised 2002)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Critical Issues: Child Soldiers (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, 2000)**
- **Action for the Rights of Children (ARC): Foundations: Resettlement (UNHCR, OHCHR, UNICEF, Save the Children, 1999)**
- **Inter-Agency Field Manual on Reproductive Health in Refugee Situations (Inter-Agency 1999)**
- **Working with Unaccompanied Children: A Community-Based Approach (UNHCR 1996)**

Emlékeztető

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak megelőzését és a következmények kezelését célzó programokat az alábbi négy alapelv vezérelje:

- Az élethez, túléléshez és fejlődéshez való jog
- A diszkrimináció tilalma

- A gyermek mindenek felett álló érdeke
- Részvétel

Tudatosítsa, hogy a gyermekek alábbi csoportjai különösen kiszolgáltatottak a szexuális és nemi alapú erőszaknak:

- kísérő nélküli és gondozóitól elválasztott (szeparált) gyermekek,
- fogva tartott gyermekek,
- gyermekkatonák,
- serdülők,
- szellemi vagy testi fogyatékossgal élő gyermekek,
- gyermekmunkások,
- gyermekanyák,
- erőszakos nemi közösülés áldozatainak/túlélőinek gyermekei,
- áldozat/túlélő fiúk,
- gyermekkorú elkövetők.

A szexuális és nemi alapú erőszak gyermekek ellen alkalmazott speciális formái:

- ártalmas tradicionális gyakorlat
- emberkereskedelem
- gyermekprostitúció
- családon belüli nemi erőszak
- a gyermekekhez akadálytalanul hozzáférő személyek által elkövetett szexuális kizsákmányolás, visszaélés és erőszak

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére szolgáló tevékenység kialakítása során:

- Dolgozzon ki információs, oktatási és kommunikációs (IOK) kampányokat
- Vonja be a gyermekeket és az ifjúságot
- Biztosítsa az oktatáshoz való hozzáférést
- Mérje fel/tesztelje a menekült gyermekekkel kapcsolatba kerülő személyeket
- Alakítson ki monitorozási folyamatokat
- Vegye nyilvántartásba valamennyi gyermeket
- Biztosítsa az ellátásokhoz való hozzáférést
- Keresse a családot
- Vonja be a gyermekeket a tevékenységek tervezésébe, kidolgozásába és végrehajtásába

A gyermekek elleni szexuális és nemi alapú erőszak következményeinek kezelésére szolgáló tevékenységek kidolgozása során:

- Hozzon létre gyermekbarát jelzési, bejelentési, monitorozó és értékelő folyamatokat
- Teremtsen biztonságos és barátságos körülményeket a gyermek meghallgatása és kivizsgálása érdekében
- Készítse fel a gyermeket részletesen az orvosi vizsgálatra
- Biztosítsa, hogy a gyermeket meghallgató, megvizsgáló és a gyermeknek tanácsot adó személyek képzettek legyenek ezen a speciális szakterületen
- Vonja be a családot és a közösséget
- Mobilizálja a családot megcélzó ellátásokat
- Támogassa a gyermekvédelem közösségi struktúráit

6. FEJEZET

CSELEKVÉSI TERVEK

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére létrejött legsikeresebb programok azok, amelyeket a menekült közösséggel konzultálva dolgoztak ki, és amelyek multi-szektorális és szervezetek közötti együttműködésen alapulnak. A hatékony programkidolgozáshoz a csapatnak közös cselekvési tervet kell létrehoznia. Az alábbiakban ismertetjük a cselekvési terv elemeit.

A cselekvési terv kidolgozása

A sikeres programokat a menekült közösséggel, különösen a nők és a serdülők bevonásával, velük konzultálva dolgozzák ki, az adott helyzethez igazított multi-szektorális és szervezetek közötti együttműködésre alapozva. A cselekvési terv kidolgozásához szükséges egyes lépéseket párhuzamosan ajánlatos megtenni, míg másokat a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a reagálásra szolgáló stratégiák monitorozását és értékelését követően kell elvégezni.

Dolgozzon ki cselekvési tervet!

- **Határozza meg és vonja be a résztvevőket.**
- **Dolgozzák ki a szexuális és nemi alapú erőszak közös fogalmát és egyezzenek meg a cselekvési területről.**
- **Végezzenek helyzetelemzést: gyűjtsék össze a szükségletek, problémák, rendelkezésre álló ellátások, és a menekült közösség erősségei és gyengéi megértéséhez szükséges információkat.**
- **Egyezzenek meg az alapelvekről.**
- **Határozzák meg a résztvevők feladatait és felelősségét.**
- **Dolgozzanak ki célokat és célkitűzéseket; jelöljék meg a tevékenységeket, célkitűzéseket, eredményeket és mutatókat; jelöljék meg a szükséges erőforrásokat.**
- **Egyezzenek meg a monitorozási és értékelési rendszerről, így a beszámolási, jelzési és koordinációs folyamatokról.**
- **Dolgozzanak ki tervet a munkatársak és önkéntesek jó közérzetének megőrzésére.**

A résztvevők meghatározása és bevonása

Első lépésként válassza ki a releváns résztvevőket, és hívja meg őket egy megbeszélésre (megbeszélés-sorozatra). A résztvevők számától, a használt nyelvektől és a kultúráktól függően döntse el, hogy az azonos neműek, azonos korcsoportoz tartozók és azonos etnikai csoportoz tartozók részvételével fókuszcsoportonként tart-e megbeszéléseket, vagy csak egyetlen megbeszélést szervez. A megbeszélendő témák természete miatt várható, hogy viszonylag többen lesznek jelen, ezért célszerű nagyobb létszámú csoportok helyett inkább közepes, 15-20 főből álló összejevetelt szervezni. A folyamat során a hatékonyságot az is növeli, ha a résztvevők között megtalálhatók a nők, férfiak, fiatalok, vezetők és a közösségen belüli speciális érdekcsoportok is.

A kulcsszereplők valószínűleg az alábbi csoportokat képviselik majd:

- Menekült vezetők, férfiak és nők egyaránt;
- Menekült nők és fiatalok csoportjai;
- A közösségbeli befolyásos menekült csoportok és személyek (pl. vallási vagy hagyományos szervezetek tagjai, tanítók vagy más szakemberek);
- A befogadó ország/régió közösségének képviselői;

- A befogadó ország hatóságai közül: menekültügy, rendőrség és biztonsági erők, bíróságok és büntető-igazságszolgáltatási rendszer, valamint az egészségügyi, szociális, nő- és családgügyi, gyermekjóléti minisztériumok;
- Egészségügyi szolgáltatók;
- Közösségi szolgáltatást nyújtó szervezetek;
- Tanácsadó csoportok, krízisközpont személyzete;
- Nemzeti és nemzetközi civil partnerszervezetek, köztük a táborvezetés;
- Az ország szexuális és nemi alapú erőszakra vonatkozó jogszabályait jól ismerő hazai jogászok;
- UNHCR irodavezető és terepen dolgozó munkatársak, valamint a védelemért, közösségi szolgáltatásokért és programokért felelős tisztségviselői/asszisztensek;
- ENSZ-szervezetek.

A munkát nagyban megkönnyíti, ha a megbeszéléseken részt vevők előzetesen, áttanulmányozásra megkapják a jelen *Irányelvek* egy példányát. Ha ez nem megoldható, fontolja meg egy – a megbeszélést megelőző – rövid képzés megszervezését azoknak, akiknek nem volt lehetőségük előzetesen áttanulmányozni az *Irányelveket*. Így az összes résztvevő egyaránt felkészülten vehet részt a megbeszélésen.

A résztvevőkkel való első megbeszélésen az alábbi tevékenységek valósulhatnak meg:

- félnapos képzés és figyelemfelkeltés az emberi jogok, társadalmi nemi kérdések, szexuális és nemi alapú erőszak és védelem tárgykörében;
- a fontosabb résztvevő(k) előadása a szexuális és nemi alapú erőszak egyes szempontjairól tájékoztatási és együttműködést ösztönző célból. Példák:
  - a rendőrkapitány ismerteti az erőszakos nemi közönsülés, családon belüli erőszak és a szexuális és nemi alapú erőszak egyéb formái miatt tett feljelentésekkel kapcsolatos rendőrségi eljárásokat,
  - az egészségügyi központ munkatársa körvonalazza a rendelkezésre álló egészségügyi ellátásokat, eljárási szabályokat, és/vagy az egészségügyi intézmény eljárásaival vagy munkatársainak képzésével kapcsolatos szükségleteket,
  - az UNHCR védelmi tisztségviselője tájékoztatást nyújt a releváns nemzetközi emberi jogi standardokról és az előző évben/hónapban/negyedévben kapott esetbejelentési beszámolók alapján összeállított adatokról,
  - az ügyvéd tájékoztatást nyújt a vonatkozó nemzeti jogi szabályozásról és eljárásokról,
  - a menekültek képviselője ismerteti a közösség álláspontját a szexuális és nemi alapú erőszakra, és arról, hogy az ilyen eseteket a menekültek származási országában hogyan kezelik.
- az *Irányelvek* és alkalmazásának megbeszélése, különös tekintettel a helyzetelemzés alfejezetre (lásd a későbbiekben);
- a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos feladatok koordinációját „vezető szervezet” kijelölése (a vezető szervezet tárgyalását lásd alant a Koordináció témájánál). A vezető szervezet feladata lesz a megbeszélések megszervezése és összehívása, a jelentések terjesztése, illetve a szervezetek közötti és a multi-szektorális akciótervek figyelemmel kísérése;
- Az információgyűjtésről, helyzetelemzésről, valamint a tapasztalatok megvitatása és a prevenció és válaszadási stratégiák kidolgozása érdekében tartandó további megbeszélésekről szóló együttműködési terv megvitatása és az erről szóló megegyezés.

A szexuális és nemi alapú erőszak közös fogalmának meghatározása, megegyezés a cselekvési területről

Fontos, hogy az összes szereplő azonos módon értelmezze a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos fogalmakat és szakkifejezéseket, és hogy sikerüljön megállapodni egységes beszámolási eljárásban. Ez elősegíti a koherens megközelítést, illetve a résztvevők közötti információcserét és a közös monitorozást, értékelést.

Az egyértelmű és következetes terminológia segít az adatok helyes összegyűjtésében, a helyzet elemzésében, a trendek követésében, az adatok időbeli összehasonlításában, illetve hatékony nyomonkövetést biztosít. A következetes terminológiahasználat szerte a világban lehetővé teszi a különböző menekülthelyzetek közötti összehasonlítást, egyben olyan értékes adatokat bocsát a programtervezés és –fejlesztés rendelkezésére, amelyek eddig nem álltak rendelkezésre.

Helyzetelemzés

A helyzetelemzés az alapja a problémák, a szükségletek, a rendelkezésre álló erőforrások meghatározásának, továbbá a célok, célkitűzések, tevékenységek és várt eredmények pontosításának. Mivel nem egyetlen szervezet a felelős a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programokért, több szervezet és személy részvétele szükséges a helyzetelemzés kidolgozásához. Az összes szereplő bevonása elősegítheti a közösségen alapuló támogatás kiépítését és a program iránti érdeklődést a kezdetektől fogva.

Lásd még:

- **Sexual and Gender-Based Violence Prevention and Response: Situation Planning Workshop Pack and Briefing Cards (UNHCR 2000)**
- **Rapid Rural Appraisal and Participatory Rural Appraisal: A Manual for CRS Field Workers and Partners (Catholic Relief Services 1999)**
- **People-Oriented-Planning at Work to Improve UNHCR Programming (UNHCR 1994)**
- **People-Oriented-Planning: A Framework for People-Oriented Planning in Refugee Situations Taking Account of Women, Men and Children (UNHCR 1992)**

Az információgyűjtéshez hozzátartozik a meglévő adatnyilvántartások áttekintése, az emberekkel való beszélgetés, kérdések feltevése és meghallgatás. Fontos ismereteket szerezni a problémákról, kielégítetlen szükségletekről, továbbá a közösség erősségeiről, jellegzetességeiről, és egyéb kérdésekről, mint például az adott helyzet sajátos kulturális, intézményi és személyes akadályairól. A közösség dinamikájának megértése nagy mértékben előmozdítja a megfelelő tervezést.

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére létrehozott hatékony programok a nemek közötti, a nemeken belüli, és a felnőttek és gyermekek közötti erőviszonyok részletes elemzésén alapulnak. A gondos elemzés lehetővé teszi, hogy a beavatkozás elérje a kívánt eredményt, az egyenlőtlenségek ne állandósuljanak és súlyosbodjanak.

A rendelkezésre álló erőforrások és szakértelem függvényében az információgyűjtési módszerek az alábbiak lehetnek:

- egyéni interjúk
- helyszíni látogatások
- megbeszélések
- fókuszcsoportok
- felmérések
- a rendelkezésre álló nyilvántartások és adatok áttekintése és összeállítása

Az információt a tájékozott források sokaságából kell összegyűjteni, többek között az alábbi csoportoktól:

Menekült közösség	nők, férfiak, serdülők nők, férfiak, serdülő fiúk és lányok csoportjai és szervezetei vallási vezetők és csoportok idősek és közösségi vezetők táborvezetési bizottságok, szekcióvezetők és bizottságok üzletemberek és üzletasszonyok csoportjai, kiskereskedői csoportok biztonsági dolgozók tradicionális gyógyítók
Humanitárius segélyszervezetek	Egészségügyi személyzet, egészségközpont személyzete és közösségi egészségügyi ellátó-személyzet vízügyi/közegészségügyi személyzet építkezési személyzet élelmiszert és nem-élelmiszert szétosztó személyzet közösségi szolgáltatásokkal foglalkozó munkatársak oktatási személyzet táborvezetés képzés és jövedelemgeneráló személyzet
UNHCR és más ENSZ-szervezetek	Képviselővezető program koordinátorok és asszisztensek védelmi tisztségviselők és asszisztensek közösségi szolgáltatásokért felelős tisztségviselő és asszisztensek nemi kérdésekért, nőkért és gyermekekért felelős tisztségviselők és asszisztensek biztonsági személyzet, terepen dolgozó személyzet minden szektor nemzeti munkatársai
A befogadó ország hatóságai	Rendőrök Igazságszolgáltatási dolgozók Egészségügyi, szociális, nő- és családjogi, gyermekjóléti minisztériumok munkatársai
Nemzeti civil szervezetek és szakemberek	erőszakos nemi közösülés krízisközpont és/vagy a szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó érdekképviseleti csoportok ügyvédnők egyesületi emberi jogi jogvédő szervezetek jogászok

Megállapodás az alapelvekről

A 2. fejezetben található az alapelvekkel kapcsolatos részletek. Fontos, hogy a csapat őszintén megvitassa a közös munkát irányító elveket. Valamennyi szereplőnek egyet kell értenie az elvekkel, és ismernie kell a munkára kifejtett hatásukat.

Valamennyi résztvevőre vonatkozó alapelvek
Program
<ul style="list-style-type: none"> • a menekültközösség teljes bevonása • a nők és férfiak, lányok és fiúk egyenlő részvételének biztosítása a tervezés, végrehajtás, megfigyelés és értékelés folyamán • valamennyi szereplő által koordinált, multi-szektorális lépések biztosítása • törekvés az integrálásra és általánossá tételre az UNHCR programtervezésének valamennyi szintjén • a számonkérhetőség valamennyi szinten történő biztosítása
Egyén
<ul style="list-style-type: none"> • az áldozat(ok)/túlélő(k) fizikai biztonságának szavatolása • titoktartás biztosítása; • az áldozat(ok)/túlélő(k) kívánságainak, jogainak és méltóságának tiszteletben tartása; a gyermek mindenek felett álló érdekének figyelembe vétele a szexuális és nemi alapú erőszak

- megelőzéséhez és a következmények kezeléséhez leginkább megfelelő lépések kiválasztása során
- diszkrimináció-mentesség biztosítása

A résztvevők feladatainak és felelősségének meghatározása

Mivel igen eltérő szervezeteket és szektorokat képviselő résztvevők vesznek részt az egyes helyzetekben, fontos tisztázni a feladatokat és felelősségi köröket. Bizonyos esetekben az adott feladatot vagy funkciót több ember fogja ellátni. Ennek ellenére azonban a csapatnak ki kell jelölnie egy embert, aki végső soron a felelősséget viseli az adott feladat elvégzéséért és a beszámolásért, és akit felelősségre lehet vonni, ha a feladat nem készül el.

Menekülszituációkban az UNHCR lássa el a vezető szerepet az összes szereplő részvételével működő multi-szektorális megközelítés koordinálásában.

Megegyezés a monitorozási és értékelési rendszerről, így az összehangolt beszámolási és jelzési folyamatokról

A prevenciós és kezelést biztosító beavatkozások monitorozására és értékelésére olyan folyamatokat kell kidolgozni, amelyeket valamennyi résztvevő koordinál, és amelyben a közösség – különös tekintettel a menekült nőkre, férfiakra és fiatalokra – is rész vesz. A folyamatos monitorozás biztosíthatja, hogy a prevenciós és kezelést biztosító beavatkozások a tervek szerint haladnak. Az értékelés segít kimutatni a prevenciós és kezelést biztosító stratégiák védelmi határfokát a menekült nők, férfiak, fiúk és lányok életére. A monitorozási és értékelési folyamatok kialakításáról lásd bővebben a 7. fejezetet. Az összes résztvevőnek meg kell egyeznie a monitorozás és értékelés céljáról, és minden egyes beavatkozási módra nézve meg kell határozni a beavatkozás célkitűzését, várt eredményeit és mutatóit. A cselekvési tervnek továbbá jeleznie kell, hogy a monitorozás és értékelés milyen pénzügyi és emberi erőforrásokat tesz szükségessé.

A beszámolási, jelzési és koordinációs mechanizmusok megteremtése

A résztvevők egyik kulcsfeladata a beszámolási és jelzési rendszerek koordinálása. Az egészségügyi, tanácsadási, biztonsági és jogi szükségletek jelzésére egy közös jelzési rendszert kell felállítani. A monitorozási folyamat egyik elemeként ki kell dolgozni a hatékonyan működő beszámolási rendszert is. Ide tartozik a közös Esetbejelentési formanyomtatvány kidolgozása a szexuális és nemi alapú erőszak eseteire, valamint az esetekről szóló információ-megosztást szolgáló folyamatok kialakítása. Az információ megosztásáról szóló STRATÉGIA: feladata kijelölni, hogy a résztvevők a prevenciós és kezelést biztosító tevékenységekkel kapcsolatos problémáikat hogyan vitatják meg és rendezik.

A közös beszámolási rendszer elősegíti a megbízható statisztikai nyilvántartások létrehozását és fejlesztését, amelyek alapján a résztvevők, így a befogadó ország hatóságai is képessé válnak felmérni a probléma nagyságrendjét, a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásait befolyásoló környezeti körülmények változását, illetve a beavatkozás védelmi határfokát. A jelentések közös formátuma megkönnyíti a jelzési és koordinációs folyamatok működését, azonban a *legfontosabb előnye, hogy ily módon nincs többé szükség az áldozat/túlélő ismételt meghallgatására*. A 4. fejezetben megtalálható a jelentési/jelzési rendszer modellje, míg a 7. fejezet útmutatást nyújt a közös jelentési rendszer kidolgozása terén.

Az információ-megosztás és elemzés valamennyi szakaszában tartsa tiszteletben a titoktartási kötelezettséget.

A koordináció többek között az alábbi tevékenységeket öleli fel:

A különböző résztvevők közötti jelentési és jelzési módszerek kialakítása és folyamatos áttekintése. A jelzési hálózatok feladata az áldozatok/túlélők számára azonnali és megfelelő ellátás nyújtása.

Az információk írásban történő megosztása a résztvevőkkel a titoktartás elvének tiszteletben tartásával.

A kulcsrésztvevők részére rendszeres találkozók szervezése:

- havonta a tábor dolgozói részére a táborral kapcsolatos információk, adatok és tevékenységek áttekintése céljából,
- havonta regionális (pl. helyi irodák, aliroda, körzeti iroda) a régióban felmerülő információk, adatok és tevékenységek áttekintése és megvitatása céljából,
- negyedévenként országos szinten az országos információk, adatok és tevékenységek áttekintése céljából.

A koordinációs megbeszélés résztvevőinek feladatai:

- információmegosztás a szektorokon, szervezeteken és a menekült közösségen belül és között,
- az ellátások és stratégiák hiányosságainak meghatározása a tevékenység javítása és megerősítése céljából; a stratégiák végrehajtásának áttekintése,
- útmutatás és segítség kérése a kollégáktól; konstruktív visszajelzések és problémák esetén megoldások javaslata, valamint beszámolás egyes összetett vagy bonyolult esetekről.
- a prevenció és válaszadási tevékenységek tervezésében, végrehajtásában és monitorozásában részt vevők feladatainak és felelősségének megbeszélése,
- tervezés és időpontok kitűzése a munkatársak képzésére, közösségi oktatásra és figyelemfelhívó tevékenységekre,
- a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programok iránti felelősség közösségi tudatának erősítése és hatékony partnerség kialakítása a résztvevők között,
- közös képzési tervek kidolgozása.

A kijelölt „vezető szervezet” feladata a részvétel és koordináció ösztönzése, illetve a találkozók összehívása.

A munkatársak és önkéntesek jó közérzetének megőrzése

A szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programokban dolgozó munkatársaknak és önkénteseknek, különösen a tanácsadással és az áldozatok/túlélők érdekeinek képviselésével foglalkozóknak két veszéllyel kell tisztában lenniük: a biztonság hiányával, valamint a másodlagos traumatizáció és kiégés ártalmas hatásával.

Biztonság

Bárki, akinek tudomására jut, hogy szexuális és nemi alapú erőszakot követtek el, vagy aki az áldozatnak/túlélőnek nyújt segítséget, megtorlás kockázatának van kitéve az elkövető, esetleg a közösség részéről. Az áldozat/túlélő számára a szexuális és nemi alapú erőszak esetenként halálos következményekkel járhat. Mindenki, akiről feltételezhető, hogy az áldozatot/túlélőt segíti, saját maga is célponttá válhat.

A tapasztalatok világszerte azt mutatják, hogy egyes elkövetők valóban megtámadják az áldozatokat/túlélőket segítőköt, vagy kárt okoznak nekik. Ez különösen igaz a családon belüli erőszak esetében, ahol a tanácsadó vagy más munkatárs/önkéntes az áldozat/túlélő érdekeit képviseli a rendőrség előtt. Ezekben az esetekben az elkövető többnyire az áldozat/túlélő férje vagy szexuális partnere. Több országban megölték a családon belüli erőszak ellen fellépő, fegyverrel felszerelt rendőröket.

A vezetők és közvetlen felettesek feladata, hogy figyelemmel kísérjék munkatársaik biztonságát és fenyegetés vagy erőszakos cselekmények esetén azonnal intézkedjenek azok védelméről. Az UNHCR védelmi tisztviselőit azonnal tájékoztatni kell az ilyen esetekről és a menekült munkatársakat ért fenyegetésekről, és intézkedni kell a védelem biztosítása érdekében. A szervezetek feladata, hogy biztonsági stratégiát és megfelelő gyakorlatot dolgozzanak ki a munkatársakat/önkénteseket fenyegető kockázat redukálása és a biztonság maximalizálása érdekében.

- Biztosítsa, hogy a rendőrség és biztonsági erők előtt az áldozatok/túlélők érdekeit képviselő személyek kizárólag azon nemzeti és nemzetközi státuszú munkatársak közül kerüljenek ki, akik a táboron kívül laknak. Menekült munkatársak ne vegyenek részt e tevékenységben. Vészhelyzetben ez nem feltétlenül kivitelezhető.
- Vonja be a menekültek vezetőit és a közösség befolyásos tagjait az egyes tevékenységekbe. Ha a közösség integráns része a programnak, megérti/átlátja az ellátások rendszerét, aggályokat és kockázatokat, és hatékonyabb segítséget tud majd nyújtani a prevenciós és védelmi stratégiák kidolgozása során.
- Vonja be a rendvédelmi és igazságszolgáltatási szerveket a biztonsági tervek kidolgozásába és végrehajtásába.

Másodlagos traumatizáció és kiégés

A *másodlagos trauma* az az érzelmi stressz, amelyet a súlyos pszichés és fizikai bántalmazás leírásának rendszeresen kitett személyek tapasztalnak. A *kiégés* érzelmi kimerülést jelent. Mind a másodlagos trauma, mind a kiégés igen gyakori a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos programokban dolgozók között.

A másodlagos trauma és a kiégés főbb tünetei:

- alvászavar, étvágytalanság
- megmagyarázhatatlan testi bajok és egészségügyi problémák
- túlzott érzelmi töltetű vagy ellenkezőleg, érzelemmentes, vagy rideg reakciók egyes helyzetekre vagy frusztrációra
- teljesítményzavarok
- elzárkózás a munkatársaktól, családtól, barátoktól, közösségi tevékenységektől
- olyan viselkedés és megnyilvánulások, amelyek arra utalnak, hogy az illető nélkülözhetetlennek, pótolhatatlannak érzi saját szerepét az áldozatokkal/túlélőkkel végzett munka során; túlzott azonosulás az áldozatokkal/túlélőkkel („hőskomplexus”)
- az illető az áldozatnak/túlélőnek nyújtott segítség közben saját magát sodorja veszélybe, ahelyett, hogy segítséget vagy támogatást kérne.

A megelőzés segíti leghatékonyabban a munkatársak kiégésének elkerülését. Az alábbiak bármely programba beilleszthető stratégiák:

- a különösen összetett vagy bonyolult esetek megbeszélése, megvitatása
- stresszoldó tevékenységek, például torna, csapatépítő tevékenységek, a munka során felmerülő örömeik vagy frusztrációk informális feldolgozása
- készségfejlesztő, önbizalomnövelő, és a szakmai határok megtartását erősítő tréningek
- rendszeres szupervíziós alkalmak a munkatársak teljesítményének monitorozása, támogatás nyújtása és az érzelmi állapot felmérése céljából
- nyaralás, szünet beiktatása
- stressz-tanácsadás kortárs segítőkkel

Emlékeztető

A cselekvési terv kidolgozásához:

- Válassza ki és vonja be a résztvevőket.
- Dolgozzák ki a szexuális és nemi alapú erőszak közös fogalmát és egyezzenek meg a cselekvési területről.
- Végezzen helyzetelemzést: gyűjtsön információkat a szükségletek, problémák, hozzáférhető ellátások, és a menekült közösség erősségei és gyengéi megértéséhez.
- Állapodjanak meg az alapelvekről.
- Határozzák meg a résztvevők feladatait és felelősségeit.
- Dolgozzon ki rövid és hosszútávú célkitűzéseket; jelölje meg a tevékenységeket, célokat, eredményeket és mutatókat; jelölje meg a szükséges erőforrásokat.
- Egyezzen meg a közösség bevonására építő monitorozási és értékelési rendszerről.
- Alakítson ki beszámolási, jelzési és koordinációs folyamatokat.
- Dolgozzon ki tervet a munkatársak és önkéntesek jó közérzetének megőrzésére.

7. FEJEZET

MONITOROZÁS ÉS ÉRTÉKELÉS

A monitorozás és értékelés elengedhetetlen a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a válaszadásra kidolgozott programok sikeréhez. Javítja a számonkérhetőséget (amely a 2. fejezetben ismertetett alapelvek egyike), illetve a 6. fejezetben tárgyalt cselekvési tervek fontos pillére. E folyamatok hatékonyságát az biztosíthatja, ha kialakításuk során valamennyi szektor, köztük a menekült közösség is együtt működik.

A multi-szektorális csapat tagjai a következő hat lépést tegeik meg a monitorozási és értékelési rendszer kidolgozása során: a monitorozási és értékelési folyamat céljainak meghatározása és az információigény felmérése; a prevenció és válaszadási tevékenység egyértelműen meghatározott célkitűzéseinek (objective), eredményeinek (output) és mutatóinak (indicator) kidolgozása; összehangolt és közös beszámolási eszközök kialakítása; a mutatókkal kapcsolatos információk beszerzési módszerének meghatározása; az információgyűjtéssel kapcsolatos felelősség kijelölése, az adatgyűjtés időbeli kereteinek és rendszerességének meghatározása, és az erőforrások rendelkezésre bocsátása; az információk megosztására, valamint az eredményeknek a prevenció és válaszadási tervezésbe történő becsatolására szolgáló mechanizmus kialakítása.

A monitorozás és értékelés fogalma

A monitorozás és értékelés két különböző, de egymáshoz szorosan kapcsolódó tevékenység.

A **monitorozást** a multi-szektorális csapat végzi, és a prevenció és válaszadási tevékenység folyamatos figyelemmel kísérését jelenti. E megfigyelés célja, annak megállapítása, hogy a tevékenységek a tervek és a meghatározott költségvetési előírások szerint haladnak-e, a szándékolt célok tényleges eléréséhez szükséges-e módosítani őket. A hatékony monitorozáshoz hozzá tartozik az összehangolt beszámolási rendszer is.

Az **értékelés** a multi-szektorális csapat prevenció és válaszadási stratégiáinak elemzését jelenti a relevancia, hatékonyság és hatásosság szempontjából. Az értékelés szisztematikusan felméri a stratégiáknak, programoknak, gyakorlatoknak, partnerségnek és eljárásoknak a menekült nők, férfiak, fiúk és lányok védelmére gyakorolt hatásfokát. Az értékelési szempontok között jelenik meg a prevenció és válaszadási tevékenységek fenntarthatóságának, a koordináció és következetesség, valamint a monitorozás és beszámolási rendszerek hatékonyságának kérdése.

A monitorozási és értékelési folyamatok célja

Az átfogó monitorozási és értékelési mechanizmus:

- Segíti a résztvevőket annak felmérésében, hogy milyen a prevenció és válaszadási tevékenység védelemre gyakorolt hatásfoka.
- Felméri a prevenció és válaszadási tevékenységek színvonalát, és hogy alkalmasak-e a célkitűzések teljesítésére.
- Felhívja a figyelmet azokra a környezeti változásokra, amelyek befolyásolják a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulását.
- Felhívja a figyelmet a példaértékű gyakorlatra, a működésből leszűrhető tapasztalatokra és segíthetnek javítani a teljesítményt.
- Ösztönözheti a csapatépítést, előmozdítja az átláthatóság megteremtését és a számonkérhetőséget a menekült nők, férfiak és fiatalok, illetve az adományozók előtt

A hatékony monitorozás választ ad az alábbi kérdésekre:

- Elérjük-e, amit akartunk? Hogyan? Miért, vagy miért nem?
- Melyek a végrehajtás akadályai?
- Hatékony a koordináció?
- Melyek a hiányosságok? Hogyan orvosolhatók?

A hatékony értékelés választ ad az alábbi kérdésekre:

- Mit csináltunk?
- Mit értünk el?
- Elértük-e, amit akartunk?
- Mit tanultunk eközben?
- Sikertült azonosítani a szexuális és nemi alapú erőszak okait? Ha nem, miért?
- Sikertült meghatározni a szexuális és nemi alapú erőszak következményeit? Ha nem, melyek a hiányosságok?
- Mire van még szükség?

A monitorozási és értékelési folyamatok fajtái

A monitorozás és értékelés jellege, természete terület, mélység és hangsúly szerint változhat. Célpontja lehet a stratégia, egy meghatározott funkció, egy konkrét program, bizonyos gyakorlat (például a beszámolási, jelzési, tervezési vagy költségvetési gyakorlat), vagy egy bizonyos beavatkozás.

A monitorozási és értékelési folyamatok kiterjednek a prevenció és válaszadási beavatkozások valamennyi szintjére, többek között az egyénnel, a közösséggel vagy a társadalmi/jogi/politikai struktúrákkal kapcsolatos beavatkozásokra. A monitorozás és értékelés kiterjedhet ugyanakkor egyes szektorokra is, például az egészségügyi, pszicho-szociális, biztonsági és jogi/igazságszolgáltatási szektorokon belüli prevenció és válaszadási tevékenységekre és folyamatokra.

A projekt bármely szakasza monitorozható és értékelhető. A monitorozás akkor a leghatékonyabb, ha folyamatos; a program-értékelést célszerű évente elvégezni. A projekt korai szakaszában végzett értékelés információt szolgáltat a helyzetelemzéshez. A projekt tartama alatt végzett folyamatos monitorozás visszajelzés a vezetőknek, hogy a megállapodások szerinti lépések a tervek szerint haladnak. A projekt végén történő értékelés segít az elért eredmények felmérésében és a példaértékű gyakorlat felismerésében.

Lásd még:

- **Real-time Humanitarian Evaluations: Some FAQs (UNHCR 2002)**

Monitorozási és értékelési rendszerek kidolgozása a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos projekteken

A 2. fejezetben ismertetett alapelvek értelmében igen fontos minél szélesebb körű részvételt biztosítani a monitorozási és értékelési folyamatok kidolgozásában. A menekült közösség részvételét is magában foglaló multi-szektorális megközelítés elősegíti a tanulási folyamatot, a munka sajátként való vállalását és az átláthatóságot a résztvevők között. Ez különösen fontos a monitorozás és értékelés céljának megbeszélése során, valamint az információ felhasználásának, elemzésének és a folyamatos tervezésre gyakorolt hatásának megvitatásakor.

A résztvevőknek fel kell ismerniük, hogy bizonyos csoportoknak a folyamatban való részvétele akadályokba ütközik. Például a menekült nőknek és gyermekeknek gyakran nincs meg a gyakorlati lehetősége, hogy ilyen helyzetekben véleményüket nyilváníthassák. Külön kell gondoskodni arról, hogy a menekült fiatalok, valamint a veszélyeztetett csoportok (lásd az 5. fejezetet) részt vehessenek a rendszerek kidolgozásában. A 2. fejezetben ajánlott helyzetelemzés bővebben tárgyal néhány idevágó kérdést. Ha valamennyi résztvevő tájékozódott a lehetséges akadályokról, könnyebb azokat leküzdeni.

A monitorozási és értékelési rendszer kidolgozásakor az alábbi hat lépést tanácsos követni:

1. Határozza meg a monitorozási és értékelési folyamat céljait és mérje fel az információigényeket.
2. Biztosítsa, hogy a prevenció és válaszadási tevékenységnek legyenek egyértelműen meghatározott célkitűzései, eredményei és mutatói.
3. Hozzon létre összehangolt, közös jelentési mechanizmust.
4. Határozza meg a mutatókhoz szükséges információ beszerzésének módszerét.
5. Jelölje ki az információgyűjtéssel kapcsolatos felelősséget, és határozza meg az adatgyűjtés időbeli kereteit és rendszerességét, bocsássa rendelkezésre az erőforrásokat.
6. Alakítson ki mechanizmust az információk megosztására, valamint az eredményeknek a prevenció és válaszadási tervezésbe történő becsatolására.

Lásd még:

- **Planning and Organising Useful Evaluations (UNHCR 1998)**

ELSŐ LÉPÉS:

A monitorozási és értékelési folyamat céljainak meghatározása, az információigények felmérése

A multi-szektorális csapatnak meg kell vitatnia a monitorozási és értékelési folyamat céljait, és erről megállapodásra kell jutnia. Ez határozza meg az alkalmazott beszámolási rendet, az alkalmazás gyakorlatát, és a folyamatban lévő prevenció és válaszadási tervezésre gyakorolt hatásának módját.

A monitorozási és értékelési folyamat céljaival kapcsolatos konszenzus kialakításában segíthet, ha áttekintik, milyen információigénye van az egyes résztvevőknek/szektoroknak. Az információigényeket mátrix formában lehet feltüntetni, szektorok vagy résztvevők szerint.

Példa:

A multi-szektorális csapat tagjai	<ul style="list-style-type: none"> • információs igények
Kedvezményezetti csoport/célközönség	<ul style="list-style-type: none"> • közérzetre gyakorolt hatás • ellátások hozzáférhetőségével kapcsolatos gondok • részvételi és döntéshozatalra gyakorolt hatás képessége
Terepen dolgozó munkatársak	<ul style="list-style-type: none"> • tevékenységek eredményei • a tevékenységekre/csoportteljesítményre kiható gondok • munkaterv szerinti haladás • a szexuális és nemi alapú erőszak felmérésén alapuló kockázati

	tényezők
Koordinátorok/Felettesek	<ul style="list-style-type: none"> • melyek az eredmények? • a terepen dolgozó munkatársak milyen problémákkal szembesülnek? • a munkaterv szerint haladnak? • terepen dolgozó munkatársak teljesítménye
Projektvezetés	<ul style="list-style-type: none"> • a stratégiák hatékonysága és hatásossága • sikerült-e elérni a várt eredményeket? • a férfiakra és nőkre gyakorolt pozitív és negatív hatások • végrehajtás megfelelően halad? • a teljesítményt befolyásoló külső tényezők • az erőforrások hatékony és hatásos felhasználása
Adományozó szervezetek/partnerszervezetek	<ul style="list-style-type: none"> • a rövid és hosszútávú célkitűzések teljesítésének foka • projektstratégiák • a projektteljesítményt befolyásoló külső tényezők • a projekt eredményeinek fenntarthatósága a célcsoport és az intézmények szintjén

MÁSODIK LÉPÉS:

Biztosítsa a monitorozási és értékelési folyamat céljának meghatározását, az információigények felmérését

Minden beavatkozásnak legyenek olyan egyértelmű célkitűzései, amelyek a működés során átalakíthatóak eredményekké, illetve hatásfok- és teljesítménymutatókká. A célkitűzések, eredmények és mutatók szisztematikusan leírják, hogy milyen hatásfokkal működnek a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére létrehozott védelmi tevékenységek. A mutatók ugyanakkor azt is jelzik, milyen típusú adatokat kell gyűjteni, és milyen beszámolási rendszert kell felállítani.

A célok meghatározása során:

A kitűzött céloknak az elérni kívánt eredményre és a védelmi hatásfokra kell utalnia minden egyes projekttevékenység esetén, úgy hogy végső soron a program általános céljának eléréséhez járuljon hozzá.

Példa: A helyzetelemzés megállapítja, hogy az élelmiszereket nem egyenlően osztják szét. Egyes csoportok nem részesülnek megfelelő erőforrásokban, és ez növeli a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásának kockázatát.

A fenti esetben a célkitűzés a jelenlegi élelmiszerelosztási gyakorlat áttekintése lesz, a szexuális és nemi alapú erőszak kockázatának csökkentése és a nemi egyenlőség előmozdításának céljából.

Megjegyzés: A célkitűzéseket úgy kell megfogalmazni, hogy a menekült populáció körülményeiben bekövetkező pozitív változásokat írják le. Cél lehet a jobb koordináció, a válaszadás fejlettebb mechanizmusa, a közösség nagyobb tudása/ismerete, vagy a nemi egyenlőség érdekében a férfiakkal kialakított hatékonyabb partneri kapcsolat.

Az eredmények (outputs) meghatározása során:

Az eredmények kifejezett és konkrét vívmányok. A kívánt eredmények meghatározása érdekében írja le, mit kell tenni a célok eléréséhez.

Példa: Ha az a cél, hogy az élelmiszerelosztó bizottságokban növekedjen a nők aránya, az egyik ehhez kapcsolódó eredmény lehet az élelmiszerelosztó bizottság működési szabályainak áttekintése és megváltoztatása a nők részvételének biztosítása érdekében.

A teljesítmény- és hatásfokmutatók meghatározása során:

A mutatók olyan mérési eszközök, amelyek segítenek meghatározni, mi lesz az értékelés vagy monitorozás tárgya, és rögzítik a kívánt eredmények elérését. A prevenció és válaszadási beavatkozások védelmi hatásfokának méréséhez szükség lesz mind **kvalitatív**, mind **kvantitatív** mutatókra. A kvantitatív mutatókat viszonylag könnyű egy adott időtartam alatt és beszámolási nyomtatványok segítségével monitorozni. A kvalitatív mutatók segítenek felismerni a példaértékű gyakorlatot, a tapasztalt nehézségeket és a prevenció és válaszadási intézkedések hiányosságait.

Az UNHCR kétféle mutatót használ a munkája során: hatásfok- és teljesítmény-mutatókat.

A **hatásfok-mutatók** segítenek mérni a jólétben és viselkedésben, illetve a rendszerekben és intézményekben történő változásokat. A hatásfok-mutatók inkább kvalitatív jellegűek, az emberek egy adott kérdéskörhöz kapcsolódó szemléletében és felfogásában szándékolt változásokat mérik. A hatásfok-mutatók a célokhoz kapcsolódnak.

Példa: Ha a cél a nők részvételének növelése az élelmiszer-elosztó bizottságokban, az ehhez kapcsolódó lehetséges hatásfok-mutatók egyike lehet az, ha a bizottságban részt vevő nők úgy érzik, hogy a döntéshozatali folyamatban érdemi munkát végeznek.

A **teljesítmény-mutatók** inkább kvantitatív természetűek. A teljesítmény-mutatók az eredményekre vonatkoznak.

Példa: Ha az eredmény az élelmiszer-elosztó bizottság működési szabályainak áttekintése és megváltoztatása a nők részvételének biztosítása érdekében, a teljesítmény-mutató lehet az, hogy a nők részvétele a bizottságokban 30-ról 50 százalékra emelkedett.

Valamennyi mutatót nem és kor szerinti bontásban kell megadni. Amennyire csak lehetséges, a mutatókat a célcsoport más jellemzői szerint is kell bontani, többek között etnikai csoport, helyszín (városi vagy falusi helyszín, tábor) vagy veszélyeztetettség csoportok szerint.

Lásd még:

- **Project Planning in UNHCR: A Practical Guide on the use of Objectives, Outputs and Indicators (UNHCR 2002)**

HARMADIK LÉPÉS:

Összehangolt és közös beszámolási, jelentési mechanizmus kialakítása

A beszámolási, jelentési eszközök képezik a fent ismertetett mutatókról való információgyűjtés szisztematikus és következetes módját. Fontos, hogy a szektorban működő összes szervezet számára közös beszámolási eszközöket dolgozzunk ki (pl. minden egészségügyi szolgáltató azonos típusú információkat gyűjtsön).

A multi-szektorális csapat első lépésként vegye számba a különböző résztvevők által az egyes szektorokban jelenleg használatos összes beszámolási, nyilvántartási rendszert, adatösszefoglaló lapot, valamint monitorozási és értékelési folyamatot.

A használatban lévő beszámolási/jelentési eszközök (pl. havi egészségügyi civil szervezeti/közösségi szolgáltatási/UNHCR védelmi jelentések, helyzetjelentések, éves védelmi jelentések és országokénti operatív tervek áttekintése során a csapat mérje fel a kiinduló helyzetet, és azt, hogy milyen változtatások szükségesek a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos prevenció és válaszadási

tevékenységekről szóló információk felvételéhez. Fontos, hogy a különböző jelentések ismertessék az elért fejlődést, a kihívásokat és problémákat, valamint a létező monitorozási és értékelési folyamatokat.

A prevenció és válaszadási tevékenység védelmi hatásfokát mérő valamennyi bejelentési eszköznek tekintettel kell lennie a kérdés nemmel és korról összefüggő aspektusaira. Ez a beavatkozásoknak a menekült nőkre, lányokra, férfiakra és fiúkra gyakorolt különféle hatásainak azonosítását jelenti.

Bejelentési/beszámolási minták

Az Esetbejelentési formanyomtatvány és Havi jelentési formanyomtatvány a szexuális és nemi alapú erőszakról

Az **Esetbejelentési formanyomtatvány** olyan hasznos bejelentő eszköz, amelyet valamennyi résztvevőnek használnia kell. Egységes formátumú nyilvántartást kell vezetni a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló bejelentésekről. Egy további beszámolási eszköz a **Havi jelentési formanyomtatvány szexuális és nemi alapú erőszakról**. E jelentési rend fontos a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulására kihatással lévő környezeti változások figyelemmel kísérése érdekében. Emellett ez a jelentés az erőszakos cselekményeknek kedvező közösségi szintű tényezőkről is fontos ismereteket közöl. Havi jelentés esetén ne feledje, hogy minden egyes helyszínről/táborról külön kell adatokat gyűjteni. Mindazonáltal a helyi irodáktól beérkező, valamint a regionális és országos szintű összesítő adatok is igen fontosak. A 2. és 3. melléklet tartalmazza a formanyomtatványok mintapéldányát.

<p>A szexuális és nemi alapú erőszakról szóló jelentések adattartalma</p> <p>Elkerülhetetlen, hogy bizonyos információkról jelentések készüljenek. A hatékonyság érdekében a résztvevőknek közös terminológiában kell megállapodniuk, hiszen csak így lesznek összehasonlíthatóak a jelentések.</p>
<p>A havi jelentések adattartalma</p> <ul style="list-style-type: none"> • esetbejelentések száma • az elkövetett szexuális és nemi alapú erőszak típusa • az áldozatok/túlélők száma, kora és neme • az elkövetők száma, kora és neme • esetek száma helyszínenként (pl. ház, piac, táboron kívül [hol]) • erőszakos nemi közöselés áldozatainak/túlélőinek száma, akik két napon belül részesültek egészségügyi ellátásban
<p>A jogi formanyomtatványok adattartalma</p> <ul style="list-style-type: none"> • védelmi tisztségviselőnek bejelentett esetek száma • rendőrségnek bejelentett esetek száma • bírósághoz került esetek száma • megszüntetett eljárások száma • felmentő/elmarasztaló ítéletek száma • az elkövetett szexuális és nemi alapú erőszak típusa • két napon belül az egészségügyi szolgálat elé került erőszakos nemi közöselési esetek száma • azon ügyek száma, amelyekben igazságügyi orvosszakértői jelentés készült • erőszakos nemi közöselési esetek növekedésének/csökkenésének havi arányszáma • szexuális és nemi alapú erőszakos cselekmények növekedésének/csökkenésének havi arányszáma • további megfigyelések
<p>A helyzetjelentések adattartalma</p> <ul style="list-style-type: none"> • szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos aggályok, kérdések és esetek • a koordináció és tervezés helyzete/állása • szektoronkénti prevenció tevékenység

- szektoronkénti következmény kezelési tevékenység
- a munkatársaknak/kedvezményezetteknek nyújtott képességfejlesztés
- védelmi hatások: monitorozási és értékelési tevékenységek

A kórtörténeti és egészségügyi vizsgálati formanyomtatvány mintáját lásd a 4. mellékletben.

A bejelentett szexuális és nemi alapú erőszak esetek aránya

A szexuális és nemi alapú erőszak esetbejelentéseinek aránya az adott időszak alatt a szexuális és a nemi alapú erőszakra szóló bejelentések aránya a teljes népesség számához viszonyítva. Az alábbi számítás alapján látható, hogy egy hónap, év vagy más időtartam alatt 10 000 főre vetítve mennyi volt a bejelentések száma:

Az adott időszakban jelentett esetek száma

Össznépesség az adott időszakban

$\times 10\,000 =$ az időszak alatt ismertté vált esetek száma 10 000 főre

Az esetbejelentési arány folyamatos összehasonlításával megállapíthatók a trendek. A legtöbb helyzetben az idő múlásával az esetarány várhatóan emelkedni fog. Az esetarány növekedése jelezheti, hogy az áldozatok/túlélők ismerik a hozzáférhető segítség fajtáit, bíznak az ellátásokban, tehát hajlandóak bejelentést tenni. Fontos tudni, hogy a szexuális és nemi alapú erőszak esetei általában nem kerülnek napvilágra. Emiatt az esetek arányának vagy számának növekedése a program sikerének jele is lehet.

NEGYEDIK LÉPÉS:

A mutatókhoz szükséges információ megszerzési módszerének meghatározása

A beszámolási/bejelentési mechanizmus meghatározása után a következő lépés a beszámoló/bejelentések által nem érintett mutatókkal kapcsolatos információk beszerzésének meghatározása. E módszerek meghatározásakor mérlegelni kell, hogy az adott mutató kvalitatív vagy kvantitatív természetű-e.

A **kvantitatív adatok** forrása lehet felmérés és a kormány/együttműködő partnerek nyilvántartása is. A célcsoportról szóló statisztikai információ egy további forrás. Fontos felmérni, hogy a multiszektorális csapat milyen információhoz férhet hozzá más résztvevők forrásain keresztül.

A **kvalitatív adatokat** interjúzás, fókuszcsoportos megbeszélések és a terepfelmérés közben használt, a részvételen alapuló módszerek alkalmazásával is össze lehet gyűjteni.

A monitorozási és értékelési folyamatok alkalmazása során be kell vonni a menekült nőket, fiúkat és lányokat is. E kvalitatív információ igen hasznos lehet a védelem hiányosságainak azonosításában és a prevenció és válaszadási folyamatok megerősítésében.

ÖTÖDIK LÉPÉS:

Az információgyűjtéssel kapcsolatos felelősség kijelölése, az adatgyűjtés időbeli kereteinek és rendszerességének meghatározása, illetve az erőforrások rendelkezésre bocsátása

Felelősök kijelölése

Fontos kijelölni a monitorozási és értékelési folyamat egyes részeihez kapcsolódó felelősséget.

Időbeli keretek:

Valamennyi jelentési eszközre nézve meg kell állapodni a jelentési időszakról. Ugyanez vonatkozik az egyéb monitorozási és értékelési folyamatokra is. Olyan időkeretet válasszunk, amely igazodik a beavatkozás vagy program jellegéhez. A monitorozás végezhető havi rendszerességgel, például a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló havi jelentési formanyomtatvány segítségével. Az átfogó jelentések összeállíthatóak éves rendszerességgel.

Erőforrások és költségvetés meghatározása:

A működési tervek és költségvetések nem minden esetben tartalmaznak elegendő erőforrást a monitorozási és értékelési folyamatok kidolgozására és végrehajtására. Éppen ezért fontos előre meghatározni, a munkatársak idejéből mennyit kell majd a beszámolók frissítésére és a szükséges elemzések elkészítésére fordítani. Figyelembe kell venni a munkatársak felkészültségét is, és mérlegelni kell, hogy szükséges-e továbbképzést szervezni a monitorozáshoz és értékeléshez szükséges készségek fejlesztésére (pl. adatfelvételhez és elemzéshez, a monitorozási és értékelési folyamatok a terepen történő alkalmazásához, részvételen alapuló értékelésekhez).

A részvételen alapuló értékelésekhez szükség lehet releváns szaktudással bíró új munkatársak felvételére, illetve megfontolni az értékelési megbeszéléseken a közösség részvételének feltételeit. E feltételek között felmerülhetnek tolmácsolással, szállítással és gyermekgondozással összefüggő kérdések.

A közösségen alapuló értékelésekkel kapcsolatban tanácsot kaphat az UNHCR értékelési és stratégiai osztályától (Evaluation and Policy Unit).

HATODIK LÉPÉS:

Az információ-megosztás és az eredményeknek a prevenció és válaszadási tervezésbe történő becsatolására szolgáló mechanizmus

A monitorozási és értékelési folyamatok egyik célja a teljesítmény javítása. E célkitűzés akkor érhető el, ha sikerül egyhangúan megállapodni a résztvevők közötti információ-megosztásról. Azt is meg kell határozni, mely résztvevők viselik majd a felelősséget a fejlemények figyelemmel kíséréseért, továbbá, hogy a monitorozási és értékelési folyamatok eredményei milyen hatást gyakorolnak majd a programtervezésre.

Az információ-megosztási STRATÉGIA az alábbiakra terjed ki:

- Rendszeres (havi vagy kéthavi) tábori/közösségi találkozók a monitorozás/értékelés/beszámolás eredményeinek megvitatására, a védelmi hatások felmérésére, az esetbejelentési adatok áttekintésére, az adatgyűjtési és közösségi felmérési eredmények elemzésére, a tevékenységek összehangolására, a következő monitorozási értekezlet megtervezésére, az akadályok és megoldások meghatározására.
- Havi helyi iroda/aliroda/körzeti megbeszélések a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos havi jelentések, a beavatkozások védelmi hatásfoka, a beavatkozások alatt gyűjtött adatok megbeszélésére, a tábori/közösségi-szintű monitorozás mutatóinak és a célkitűzések elérése terén elért haladás áttekintésére.
- Rendszeres (esetleg negyedévenkénti) országos szintű találkozók a tábori/közösségi-szintű, helyi irodai találkozók jelentéseinek, illetve a beavatkozások alatt gyűjtött adatok áttekintésére, értékelés megfontolására, illetve a végrehajtást érintő költségvetési kérdések megvitatására.

A találkozóról készüljön rövid írásbeli emlékeztető, amely összefoglalja az érintett főbb kérdéseket, az elhatározott intézkedéseket és kijelölt felelősöket.

Emlékeztető

Az átfogó monitorozási és értékelési mechanizmus:

- Előmozdítja a számonkérhetőséget, amely a szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a válaszádra létrehozott beavatkozások egyik vezérelve.
- A cselekvési terv része.
- Akkor a leghatékonyabb, ha valamennyi szektor, köztük a menekült közösség is részt vesz a kidolgozásában.

A multi-szektorális csapat tagjainak az alábbi hat lépést kell megtenniük a monitorozási és értékelési folyamat kidolgozása során:

- A monitorozási és értékelési folyamat céljainak meghatározása, az információigények felmérése
- Összehangolt és közös beszámolási eszközök kialakítása
- A mutatókhoz szükséges információ beszerzési módszerének meghatározása
- Az információgyűjtéssel kapcsolatos felelősség kijelölése, az adatgyűjtés időbeli kereteinek és rendszerességének meghatározása, illetve az erőforrások rendelkezésre bocsátása
- Az információ-megosztás és az eredményeknek a prevenció és válaszadási tervezésbe történő becsatolásával kapcsolatos mechanizmus kialakítása

8. FEJEZET

A NEMI HOVATARTOZÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ ÜLDÖZÉS

A szexuális és nemi alapú erőszak kezelése a menekült státusz meghatározása során

E fejezet útmutatásul szolgál ahhoz, hogyan kell a menekült státusz meghatározása során elbírálni a nemi hovatarozással összefüggő menekültkérelmeket. A fejezet követi az UNHCR által 2002-ben kiadott, a nemi hovatarozással összefüggő üldözésről szóló Iránymutatást, gyakorlati tanácsokat nyújtva arról, hogyan terjed ki a menekültekről szóló 1951. évi Genfi Egyezmény valamennyi üldözöttre, társadalmilag meghatározott nemi szerepükre való tekintet nélkül.

Az UNHCR és az egyes államok közös feladata biztosítani, hogy a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi egyezmény, illetve az ENSZ Menekültügyi Főbiztos Hivatalának 1950. évi Alapokmánya alkalmazása során a menekült státusz meghatározásban részt vevő kormányzati hatóságok, jogi tanácsadók és védelmi tisztviselők ismerjék az e fejezetben foglalt, a nemi hovatarozással összefüggő üldözésről szóló Iránymutatást.

[Az UNHCR Végrehajtó Bizottsága]

Határozottan elítéli a szexuális erőszak útján alkalmazott üldözést, amely nemcsak az emberi jogok súlyos megsértését, valamint – ha fegyveres konfliktus körülményei között követik el – a humanitárius jog súlyos megszegését is jelenti, egyben az emberi méltóság elleni különösen komoly bűncselekmény.

Támogatja a menekülteként történő elismerését mindazoknak, akiknek a menekült státusz iránti kérelme faji, vallási okok, nemzeti hovatarozás, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás, avagy politikai meggyőződés miatti, szexuális erőszakkal történő üldözéstől való megalapozott félelmen alapul.

Javasolja, hogy a menekült státusz meghatározására irányuló eljárás során a szexuális erőszakot elszenvedett menedékkérőkkel fokozott érzékenységgel bánjanak.

Kivonat a Végrehajtó Bizottság 73 (XLIV)(1993) számú határozatából

A szexuális és nemi alapú erőszak kihat mind az áldozat/túlélő menedékkérő, mind az elkövető menedékkérő és/vagy elismert menekült menekültstátusz meghatározási eljárására. Ezen iránymutatás a menekültdefiníció nemi perspektívából történő értelmezésével foglalkozik, néhány eljárási gyakorlatot javasolva annak biztosítására, hogy a női kérelmezőknek is kellő figyelmet szenteljenek a menekültstátusz meghatározási eljárás során. Az anyag emellett releváns információkat nyújt ahhoz, hogy a meghallgató vagy döntéshozó személynek megfelelő ismeretei legyenek a nemi hovatarozással összefüggő menedékkérelmek megértéséhez és felismeréséhez.

Ha valaki ellen faji, vallási okok, nemzeti hovatarozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt követnek el erőszakos nemi közöszlést vagy egyéb nemi erőszakot, ez üldözésnek tekintendő a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi egyezmény, illetve az ENSZ Menekültügyi Főbiztos Hivatalának Alapokmányában foglalt menekültdefiníció értelmében. Fokozott érzékenység szükséges azokban az ügyekben, ahol menedékkérő szexuális és nemi alapú erőszakot szenvedett. A védelmi tisztviselőknek, meghallgató ügyintézőknek, döntéshozóknak tudniuk kell, hogy nem szükséges okirati bizonyíték annak bizonyításához, hogy egy adott személy a nemi hovatarozása miatt szenvedett üldöztetést. A társadalmak többségében hiányosak a vonatkozó statisztikák és az effajta emberi jogi jogsértések látensek maradnak, ezért a meghallgatóknak és a döntéshozóknak nagy nyitottsággal kell a kérdést kezelniük.

Ezekben az ügyekben csak képzett szakember alkalmas jogi szolgáltatás, információ, tanács és képviselő biztosítására. A folyamatosság és a hatékony képviselő érdekében ajánlatos ugyanannak a munkatársnak végigvinnie az ügyet. Valamennyi UNHCR munkatársnak, különösen az áldozatokkal/túlélőkkel meghallgatásokat folytató munkatársaknak ismerniük kell a jelen iránymutatást, a releváns nemzetközi jogi és a befogadó országbeli jogszabályokat. Az elűzött népezzel foglalkozó humanitárius szervezeteknek is ismerniük kell a menekültjoggal és annak kiterjesztő alkalmazásával foglalkozó dokumentumokat, hogy biztosított legyen a nők és a férfiak egyenlő hozzáférése a nemzetközi védelemhez.

A nemi hovatartozással összefüggő üldöztetés: Kiegészítő Iránymutatás a menekültstátusz meghatározásával összefüggő eljárásokról és követelményekről (2000)

Az UNHCR a jelen iránymutatást az *ENSZ Menekültügyi Főbiztosa Hivatalának 1950. évi Alapokmánya* és a *menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi egyezmény* 35. cikke, valamint az *1967. évi Jegyzőkönyv* II. cikke rendelkezései által meghatározott mandátuma alapján bocsátja ki, és az kiegészíti az UNHCR egy korábbi kiadványában foglaltakat: *Kézikönyv a menekült státusz meghatározásának követelményeiről és annak elbírálásáról a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi egyezmény és az 1967-es jegyzőkönyv alapján* (Genf, 1992. január, átszerkesztett kiadás). Ezen túlmenően felváltja a nemi hovatartozással összefüggő üldözésről Genfben, 2000. januárjában kiadott UNHCR dokumentumot (UNHCR Position Paper on Gender-Related Persecution). A jelen Iránymutatás a nemzetközi védelemről szóló globális konzultációs folyamat ún. második oszlopának terméke, a 2001 szeptemberében, San Remóban tartott szakértői találkozó tekintette át e kérdéskört.

Az Iránymutatás célja az, hogy jogértelmezési tanácsokat adjon a kormányoknak, jogászoknak, döntéshozóknak és a bíróságoknak, illetve a terepen menekült státusz meghatározást végző UNHCR-munkatársaknak.

A nemi hovatartozással összefüggő üldözés a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény 1A(2) cikke és/vagy az 1967. évi Jegyzőkönyv értelmében

I. Bevezetés

1. A „nemi hovatartozással összefüggő üldözés” kifejezésnek nincsen önálló *jogi* jelentése. E kifejezést azon különféle menedéjogi kérelmek összefoglalására használjuk, ahol a menekült státusz meghatározása során a nemi hovatartozás is releváns ténynek minősül. A jelen Iránymutatás középpontjában a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi egyezmény (a továbbiakban: „1951. évi egyezmény”) 1A(2) cikkében található menekültdefiníció nemi szempontú értelmezése áll. Az Iránymutatás ezen túlmenően néhány tanácsot is megfogalmaz annak biztosítására, hogy a nő kérelmezőknek megfelelő figyelmet szenteljenek a menekültstátusz meghatározási eljárás során, valamint elismerjék a nemi hovatartozással összefüggő, különféle kérelmeket.

2. Szilárd elv, hogy a menekültdefiníció egészét a menekült státusz iránti kérelmek pontos elbírálása érdekében az esetleges nemi vetületre tekintettel kell értelmezni. Ezt a megközelítést hagyta jóvá az ENSZ Közgyűlése és az UNHCR Program Végrehajtó Bizottsága.³

3. A nemi hovatartozással összefüggő üldözés természetének megértéséhez nélkülözhetetlen a „társadalmi nem” [gender] és a „biológiai nem” [sex] fogalmának meghatározása és elhatárolása. A társadalmi nem fogalma a férfiak és nők közötti kapcsolatra utal, amelynek alapja az egyik vagy másik nemnek kijelölt társadalmi vagy kulturális alapon konstruált és meghatározott identitás, státusz, szerepek és felelősségek. A biológiai nem biológiailag meghatározott. A társadalmi nem ellenben nem statikus jellegű és nem öröklött, hanem társadalmilag és kulturálisan konstruált értelmét az idő előrehaladásával nyeri el.

A nemi hovatartozással összefüggő kérelmeket nők és férfiak is benyújthatják, az üldözés sajátos természetének következtében azonban a női kérelmezők jóval gyakoribbak. Egyes esetekben a kérelmező neme jelentős módon kihat a kérelemre – erre a döntéshozónak oda kell figyelnie. Más esetekben azonban a menedékkérő kérelmének semmi köze nincsen a kérelmező neméhez. A tapasztalatok szerint a nemi hovatartozással összefüggő kérelmek általában – de nem kizárólag – a következő tényállásokat ölelik fel: szexuális erőszak, családi/családon belüli erőszak, kényszerített családtervezés, női nemi szerv megcsonkítása, társadalmi normák áthágása miatti büntetés, valamint homoszexuálisok elleni diszkrimináció.

4. Az 1951. évi egyezmény nemi kérdésekre érzékeny értelmezése nem jelenti azt, hogy minden nő automatikusan jogosult a menekült státuszra. A menedékkérőnek ezekben az esetekben is valószínűsítania kell, hogy faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt megalapozottan tart üldözéstől.

II. Érdemi elemzés

A. A HÁTTER/ELŐZMÉNYEK

5. A menekültdefiníciót történelmileg általában férfítapasztalatok tükrében értelmezték, aminek következtében számos nő és homoszexuális személy kérelmét nem ismerték el. Az utóbbi évtizedben azonban a biológiai és társadalmi nem fogalmának menekült-kontextusban történő elemzése és megértése igen sokat fejlődött az esetjogon keresztül, valamint általánosságban, az állami gyakorlatban és a tudományos irodalomban. E fejleményekkel párhuzamosan, illetve azt is támogatva, a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban és normákban,⁴ valamint a nemzetközi jog idevágó területein is jelentős előrelépés tapasztalható – többek között a volt-Jugoszláviával és Ruandával

³ 1999. októberi, 87. számú (n) határozatában a Végrehajtó Bizottság „nagyra értékelte az államok erőfeszítéseit a nemi szempontok menekültpolitikába, jogszabályokba és gyakorlatba történő integrálására; ösztönözte az államokat, az UNHCR-t és a többi érintettet, hogy támogassák szélesebb körű elfogadását és a védelemre jogosító feltételek közé vegyék fel azt az elvet, hogy az üldözés összefüggésben állhat a nemi hovatartozással vagy megvalósulhat szexuális erőszak útján is; tovább bízta az UNHCR-t és a többi érintettet, hogy nemi hovatartozással összefüggő irányelveket, etikai kódexeket és képzési programokat dolgozzanak ki, mozdítsanak elő és hajtsanak végre azért, hogy a nemi szempontok általánossá tételét támogassák és a nemi politika végrehajtásáért vállalt felelősséget növeljék.” Lásd még a következő Végrehajtó Bizottsági határozatokat: 39. számú: a menekült nők és a nemzetközi védelem (1985); 73. számú: Menekültek védelme és a szexuális erőszak (1993); 77(g) számú Általános határozat a nemzetközi védelemről (1995), 79 (o) számú: Általános határozat a nemzetközi védelemről (1996); és 81(t) számú: Általános konklúzió a nemzetközi védelemről (1997).

⁴ Néhány hasznos dokumentum: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), Egyezmény a nők politikai jogairól (1953), Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés ellen (1984), Egyezmény a gyermek jogairól (1989), illetve különösen: Egyezmény a nők elleni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről (1979) és Nyilatkozat a nők elleni erőszak felszámolásáról (1993). Releváns regionális dokumentumok: Európai Egyezmény az Emberi Jogokról és Alapvető Szabadságokról (1950), Amerikai Emberi Jogi Egyezmény (1969) és Afrikai Karta az emberi jogokról és a népek jogáról (1981)

foglalkozó Nemzetközi Büntetőtörvényszék joggyakorlatának, és a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Alapokmányának köszönhetően. E tekintetben fontos megjegyezni, hogy a nemzetközi emberi jogokat és normákat sértő ártalmas gyakorlatok többé nem indokolhatók történelmi, tradicionális, vallási vagy kulturális alapon.

6. Bár a menekültdefiníció nem tartalmaz kifejezett utalást a társadalmi nem fogalmára, széles körben elfogadott, hogy az hatással lehet, sőt meghatározhatja az elszenvedett üldözés vagy ártalom típusát, illetve e bánásmód okait. A menekültdefiníció helyes értelmezése tehát kiterjed a nemi hovatartozással összefüggő kérelmekre. Ennek megfelelően nincs szükség arra, hogy új üldözési ok kerüljön be az 1951. évi egyezmény definíciójába.⁵

7. A menekült státusz meghatározási eljárásban a menekültdefiníció feltételeinek vizsgálatakor fontos a tényállást holisztikus módon megközelíteni, és az eset összes releváns körülményét mérlegelni. Teljes képet kell alkotni a menedékkérő személyiségéről, háttéréről, személyes tapasztalatairól és elengedhetetlen a származási ország történelmi, földrajzi és kulturális sajátosságainak naprakész ismerete, elemzése. A nőkkel vagy férfiakkal kapcsolatos általánosítások nem hasznosak és az adott esetben kritikus különbözőségek elhanyagolását eredményezhetik.

8. A definíció alább tárgyalt elemei azok, amelyek értelmezése során külön figyelmet kell fordítani a nemi szempontokra. A többi kritérium (pl. a származási országon kívül tartózkodás) természetesen továbbra is ugyanannyira fontos bármely kérelem holisztikus elbírálásakor. Az anyagban a „nő” kifejezés alatt értjük a leánygyermeket is.

B. ÜLDÖZÉSTŐL VALÓ MEGALAPOZOTT FÉLELEM

9. Az egyedi eset sajátos körülményein múlik, hogy mi minősül az üldözéstől való megalapozott félelemnek. Bár a női és férfi kérelmezők ugyanannak a típusú ártalomnak lehetnek kitéve, az üldözésnek kifejezetten a nemi hovatartozással összefüggő típusai is előfordulnak. A nemzetközi emberi jogi normák és a nemzetközi büntetőjog egyértelműen meghatározza azokat a magatartásokat, amelyek ellentétesek e szabályokkal (mint például a szexuális bántalmazás), és az üldözés szintjét elérő súlyos törvénysértésnek minősülnek.⁶ Ebben az értelemben a nemzetközi jog segítséget nyújt a döntéshozóknak annak megállapításában, hogy egy adott magatartás üldözésnek minősül-e. Kétségtelen, hogy az erőszakos nemi közösülés és a nemi hovatartozással összefüggő erőszak – például a hozománnyal kapcsolatos erőszak, női nemi szerv megcsonkítása, családon belüli erőszak és az emberkereskedelem⁷ – olyan cselekmények, amelyek komoly fájdalmat, szenvedést (szellemi és testi) okoznak, és az üldözés megjelenési formái, függetlenül attól, hogy állami vagy nem-állami szereplők követik el őket.

10. A nemi hovatartozással összefüggő egyedi kérelmek vizsgálata során kulcsfontosságú lehet annak megállapítása, hogy **az adott törvény, jogszabály önmagában “üldöző természetű”**. Ez különösen igaz annak fényében, hogy egyes törvények olyan tradicionális vagy kulturális normákból, szokásokból vagy gyakorlatból erednek, amelyek nem feltétlenül állnak összhangban a nemzetközi emberi jogi standardokkal. Mindazonáltal, hasonlóképpen az összes többi esethez, a kérelmezőnek továbbra is valószínűsítienie kell, hogy üldözéstől való megalapozott félelme az adott törvény/jogszabály *következtében* áll fenn. Ez nem valósul meg például abban az esetben, ha az üldöző jellegű törvény létezik ugyan, de már nem alkalmazzák.

11. Előfordulhat, hogy egy adott állam **tiltja ugyan az üldöző jellegű gyakorlatot** (pl. női nemi szerv megcsonkítása), mégis elnézi vagy tolerálja azt, esetleg nem képes hatékonyan megszüntetni a

⁵ Lásd: Summary Conclusions – Gender-Related Persecution, Global Consultations on International Protection, San Remo Expert Roundtable, 6-8 September 2001, nos. 1 and 3 („Summary Conclusions – Gender-Related Persecution”).

⁶ Lásd az UNHCR Kézikönyv 51. pontját

⁷ Lásd a 18. pontot.

gyakorlat alkalmazását. Ezekben az esetekben a gyakorlat továbbra is üldözésnek minősül. Önmagában az a tény tehát, hogy törvény született egyes üldözésnek minősülő gyakorlatok tiltásáról vagy elítéléséről, nem elegendő annak megállapításához, hogy a menekült státusz iránti kérelem nem megalapozott.

12. Üldözésnek minősül, ha egy politika vagy törvény megszegéséért járó **büntetés vagy szankció** aránytalanul súlyos és nemi vetülete is van.⁸ Még ha a törvény általános hatályú is, a büntetés vagy bánásmód körülményei nem lehetnek olyannyira súlyosak, hogy a törvény céljához képest aránytalanak minősüljenek. Ennek megfelelően kimerítheti az üldözés fogalmát az igen súlyos büntetés olyan törvényszegő nő esetében, aki a törvényszegéssel egyben a társadalom erkölcsi szabályait hágtta át.

13. Az is üldözésnek minősülhet, ha **legitim célú törvények vagy politikák** végrehajtási módszerei az érintett személy számára lényegesen hátrányos következményekkel járnak. Például: széles körben elfogadott, hogy a családtervezés megfelelő intézkedés a túlnépesedés ellen. Ennek dacára e politika kényszerabortusz vagy kényszersterilizáció útján történő érvényre juttatása alapvető emberi jogokat sért. Az ilyen gyakorlat súlyos jogsértés és üldözésnek minősül – annak ellenére, hogy egy legitim célú törvény végrehajtását szolgálja.

Az üldözéssel felérő diszkrimináció

14. Általános ugyan az egyetértés arról, hogy a 'puszta' diszkrimináció önmagában nem minősül üldözésnek, a diszkrimináció vagy hátrányos bánásmód gyakorlata azonban kumulatív alapon felérhet az üldözéssel, és nemzetközi védelemre jogosíthat. Üldözésnek minősül például, ha a diszkriminatív intézkedések a kérdéses személlyel szemben lényegesen hátrányos következményekkel járnak, pl. súlyosan korlátozzák a létfenntartást szolgáló keresethez való jogot, a vallásgyakorláshoz való jogot vagy a közoktatáshoz való hozzáférés jogát.⁹

15. A nemi hovatartozással összefüggő kérelmek esetében fontos az állam által elkövetett diszkrimináció formáinak elemzése, így pl. ha egyeseket a jogsértés bizonyos fajtáitól az állam elmulaszt védelemben részesíteni. Ha az állam politikai vagy gyakorlati megfontolások miatt nem biztosít bizonyos jogokat vagy súlyos jogsértések ellen védelmet, akkor a védelem biztosításában megnyilvánuló diszkrimináció, amely az okozott súlyos sérelmeket büntetlenül hagyja, kimerítheti az üldözés fogalmát. A családon belüli erőszak, vagy az eltérő szexuális orientáció miatti bántalmazás egyes esetei például ugyancsak elemezhetők ebben az összefüggésben.

A szexuális orientáció miatti üldözés

16. Az eltérő szexuális orientáción alapuló menedékkérelmek is tartalmaznak nemi hovatartozással összefüggő elemet. A kérelmező szexualitása vagy szexuális szokásai relevánsak lehetnek a menedékkérelem megítélésben, ha az érintett a szexualitás vagy szexuális szokások miatt volt kitéve üldöző (diszkriminatív jellegű) cselekményeknek. Sok ilyen esetben a kérelmező nem hajlandó megfelelni a neméhez társított, társadalmilag vagy kulturálisan meghatározott szerepek vagy elvárások szerinti magatartásnak. A leggyakoribb kérelmek olyan homoszexuálisokkal, transzszexuálisokkal vagy transzvesztitákkal kapcsolatosak, akik végtelen ellenségeskedést, erőszakot, bántalmazást, súlyos vagy kumulatív diszkriminációt szenvedtek el.

17. Ha egy adott társadalomban tiltott a homoszexualitás, a homoszexuális magatartás súlyos büntetőjogi eszközökkel való szankcionálása felérhet üldözéssel, hasonlóan az egyes társadalmakban a fátyolviselést megtagadó nők esetéhez. Még abban az esetben is, ha a homoszexuális szokásokat a jog

---

⁸ A büntetőeljárás vagy köztörvényes bűncselekményt sújtó büntetés elől menekülő személyek főszabály szerint nem menekültek. Mindazonáltal másképp minősülhet az eset, ha az egyébként jogszerű törvény megszegéséért aránytalanul súlyos büntetés jár. Lásd az UNHCR Kézikönyv 56-57. pontjait.

⁹ Lásd az UNHCR Kézikönyv 54. pontját.

nem is rendeli büntetni, a kérelmezőnek legitim lehet a menekült státusz iránti kérelme, ha az állam elnézi vagy tolerálja az ellene elkövetett diszkriminatív gyakorlatot vagy sérelem okozását, vagy ha az állam nem képes hatékony védelmet nyújtani a kérelmezőt érő sérelem ellen.

Kényszerprostitúció vagy szexuális kizsákmányolás céljából folytatott emberkereskedelem, mint az üldözés formája¹⁰

18. Az emberkereskedelem áldozatául esett nők vagy kiskorúak között is előfordulhat olyan, akinek az 1951. évi egyezmény értelmében indokolt a menekült státusz iránti kérelme. A nők vagy kiskorúak kényszerített vagy megtévesztő toborzása kényszerprostitúció vagy szexuális kizsákmányolás céljából a nemi hovatartozással összefüggő erőszak vagy visszaélés olyan formája, amely akár halálos is lehet. Felfogható a kínzás és kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód egyik formájának is. A nő mozgásszabadságát súlyosan korlátozhatja az elrablás, fogva tartás, és/vagy az útlevél és más személyazonosító okmányok elvétele. Ezen túlmenően az emberkereskedelem női vagy kiskorú áldozatait olyan súlyos következmények fenyegethetik szökésük és/vagy visszatérésük után, mint a emberkereskedő hálózatok vagy egyének részéről jövő megtorlás, az ismételt áldozattá válás valós esélye, a közösség vagy család általi kiközösítés, vagy súlyos diszkrimináció. Egyes egyedi esetekben tehát kényszerprostitúciós vagy szexuális kizsákmányolási célból kereskedelem tárgyává válás a menedékkérelmek alapja lehet, ha az állam nem hajlandó vagy nem képes védelmet nyújtani a sérelem vagy a sérelemmel való fenyegetés ellen.¹¹

Az üldözők

19. A menekültdefiníció alkalmas mind az állami, mind a nem-állami üldözők általi üldözés elismerésére. Bár az üldözést leggyakrabban az ország hatóságai követik el, üldözésnek minősül az is, ha a helyi lakosság vagy más személyek súlyosan diszkriminatív vagy támadó cselekményeket követnek el, melyekről tudva a hatóságok eltűrik azokat, vagy nem hajlandóak, esetleg nem képesek hatékony védelmet nyújtani.¹²

C. AZ OKOZATI KAPCSOLAT („MIATT”)

20. Az üldözéstől való megalapozott félelemnek az egyezményben meghatározott okhoz, vagy okokhoz kell kapcsolódnia. Tehát a félelemnek faji, vallási okok, nemzeti hovatartozás, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás, avagy politikai meggyőződés „miatt” kell fennállnia. Az egyezményben szereplő oknak releváns együttható tényezőnek kell lennie, azonban nem kell kizárólag az egyetlen, vagy a meghatározó oknak lennie. Számos jogrendben az okozati kapcsolatot („miatt”) kifejezetten bizonyítani kell (pl. egyes common law országokban), míg másutt a kauzalitást nem kezelik az elemzés különálló kérdéseként, hanem a menekültdefiníció holisztikus elemzése keretében vizsgálják. Számos nemi hovatartozással összefüggő kérelem esetén a döntéshozónak nem a releváns ok eldöntése, hanem az okozati kapcsolat vizsgálata okoz nehézséget: hogy az üldözéstől való megalapozott félelem vajon a kérdéses ok *miatt* áll-e fenn. Az egyezményben

---

¹⁰ Az „emberkereskedelem” fogalmát a transznacionális szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezményt kiegészítő, a különösen a nőket és gyermekeket érintő emberkereskedelem megelőzéséről, felszámolásáról és büntetéséről szóló ENSZ Jegyzőkönyv (2000) 3. cikkével összhangban használjuk. A 3(1) cikk szerint emberkereskedelem: „emberek toborzása, szállítása, átszállítása, rejtegetése, átvétele erőszakkal való fenyegetés vagy erőszak alkalmazása útján, vagy más kényszer alkalmazásával, elrablással, csalással, megtévesztéssel, hatalommal vagy más kiszolgáltatott helyzettel való visszaéléssel, továbbá fizetség vagy más juttatás nyújtása vagy elfogadása a célból, hogy egy másik személy felett felügyelettel bíró személy beleegyezését elnyerjék kizsákmányolás céljából. A kizsákmányolás fogalmába tartozik különösen mások prostituálásának kihasználása vagy a szexuális rabszolgaság más formája, a kényszermunka vagy kényszerített szolgáltatás, a rabszolgaság vagy az ahhoz hasonló gyakorlat, a szolgaság vagy a szerveltávolítás.” [nem hivatalos fordítás]

¹¹ Más célt szolgáló emberkereskedelem szintén felérhet üldözéssel, az eset körülményeitől függően.

¹² Lásd az UNHCR Kézikönyv 65. pontját.

szereplő oknak a kérelmezőhöz való kapcsolása/társítása állami vagy nem-állami üldöző által elegendő a megkívánt oksági kapcsolat fennállásának megállapításához.

Azokban az esetekben, ahol az üldözés veszélye nem-állami üldözőtől ered (pl. férj, élettárs vagy más nem-állami szereplő), de az egyezményben meghatározott egyik okkal kapcsolatban áll, az okozati kapcsolat attól függetlenül létezik, hogy az állami védelem hiánya összefügg-e az egyezménnyel. Másképpen: ahol a nem-állami szereplőtől eredő üldözés veszélye nem kapcsolódik az egyezményben felsorolt okokhoz, azonban az állam védelem nyújtására való képessége vagy akarata az egyezményben felsorolt egyik ok miatt hiányzik, az okozati kapcsolat szintén fennáll.¹³

D. AZ EGYEZMÉNYBEN MEGHATÁROZOTT OKOK

22. Az egyezményben meghatározott valamennyi ok esetében a nemi szempontok iránt érzékeny értelmezés biztosítása igen fontos annak eldöntésekor, hogy a konkrét kérelmező megfelel-e a menekültdefiníció követelményeinek. A kérelmező üldözésnek lehet kitéve a neki tulajdonított vagy felrótt egyezményes ok miatt. Sok társadalomban úgy tekintik a nő politikai meggyőződését, faját, nemzeti hovatartozását, vallását vagy társadalmi kapcsolatait, mintha az azonos lenne rokonaiéval, ismerőseiével, vagy a közösségével.

23. Nem szabad elfelejteni, hogy számos nemi hovatartozással összefüggő kérelem esetén a félelmet kiváltó üldözés az egyezményben felsorolt egy, vagy több ok miatt lehetséges. Például a társadalmi vagy vallási normák áthágásán alapuló menekült státusz iránti kérelmek általában egyaránt elemezhetőek a vallási, politikai meggyőződés vagy meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás szempontjából. Nem várható el a kérelmezőtől, hogy pontosan meghatározza az üldöztetéstől való megalapozott félelmének okát.

Faj

24. A menekültdefiníció összefüggésében a faj fogalmába beletartoznak mindazon etnikai csoportok, amelyet a köznyelv ilyenként nevez meg.¹⁴ A férfiak vagy a nők elleni faji alapú üldöztetés kifejezése/megnyilvánulás eltérő lehet. Például az üldöző egy faji csoport etnikai identitásának és/vagy gazdagodásának elpusztítására törhet a férfiak meggyilkolása, megcsonkítása vagy fogva tartása útján, azonban a nőket tekintheti az etnikai vagy faji identitás „terjesztőinek”, ezért másképpen üldözi őket, például szexuális erőszak bevetésével, vagy a szaporodás kontrollálásával.

Vallás

25. Egyes országokban a vallás meghatározott szerepet vagy viselkedési módot ír elő a férfiaknak és a nőknek. Vallási ok miatt lehet megalapozott az üldözéstől való félelem, amennyiben egy nő nem teljesíti az előírt szerepet, vagy megtagadja az előírt viselkedésmódot, és emiatt büntetésben részesül. Az előírások szerinti viselkedés elmulasztását tekinthetik bizonyítéknak arra, hogy a nő elfogadhatatlan vallási nézeteket vall, függetlenül a tényleges meggyőződésétől. A nőt fenyegetheti sérelem a valós, vagy a neki tulajdonított vallási meggyőződés, ill. szokások miatt, többek között, ha visszautasít bizonyos hittételeket, az előírt vallás gyakorlását, vagy viselkedése nem igazodik az vallás tanításaihoz.

26. A nemi hovatartozással összefüggő kérelmek esetén előfordulhat átfedés a vallás és a politikai meggyőződés, mint ok között, különösen a kérelmezőnek tulajdonított politikai meggyőződés esetén. Lehet, hogy bizonyos viselkedésmódokat a nők számára a *vallási* tanok írják elő, de az ezzel ellentétes magatartást az elfogadhatatlan *politikai meggyőződés* bizonyítékának tekintik. Például egyes társadalmakban a női szerepet az állami/hivatalos vallás határozza meg. Ha egy nő nem alkalmazkodik e szerephez, a hatóságok vagy más üldöző ezt úgy tekintheti, hogy a vallásos hitet nem tartja vagy

¹³ Lásd Summary Conclusions – Gender-Related Persecution, 6.

¹⁴ Lásd az UNHCR Kézikönyv 68. pontját.

gyakorolja. Ugyanakkor az alkalmazkodás hiánya olyan nem megengedett politikai meggyőződésként is értelmezhető, amely a hatalom forrásának alapvető struktúráját veszélyezteti. Ez különösen igaz azokban a társadalmakban, ahol a vallási és állami intézmények, törvények illetve doktrínák között szinte alig érzékelhető a különbség.

Nemzeti hovatartozás

27. A nemzeti hovatartozást nem lehet csupán állampolgárságként értelmezni. Jelenthet egy etnikai vagy nyelvi csoporthoz való tartozást is, esetenként átfedésben lehet a „faji hovatartozás” fogalmával is.¹⁵ A nemzeti hovatartozás miatti üldözés (hasonlóan a faji okhoz) nem speciálisan nőkre vagy férfiakra vonatkozik, sok esetben az üldözés természete nemi hovatartozással összefüggő formát ölthet: nők és lányok ellen rendszerint szexuális erőszakot.

Meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás¹⁶

28. A nemi hovatartozással összefüggő kérelmeket gyakran e konkrét ok kapcsán elemzik, ezért e definíciós elem helyes értelmezése elsőrendű kérdés. Ugyanakkor bizonyos esetekben a társadalmi csoporttal kapcsolatos ok előnyben részesítése azt eredményezte, hogy háttérbe szorult a többi releváns ok, pl. a vallási vagy politikai meggyőződés, pedig egy adott ok alkalmazása következtében nem válhat feleslegessé az egyezményben felsorolt négy további ok.

29. A meghatározott társadalmi csoport olyan személyekből áll, akik az üldözés veszélyétől különböző, közös tulajdonsággal bírnak, vagy akiket a társadalom egy csoportként kezel. E tulajdonság gyakorta veleszületett, megváltoztathatatlan, vagy más módon alapvető/lényegi a személyiség, lelkiismeret/tudat vagy az emberi jogok gyakorlása szempontjából.

30. A fentiekből az következik, hogy a biológiai nem a társadalmi csoport kategóriájába sorolható; a nők olyan veleszületett és megváltoztathatatlan tulajdonságokkal leírható társadalmi halmazt alkotnak, amely sokszor a férfiakétól eltérő bánásmódban részesül.¹⁷ E tulajdonságaik alapján a nők a társadalom meghatározott csoportjaként azonosíthatók, mely csoportot bizonyos országokban megkülönböztetett bánásmód és normák öveznek.¹⁸ Ez a meghatározás hasonlóképpen kiterjedhet a homoszexuálisokra, transzsexuálisokra vagy transzvesztitákra is.

31. Előfordult, hogy a nők meghatározott társadalmi csoportként való általános elismerését a csoport méretére/nagyságrendjére hivatkozással tagadták meg. Ezen érvelésnek se tényszerű, se ésszerű alapja nincs, hiszen a többi ok esetében sem jelenik meg a méret/nagyságrend kérdése. Sőt, nem lehet követelmény az sem, hogy a meghatározott csoporton belül legyen kohézió, vagy tagjai önkéntes alapon szerveződjenek,¹⁹ vagy hogy a csoport minden tagját fenyegetse az üldözés.²⁰ Széles körben elfogadott, hogy a csoportot az üldözéstől függetlenül is azonosítani lehessen; mindazonáltal a

¹⁵ Lásd az UNHCR Kézikönyv 74. pontját.

¹⁶ Bővebben lásd az UNHCR Iránymutatás nemzetközi védelemmel kapcsolatban: „Meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás” a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi egyezmény 1A(2) cikkének és/vagy az 1967 évi Jegyzőkönyv kontextusában (HCR/GIP/02/02, 7 May 2002).

¹⁷ Lásd Summary Conclusions – Gender-Related Persecution, no. 5.

¹⁸ Lásd még a Végrehajtó Bizottság 39. (1985) sz. határozatát a menekült nőkről és a nemzetközi védelemről: „Az államok [...] szabadságában áll úgy választani, hogy a nő menedékkérők, akiket durva vagy embertelen bánásmód veszélye fenyeget, mert áthágták annak a társadalomnak a társadalmi normáit, amelyben élnek, az ENSZ 1951. évi egyezménye 1A(2) cikke értelmében ’meghatározott társadalmi csoporthoz tartozónak’ tekintendők.”

¹⁹ Lásd: Summary Conclusions – Membership of a Particular Social Group, Global Consultations on International Protection, San Remo Expert Roundtable, 6-8 September 2001, n. 4. („Summary Conclusions – Membership of a Particular Social Group”).

²⁰ Lásd Summary Conclusions – Membership of a Particular Social Group, ibid., no. 7

diszkrimináció vagy üldözés releváns tényező lehet egy adott összefüggésben a csoport "láthatóságának" megállapításában.²¹

Politikai meggyőződés

32. Ebben az összefüggésben a kérelmezőnek azt kell bemutatnia, hogy bizonyos – általában a kormányétól, vagy a társadalom egyes részeitől eltérő – politikai meggyőzése miatt áll fenn az üldözéstől való megalapozott félelme, vagy azért, mert e meggyőződést neki tulajdonítják. A politikai meggyőződést a legszélesebb értelemben kell érteni, beleértve bármely kérdéssel kapcsolatos véleményt, amely érintheti az államot, a kormányt, társadalmat vagy a politikát. Ilyen lehet a társadalmi nemi szerepekről alkotott vélemény is, vagy az olyan nem-alkalmazkodó viselkedés, amely miatt az üldöző politikai véleményt tulajdonít az érintett személynek. Értelemszerűen nincs természeténél fogva eleve politikai vagy politika-mentes tevékenység, az eset körülményei határozzák meg ennek jellegét. A politikai meggyőződésen alapuló kérelem mindazonáltal feltételezi, hogy a kérelmező ténylegesen vagy neki tulajdonítottan olyan meggyőződést vall, amelyet a hatóságok vagy a társadalom nem tűr el, és amely kritikus a politikával, hagyományokkal vagy módszerekkel szemben. Feltétel továbbá, hogy e nézetek a hatóságok vagy a társadalom releváns részeinek tudomására jussanak vagy juthassanak, vagy ők a kérelmezőnek tulajdoníthatják e nézeteket. Nem feltétel a meggyőződés kifejezésre juttatása, vagy a múltban elszenvedett megkülönböztetés vagy üldöztetés. Ilyen esetekben a megalapozott félelem vizsgálata annak számba vételén alapulhat, hogy milyen következményekkel kell az adott viselkedésű kérelmezőnek szembenéznie visszatérése esetén.

33. A politikai menekült hagyományos képe, aki politikai tevékenységben való közvetlen részvétele miatt menekül az üldöztetés elől, nem mindig felel meg a nők egyes társadalmakban szerzett valós tapasztalatainak. A nők a férfiakhoz képest kevésbé vesznek részt látványos politikai tevékenységben, inkább a domináns társadalmi szerepeket tükröző „alacsony szintű” politikai tevékenységben aktívak. Lehet, hogy a nő a sérült lázadó katonákat ápolja, szimpatizánsokat toboroz, vagy szórólapokat készít és terjeszt. Gyakran a család vagy a férfirokonok politikai meggyőződéséből kiindulva azt gondolják, hogy a nők is ugyanezt vallják, és így a nők a férfirokonok politikai tevékenysége miatt vannak kitéve üldözésnek. Noha ez a kérdés vizsgálható a nőnek tulajdonított politikai meggyőződés összefüggésében, mindazonáltal elemezhető úgy is, hogy az üldözés egy meghatározott társadalmi csoporthoz (nevezetesen a családhoz) való tartozás miatt éri/fenyegeti. E tényezőket mindig figyelembe kell venni a nemi hovatartozással összefüggő kérelmekkel kapcsolatban.

34. A nemi hovatartozással összefüggő kérelmek esetén rendkívül fontos felismerni, hogy az is megtörténhet, ha egy nő nem kíván bizonyos tevékenységekben részt venni, például a kormányerők katonáira főzni, akkor az üldöző(k) ellenséges politikai meggyőződésűnek tekinthetik.

III. Eljárási kérdések²²

²¹ Lásd Summary Conclusions – Membership of a Particular Social Group, *ibid.*, no. 6

²² Ez a rész az alább felsorolt igen értékes állami és más tapasztalatra és iránymutatásra épül: Considerations for Asylum Officers Adjudicating Asylum Claims from Women (Immigration and Naturalization Service, United States, 1995. május 25.); Refugee and Humanitarian Visa Applicants: Guidelines on Gender Issues for Decision Makers (Department of Immigration and Humanitarian Affairs, Australia, 1996 július); Guideline 4 on Women Refugee Claimants Fearing Gender-Related Persecution: Update (Immigration and Refugee Board, Canada, 1996 november 13.); Position on Asylum Seeking and Refugee Women, (European Council of Refugees and Exiles, 1977 december); Gender Guidelines for the Determination of Asylum Claims in the UK (Refugee Women's Legal Group, 1998 július); Gender Guidelines for Asylum Determination (National Consortium on Refugee Affairs, South Africa, 1999); Asylum Gender Guidelines (Immigration Appellate Authority, United Kingdom, 2000 november); Gender-Based Persecution: Guidelines for the Investigation and Evaluation of the needs of women for protection (Migration Board, Legal Practice Division, Sweden, 2001 március 28.)

35. A nemi hovatarozással összefüggő kérelmeket benyújtó személyeknek, különösen a kínzás vagy trauma túlélőinek olyan támogató környezetre van szükségük, ahol a kérelemmel kapcsolatos titkoktartás felől nyugodtak lehetnek. Egyes kérelmezők vonakodhatnak beszélni az elszenvedett vagy fenyegető üldözés valódi tartalmáról a velük történtek miatt érzett szégyen vagy trauma következtében. Továbbra is félhetnek a hatalmi pozícióban lévőkötől, vagy a család és/vagy közösség elutasításától és/vagy megtorlástól.²³

36. Ennek fényében, valamint annak érdekében, hogy a menekült státusz meghatározására irányuló eljárásban – különösen nők esetében – a nemi hovatarozással összefüggő kérelmek megfelelő elbírálását biztosítsuk, az alábbi intézkedésekre kell tekintettel lenni:

- i. A nő menedékkérőket külön kell meghallgatni, a férfi családtagok jelenléte nélkül azért, hogy lehetőségük legyen az ügyüket saját maguk előadni. El kell magyarázni számukra, hogy kérelmük a saját jogukon is érvényes lehet.
- ii. Alapvető fontosságú, hogy a nők az általuk értett módon és nyelven kapjanak információt a menekült státusz meghatározási eljárásról, hogy az eljáráshoz hozzáférjenek, és jogi tanácsadásban részesüljenek.
- iii. A kérelmezőket tájékoztatni kell a velük azonos nemű meghallgató és tolmács választásának jogáról,²⁴ ez a női menedékkérőket automatikusan illesse meg. A meghallgatók és a tolmácsok is legyenek felkészültek és fogékonyak bármely kulturális vagy vallási érzékenységre, vagy az olyan személyes körülményekre, mint a kor vagy az iskolázottság szintje.
- iv. A nyitott és megnyugtató környezet nélkülözhetetlen a meghallgató és a kérelmező közötti bizalom kiépítéséhez, és elősegítheti az olykor szenzitív, személyes információk teljes átadását. A meghallgató szobát úgy kell berendezni, hogy ösztönözze a párbeszédet, illetve a titkoktartást és csökkentse az erőviszonyok különbségeit.
- v. A meghallgatónak időt kell szánnia saját maga és a tolmács bemutatására, a jelenlévők feladatainak és a meghallgatás pontos céljának egyértelmű elmagyarázására. A kérelmezőt meg kell nyugtatni, hogy kérelmét a legnagyobb titkoktartással kezelik majd, és a kérelmező által nyújtott információkat nem hozzák családjának tudomására. Fontos továbbá, hogy a meghallgató tisztázza, hogy ő nem trauma-tanácsadó.
- vi. A meghallgatónak elfogulatlannak, együttérzőnek és tárgyilagosnak kell maradnia a meghallgatás során, és el kell kerülnie az olyan testbeszédet vagy gesztusokat, amelyek megfélemlítőnek vagy kulturálisan érzéketlennek, helytelennek minősülhetnek. A meghallgató gondoskodjon arról, hogy a kérelmezőt a kérelem előadásában minél kevesebbszer szakítsák meg.
- vii. A meghallgatás alatt nyílt és eldöntendő kérdéseket egyaránt fel kell tenni, mivel ez segíthet a menedékkérelem nemi hovatarozással összefüggő elemeinek feltárásában. Azok a nők, akik közvetett politikai tevékenységben vettek részt, vagy akiknek valamilyen politikai meggyőződést tulajdonítanak gyakran nem szolgáltatnak releváns információt a meghallgatás során a kérdezés férfi-központú természete miatt. A női kérelmezők esetében az is előfordulhat, hogy a kínzással kapcsolatos kérdéseket nem kötik össze az általuk elszenvedett sérelmekkel (mint az erőszakos nemi közösülés, szexuális bántalmazás, női nemi szerv csonkítás, becsületgyilkosságok, kényszerházasság stb.).
- viii. A szexuális erőszak vagy a trauma más formáinak áldozatai esetén különösen szükség lehet második és további meghallgatásokra a bizalom erősítése és az összes szükséges információ összegyűjtés érdekében. Ezzel összefüggésben a meghallgatónak fogékonynak kell lennie a

²³ Lásd még: Sexual Violence Against Refugees: Guidelines on Prevention and Response (UNHCR, Geneva, 1995) és Prevention and Response to Sexual and Gender-based Violence In Refugee Situations (Report of Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings, 27-29 March 2001, Geneva)

²⁴ Lásd még a Végrehajtó Bizottság 64. számú határozatát a menekült nőkről és a nemzetközi védelemről (1990) (a) (iii): "Biztosítsanak, ha szükséges, képzett női tolmácsokat a menekült státusz meghatározási eljárások során, és biztosítsák a nőkérelmezők megfelelő hozzáférését ezen eljárásokhoz még abban az esetben is, ha férfi családtagokkal együtt érkeztek."

kérelmezőt ért traumára és az érzelmeire, és le kell állítania a meghallgatást, ha a kérelmező érzelmileg kimerültté válik.

- ix. Amennyiben úgy tűnik, hogy egy adott eset összefügg a nemi hovatarozás kérdésével, kellő felkészülés szükséges. Ez lehetővé teheti a megfelelő bizalmi kapcsolat kiépítését a kérelmezővel, illetve lehetőséget nyújt a meghallgatónak a helyes kérdések feltevésére és a meghallgatás során esetleg felmerülő problémák kezelésére.
- x. Gyűjteni kell a női kérelmekkel kapcsolatos releváns származási országinformációt: a nők jogi helyzete, a nők politikai jogai, a nők szociális és gazdasági jogai, az ország kulturális és társadalmi szabályai, és e szabályok megszegésének következményei, ártalmas tradicionális szokások/gyakorlat elterjedtsége, a nők elleni, ismertté vált erőszak előfordulása és típusai, az igénybe vehető védelem, valamint hogy fenyegeti-e a származási országba való visszatérés esetén veszély a menekültstátusz iránti kérelem benyújtását követően.
- xi. Az élmények előadása közben kimutatott érzelmek fajtája vagy szintje nem befolyásolhatja a nőkérelmező szavahihetőségét. A meghallgatóknak és döntéshozóknak érteniük kell, hogy a kulturális különbségek és a trauma fontos és összetett szerepet játszik a viselkedés alakulásában. Egyes esetekben helyeselhető a tárgyilagos pszichológiai vagy orvosi szakvélemény beszerzése. Nem fontos az erőszakos közöszülés vagy nemi erőszak pontos részleteit megállapítani, de a cselekményhez vezető és az utána következő események, a körülmények és egyes részletek (fegyverhasználat, az elkövetők szavai vagy kifejezései, a bántalmazás formája, hol és hogyan történt, az elkövetők adatai [pl. katonák, civilek] stb.), illetve az elkövető motivációja elengedhetetlen információ. Előfordulhat azonban, hogy a nő nem tudja megmondani, mi volt a bántalmazás oka.
- xii. Lehetővé kell tenni, hogy szükség esetén a kérelmező pszicho-szociális tanácsadásban és más ellátásban részesüljön. Példaértékű gyakorlat, ha a kérelmezőt a meghallgatás előtt és utána képzett pszicho-szociális tanácsadók segítik.

Bizonyítási kérdések

37. A menekültként történő elismeréshez nem szükséges okirati bizonyítás, ugyanakkor a származási országban fennálló gyakorlathól szóló információ alátámaszthatja a konkrét esetet. Fontos felismerni, hogy a nemi hovatarozással összefüggő kérelmekkel kapcsolatban az egyéb kérelmek esetén használt szokásos bizonyítékok nem feltétlenül állnak rendelkezésre. Nem biztos, hogy léteznek az adott országban a szexuális erőszak előfordulásáról szóló statisztikai adatok vagy jelentések az esetek látenciája vagy a büntetőeljárások hiánya miatt. Segítséget nyújthatnak az alternatív információforrások: pl. a hasonló helyzetű nők szóban előadott vagy írásban rögzített vallomásai, illetve a civil vagy nemzetközi szervezetek vagy más független kutatások jelentései.

IV. Az alkalmazás módja

38. Az adott jogi hagyományoktól függően az államok két általános megközelítést alkalmaznak a menekültjog, és különösen a menekültdefiníció nemi kérdésekre érzékeny alkalmazásának biztosítása érdekében. Egyes államok a törvényalkotás során jogszabályba foglalták a jogértelmezési útmutatást és/vagy eljárási garanciákat, míg mások politikai és jogi irányelveket dolgoztak ki a döntéshozók számára. Az UNHCR arra ösztönzi azon államokat, amelyek ezt eddig nem tették meg, hogy biztosítsák a menekültjog és menedékjogi eljárások nemi kérdésekre érzékeny alkalmazását, készen áll az államoknak e tekintetben segítséget nyújtani.

I. MELLÉKLET

AZ UNHCR ETIKAI KÓDEXE

Bevezető

Az UNHCR csak úgy tudja biztosítani a menekültek és a szervezet feladatkörébe tartozó más személyek védelmét és támogatását, ha munkatársai alkalmasak arra, hogy az etikus és professzionális magatartás legmagasabb szintjét nyújtsák és képviseljék. Mi, az UNHCR munkatársai mind személyesen, mind együttesen felelősek vagyunk azért, hogy e normák érvényesülését előmozdítsuk. A vezető munkatársakat különös felelősség terheli, hogy e normák érvényesüljenek, hogy jó példával járjanak elől, és hogy megteremtsék a munkatársak támogatását és fejlődését biztosító munkakörülményeket.

Az UNHCR munkája során gyakran adódik olyan helyzet, amikor munkatársai hatalmi pozícióba kerülnek támogatottainkkal szemben. Munkatársaink kötelessége, hogy ne éljenek vissza e hatalommal.

Jelen Etikai Kódex célja, hogy példákkal illusztrálja azt, munkatársaink hogyan tudnak etikus döntéseket hozni a munkájuk során, illetve alkalmanként a magánéletben. Ez egy erkölcsi kódex és nem törvény. Célja, hogy segítséget nyújtson munkatársainknak abban, hogy jobban megértsék az ENSZ Alapokmánya és az Alkalmazotti Szabályzat (Staff Rules and Regulations)²⁵ által meghatározott magatartási szabályokat és kötelezettségeket. A Kódex aláírásával nem csorbulnak az UNHCR munkatársak szerzett jogai.

Elismerve, hogy bár a helyi törvények és szokások országonként eltérőek, az Etikai Kódex nemzetközi jogi normákon alapul. Így például a gyermekeken azokat értjük, akik a 18. életévüket még nem töltötték be. Az Etikai Kódexhez készült részletes jegyzetek (Note) segítséget nyújtanak a normák helyes értelmezésében.

E Kódex valamennyi UNHCR munkatársra kiterjed; mindenkit megkérünk, hogy írja alá. Az UNHCR-ral tanácsadói jogviszonyban állók, illetve a gyakornokok is megkapják a Kódexet, és valamennyiüket felkérjük annak megerősítésére, hogy státuszukhoz mérten betartják e szabályokat. Felkérjük továbbá mindazokat a kormányzati és civil szervezeteket és gazdasági társaságokat, amelyek munkatársai az UNHCR-nak dolgoznak, hogy a Kódexben előírt elveket megfelelő módon osszák meg e személyekkel.

Az UNHCR munkatársa felelős az Etikai Kódex terjesztésének ösztönzéséért és támogatásáért. Feladata továbbá e szabályok végrehajtása, monitorozása, kikényszerítése és végrehajtásának biztosítása. Munkatársainkat arra biztatjuk, hogy partnereiket ösztönözzék arra, ők is kövessék e szabályokat és csatlakozzanak az UNHCR munkatársaihoz érvényesítésükben.

---

²⁵ Az UNHCR alkalmazottaira e két dokumentum állapít meg viselkedési/magatartási szabályokat.

ALAPÉRTÉKEK ÉS IRÁNYELVEK

AZ UNHCR munkatársai elkötelezettek az alábbi alapértékek és elvek betartása, követése iránt:

- Az ENSZ alkalmazottaiként vállaljuk, hogy magatartásunk összhangban áll az ENSZ Alapokmányába foglalt értékekkel, és ezeket tükrözi: az alapvető jogok, a társadalmi igazságosság és az emberi méltóság, illetve a férfiak és nők egyenjogúságának tiszteletben tartása. Segítséget nyújtunk az UNHCR-nak, hogy a szervezet aktív módon ösztönözze a nemzetközi menekültjog, nemzetközi emberi jogok és nemzetközi humanitárius jog elveinek betartását. Az ENSZ alapértékei, többek között a szakmaiság, integritás és a sokféleség tiszteletben tartása vezérelnek bennünket, és soha nem tévesztjük szemünk elől a nemzetközi perspektívát.
- AZ UNHCR munkatársaiként elsődleges feladatunk, hogy a menekültek és a szervezet érdekkörébe tartozó más személyek védelmét, segítését biztosítsuk, a Főbiztosság mandátumának megfelelően. Elkötelezetten támogatjuk, hogy a menekültek és a szervezet érdekkörébe tartozó más személyek – egyénenként, családokként és közösségekként – a lehető legteljesebb mértékben részt vehessenek az őket érintő döntések meghozatalában.
- Tiszteletben tartjuk minden ember méltóságát és értékét, támogatjuk és gyakoroljuk mások megértését, tiszteletét, az együttérzést és a toleranciát, és a szükséges módon és mértékben tanúsítunk diszkréciót és titoktartást. Célunk, hogy humanitárius partnereinkkel konstruktív és kölcsönös tiszteleten alapuló munkakapcsolatot építsünk ki. Arra törekszünk, hogy teljesítményünket folyamatosan javítsuk. Támogatjuk a tanulást és a pozitív változásokat elősegítő, tapasztalatainkra építkező környezet/léghkör kialakítását.
- Minden emberrel egyaránt tiszteletteljesen bánunk, tekintet nélkül fajra, nemre, vallásra, bőrszínre, nemzeti vagy etnikai származásra, anyanyelvre, családi állapotra, szexuális irányultságra, életkorra, társadalmi-gazdasági helyzetre, fogyatékosságra, politikai meggyőződésre vagy bármely más megkülönböztető vonásra. Arra törekszünk, hogy lebontsuk az egyenlőség minden akadályát.
- Tiszteletben tartjuk a népek kultúráit, szokásait és hagyományait, és célunk, hogy elkerüljünk minden olyan viselkedést/magatartást, amely egy adott kulturális kontextusban elfogadhatatlan. Mindazonáltal, amennyiben az ENSZ megfelelő szerve szerint egy hagyomány vagy szokás egyértelműen ellentétben áll valamely nemzetközi emberi jogi dokumentummal vagy normával, tetteinket a releváns emberi jogi dokumentum vagy norma fogja irányítani.

Elkötelezettség az UNHCR Etikai Kódexe iránt

AZ UNHCR munkatársaként vállalom, hogy:

- 1. Minden menekülttel és az UNHCR érdekkörébe tartozó más személlyel tisztességesen, tiszteletteljesen és méltósággal bánok.***

Mindig arra törekszem, hogy megértem azokat a nehéz helyzeteket, amelyeket a menekültek és a az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyek át- és túléltek, valamint hogy megértem az életük

felett hatalommal vagy befolyással bírókkal – főként nemük, koruk vagy fogyatékoságuk miatt – fennálló hátrányos helyzetüket.

Minden esetben az a célom, hogy biztosítsam és megvédjem a gyermekek jogait, és úgy viselkedjem, hogy a döntő szempont a gyermek mindenek felett álló érdeke legyen.

Ha a munkám során közvetlenül menekültekkel vagy az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyekkel dolgozom együtt, rendszeresen találkozni fogok velük azért, hogy teljes mértékben megértsem tapasztalataikat és szükségleteiket, és hogy az UNHCR szerepét és feladat körét megismertessem velük.

Folyamatosan figyelemmel kísérem az UNHCR iránymutatásait, célkitűzéseit és tevékenységeit, illetve a menekültek gondjait, és mindent megteszek annak érdekében, hogy a Főbiztosság védelmet és segítséget nyújtó munkáját támogassam.

2. *Fenntartom az UNHCR integritását azáltal, hogy biztosítom: személyes és szakmai magatartásom ténylegesen és a külső szemlélők számára is megfelel a legmagasabb elvárásoknak.*

Cselekedeteim során az integritást, őszinteséget, elkötelezettséget és becsületességet képviselem. Türelemes, tiszteletteljes és udvarias leszek mindenkivel, akivel hivatalos minőségben kapcsolatba kerülök, többek között a menekültekkel és az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyekkel, együttműködő partnereink, kormányzatok és adományozók képviselőivel.

Tiszteletben tartom a helyi törvényeket/jogszabályokat, minden magántermészetű jogi és pénzügyi kötelezettségemnek eleget teszek, és magáncélokra nem használom azokat az előjogokat és mentességeket, amelyeket az ENSZ érdekében rám ruháztak. Mindent megteszek annak érdekében, hogy háztartásom tagjainak viselkedése ne vessen előnytelen fényt az UNHCR integritására.

3. *Hivatalos feladataimat és magánügyeimet úgy intézem, hogy elkerüljem az érdekellentéttel járó helyzeteket. Így fenntartom és megerősítem az UNHCR-ba vetett bizalmat.*

Cselekedeteimben nem vezérelnek a személyes haszonszerzés szempontjai, a döntéshozatal során ellenállok a politikai nyomásgyakorlásnak. Semmilyen kormánytól, így az állampolgárságom szerinti nemzeti hatóságoktól vagy más, az ENSZ-en kívüli hatalomtól sem kérek vagy fogadok el a feladataim végrehajtásával kapcsolatban utasítást.

Az Alkalmazotti Szabályzatnak megfelelően, egyik kormánytól sem fogadok el semmilyen tisztséget, kitüntetést, szívdességet, ajándékot vagy anyagi ellenszolgáltatást; továbbá nem fogadok el az említetteket előzetes engedély nélkül más, az ENSZ-en kívüli forrásból sem. Sem kormánytól, sem más forrásból sem fogadok el kiegészítő fizetséget vagy támogatást, és nem veszek részt politikai tevékenységben, így nem jelöltem magam közmegegyezésre és ilyen megbízatást nem töltök be.

Elkerülöm, hogy részt vegyek magánszemélyeknek vagy cégeknek az UNHCR-rel kapcsolatos ügyleteiben, amennyiben ez ténylegesen vagy vélten előnyös bánásmódhoz vezethet. Soha sem veszek részt olyan áruk vagy szolgáltatások beszerzésében, vagy emberi erőforrásokkal kapcsolatos tevékenységben, ahol felmerülhet az összeférhetlenségem.

4. *Hozzájárulok a jó csapatszellem, egymás kölcsönös tiszteletén és megértésén alapuló harmonikus munkahely megteremtéséhez.*

Valamennyi munkatársammal tisztelettel bánok, státuszra vagy pozícióra való tekintet nélkül; minden kollégámnak biztosítom a lehetőséget, hogy kifejtse véleményét, és hogy a csapat célkitűzéseivel tudásával és tapasztalatával hozzájárulhasson. Kollégáimmal nyíltan kommunikálok, a releváns információkat – a titoktartási kötelezettség határain belül – megosztom, és törekszem arra, hogy megfelelő időn belül választ adjak a kérdéseikre.

Munkatársaim magánéletét tiszteletben tartom, és elkerülöm a téves információszolgáltatást. Töreksem a felmerülő nézeteltérések és problémák megoldására. Hozzájárulok ahhoz, hogy a vezetés és a munkatársak képviselői között kölcsönös tiszteleten alapuló, nyílt és pozitív hangvételű, konstruktív párbeszéd alakuljon ki.

Vezetőként/felettesként figyelembe veszem a csapattagok véleményét. A csapat valamennyi tagjának teljesítményéről időben adok visszajelzést iránymutatás, ösztönzés és az érdemek teljes körű elismerése révén.

5. *Támogatom valamennyi UNHCR munkatárs biztonságát, egészségét és jólétét, felismerve, hogy ez a hatékony és megbízható teljesítmény egyik alapfeltétele.*

Ismerem és betartom az egészségem, jólétem és biztonságom védelmét célzó intézkedéseket. Operatív döntések meghozatala során minden esetben tekintettel leszek a munkatársak biztonságára. Felettesemmel haladéktalanul közlöm, ha kétség merül fel bennem egy intézkedéssel kapcsolatban, mert az meglátásom szerint a saját magam vagy mások biztonságát veszélyezteti.

Vezetőként/felettesként annak biztosítására törekszem, hogy munkatársaim és családjaik egészsége és jóléte ne legyen kitéve indokolatlan kockázatnak. Ösztönzöm, hogy munkatársaim munkával és azon kívül töltött ideje egészséges egyensúlyban maradjon, és tiszteletben tartom a munkatársak jogait.

6. *Megőrzöm, és felelősségteljesen használom fel azokat az információkat és erőforrásokat, amelyekhez az UNHCR-nál fennálló alkalmazásom okán hozzáférek.*

Hivatalos ügyekben az elvárt gondossággal járok el, és az Alkalmazotti Szabályzat, illetve a hatályos irányelvek szerint nem hozok nyilvánosságra semmilyen, a menekültekre, munkatársakra vagy más, munkával kapcsolatos ügyre vonatkozó bizalmas információt.

Gazdaságosan és hatékonyan megőrzöm, kezelem és használom fel az UNHCR emberi, pénzügyi és dologi erőforrásait, annak tudatában, hogy ezen erőforrásokat a menekültek és az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyek érdekében bocsátották a szervezet rendelkezésére.

7. *Megelőzöm, ellenzem és leküzdöm a menekültek és az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyek kizsákmányolásának és a helyzetükkel való visszaélésnek valamennyi formáját.*

Vállalom, hogy nem élek vissza a tisztségemből fakadó hatalommal és befolyással a menekültek és az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyek életével és jólétével.

Soha nem kérek a menekültektől vagy az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyektől semmilyen szolgáltatást vagy szívességet a védelem vagy segítség nyújtásáért cserébe. Menekülttel vagy az UNHCR érdekkörébe tartozó más személlyel soha nem lépek kizsákmányoló jellegű – szexuális, érzelmi, pénzügyi vagy munkaügyi – kapcsolatba.

Felettesemnek jelenteni fogom, ha egy kedvezményezett a megítélésem szerint nem kizsákmányoló jellegű és a kölcsönös beleegyezésen alapuló kapcsolatba kerülök, és megfelelő iránymutatást kérek, tudván, hogy az ügyet bizalmasan kezeli majd. Az ilyen természetű ügyekre

vonatkozó szokásos egyeztető és jogorvoslati lehetőségek nyitva állnak számomra és a felettesem számára is.

Menekültek vagy az UNHCR érdekkörébe tartozó más személyek magáncélú szolgáltatásokra történő alkalmazása vagy más módon való bevonása esetén felelősségteljesen járok el. Felettesemet írásban értesítem az alkalmazás jellegéről és feltételeiről.

8. *Tartózkodom attól, hogy bűncselekmény elkövetésében vagy más erkölcstelen, az emberi jogokat sértő, vagy az UNHCR imázsát vagy érdekeit kompromittáló cselekményben vegyek részt.*

Nem támogatom, és semmilyen módon nem veszek részt illegális, kizsákmányoló vagy erőszakos tevékenységben, mint például a gyermekmunka, ember- vagy árucsempészet.

Az UNHCR elkötelezett a gyermekek legmagasabb fokú védelme és a róluk való gondoskodás iránt. Ennek megfelelően tisztában vagyok azzal, hogy 18 éven aluli személlyel való szexuális kapcsolatban nem vehetek részt. (Az Etikai Kódexhez készült részletes jegyzetek (Notes) további iránymutatást tartalmaznak e kérdésről.)

9. *Tartózkodom a munkahelyi zaklatás, diszkrimináció, fizikai vagy szóbeli erőszak, megfélemlítés vagy illetéktelen előny biztosításának valamennyi formájától.*

Nem tolerálok a munkahelyi zaklatás, így a szexuális zaklatás vagy a hatalommal való visszaélés semmilyen formáját, ilyen cselekményben részt nem veszek.

Vezetőként/felettesként munkatársaimtól szívességet, kölcsönt vagy ajándékot nem kérek, és a jelképes értéket meghaladó kéretlen szívességet, kölcsönt vagy ajándékot sem fogadom el.

Tudatában vagyok annak, hogy a felügyeletem alatt álló munkatársakkal való szexuális kapcsolat magában hordozza az érdekellentéteket és a hatalommal való visszaélés lehetőségét. Amennyiben ilyen jellegű kapcsolatba kerülök, haladéktalanul feloldom ezen érdekellentétet.

1.1. MELLÉKLET

ALAPELVEK ETIKAI KÓDEXHEZ

Szexuális kizsákmányolás és visszaélés humanitárius krízisekben

Kivonat az ENSZ-szervezetek állandó bizottsága (IASC) munkacsoport jelentésének cselekvési tervéből a humanitárius krízisekben a szexuális kizsákmányolás és bántalmazás elleni védelelről

A. Az Etikai Kódex alapelvei

A humanitárius szervezetek kötelesek a kedvezményezettekről gondoskodni, velük az emberi méltóság tiszteletbentartásával bánni, valamint a viselkedés minimális szabályait betartatni. A szexuális kizsákmányolás és bántalmazás elkerülése céljából az alábbi alapvető értékeket kell a szervezetek viselkedési kódexeiben* tükrözni:

- A humanitárius dolgozók által elkövetett szexuális kizsákmányolás és visszaélés olyan súlyos szabályszegést jelent, amely alapot szolgáltat a foglalkoztatás megszüntetésére.
- A gyermekekkel (18 éven aluli személyekkel) folytatott szexuális tevékenység szigorúan tilos, függetlenül a helyi nagykorúsági vagy beleegyezési korhatártól. A gyermek életkorában való tévedés nem alkalmazható védekezésként.
- Szigorúan tilos pénz, foglalkoztatás, javak vagy szolgáltatások felajánlása nemi érintkezésért cserébe, a szexuális szívességeket vagy a megalázó, lealacsonyító vagy kizsákmányoló magatartás egyéb formáit beleértve. Ide tartozik a kedvezményezetteket megillető segély cseréje is.
- A humanitárius dolgozók és a kedvezményezettek közötti szexuális kapcsolat szigorúan helytelen, mivel eredendően egyenlőtlen erőviszonyokon alapul. Az effajta kapcsolatok aláássák a humanitárius segélymunka hitelét és integritását.
- Amennyiben a humanitárius dolgozónak aggályai vannak vagy gyanút fog, hogy egy munkatársa szexuális visszaélést vagy kizsákmányolást követ el, aggályait jelentenie kell a szervezet jelentéstételi mechanizmusai szerint, attól függetlenül, hogy az érintett munkatárs ugyanannál a szervezetnél, vagy egy másiknál dolgozik.
- A humanitárius dolgozók kötelessége olyan körülményeket teremteni és fenntartani, amelyek alkalmasak a szexuális kizsákmányolás és visszaélés megelőzésére, és ösztönzik az Etikai Kódex végrehajtását. Minden vezető különös felelőssége, hogy támogassa és fejlessze az ilyen körülményeket fenntartó rendszereket.

---

* A kedvezményezetti csoportból alkalmazott humanitárius dolgozók esetében a jelen elvek érvényesítésével kapcsolatban különböző megfontolások merülnek fel. Noha a szexuális kizsákmányolás és visszaélés, illetve a humanitárius segélyekkel való visszaélés bármely körülmények között tilos, az elveknek a humanitárius dolgozók e csoportjának szexuális kapcsolataira való alkalmazása során mérlegelést lehet alkalmazni.

2. MELLÉKLET

ESETBEJELENTÉSI FORMANYOMTATVÁNY

1/4 oldal

Instrukciók	A nyomtatványt az erre kijelölt megfelelően képzett munkatárs töltsé ki. Az eredeti példány maradjon a kijelölt szervezetnél (a táboron kívül). A másolatot zárt borítékban juttassa el az UNHCR védelmi tisztviselőjének, amilyen gyorsan csak lehet. (Ha a túlélő a rendőrségen is feljelentést kíván tenni, a másolatnak 24 órán belül meg kell érkeznie a védelmi tisztviselőhöz.) Ha szükséges, csatoljon további oldalakat az eset leírásához.
MEGJEGYZÉS	<i>Ez a formanyomtatvány NEM meghallgatási útmutató. A munkatársaknak megfelelő képzésben kell részesülniük a túlélők meghallgatásához. Külön formanyomtatvány található a tanácsadási és egészségügyi vizsgálatra/kezelésre.</i>

ESETTÍPUS		Másodlagos esettípus
Esetszám	Tábor/cím (városi és hazatelepülő személyek esetén)	Meghallgatás dátuma és ideje
Az ügyfél előző esetszáma (ha van ilyen)		

ÁLDOZAT/TÚLÉLŐ ADATAI			
Név:	Életkor:	Születési év:	Nem:
Lakcím:	Törzsi/etnikai származás:	Családi állapot:	Foglalkozás:
Gyermekek száma:	Életkora:	Családfő (önmaga VAGY név, túlélővel való kapcsolata):	
UNHCR „sérülékeny” megjelölés (amennyiben szükséges):		Fejadag-kártya vagy Személyazonosító irat száma:	
Ha az áldozat/túlélő még gyermek: Gondozó neve:			Kapcsolatuk:

AZ ESET		
Helyszíne:	Dátum:	Időpontja:
Esetleírás (körülmények összefoglalása, mi történt egész pontosan, mi történt utána):		

ELKÖVETŐ ADATAI			
Név:	Elkövetők száma:	Neme:	
Lakcím:	Állampolgárság:	Életkor:	Törzsi/etnikai származás:
Kapcsolata az áldozattal/túlélővel:	Családi állapota:	Foglalkozása:	
Ha az elkövető ismeretlen, írja le, beleértve a különös azonosító jegyeket:			
Az elkövető jelenlegi ismert tartózkodási helye:			
Jelent az elkövető további veszélyt?			
Ha az elkövető gyermek, gondozója neve:			Kapcsolatuk:

TANÚK
Írja le, hogy voltak-e jelen tanúk (beleértve gyermekeket is):
Nevük és címük:

MEGTETT INTÉZKEDÉSEK – a formanyomtatvány kitöltéséig megtett lépések		
Jelentve:	Bejelentés dátuma	Megtett intézkedés
Rendőrség		
Név		
Biztonsági szolgálat		
Név		
UNHCR		
Név		
HELYI VEZETŐK		
Név		
Egészségügy		
Lásd a nyomtatvány 3. oldalát a név/adat miatt		
EGYÉB		
Név		

TOVÁBBI SZÜKSÉGES ÉS TERVEZETT INTÉZKEDÉSEK – a formanyomtatvány kitöltésekor		
Fizikai biztonsági igényfelmérés és azonnali biztonsági terv:		
Részesült-e az áldozat/túlélő bármilyen tanácsadásban? Ha igen, milyenben?		
Tesz-e rendőrségi feljelentést az áldozat/túlélő?	☐ igen	☐ nem
Tervezi, hogy eljárást indít az idősök törvényszéke/tradicionális bírósága előtt?	☐ igen	☐ nem
A közösségfejlesztéssel és/vagy szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó munkatársak hogyan követik az esetet?		
Milyen további intézkedésekre van szükség az UNHCR és/vagy más résztvevők részéről?		
A nyomtatványt kitöltötte (nyomtatott betűkkel):		Aláírás:

EGÉSZSÉGÜGYI JELENTÉSI FORMANYOMTATVÁNY

Az 1. és 2. kitöltött oldalt, a 3. oldallal együtt (annak első két sorát kitöltve) a munkatársnak személyesen, az áldozattal/túlélővel együtt kell elvinnie az egészségügyi központba. A 3. oldalt az egészségügyi központ munkatársának kell kitöltenie. AMENNYIBEN az áldozat/túlélő az eset bejelentésekor nem esett át egészségügyi vizsgálaton, ennek indoklása.

EGÉSZSÉGÜGYI VIZSGÁLAT ÖSSZEFOGLALÁSA		
Túlélő neve:	Születési éve:	Neme:
(Ha alkalmazható) Indokolja meg, hogy az áldozat/túlélő jelenleg miért NEM esett át egészségügyi vizsgálaton:		

AZ EGÉSZSÉGÜGYI KÖZPONT MUNKATÁRSA TÖLTI KI		
Vizsgálat dátuma:	Időpontja:	fekvőbeteg osztály / járóbeteg osztály neve:
<p><i>Az áldozat/túlélő meghallgatása/vizsgálata előtt olvassa el a nyomtatvány 1-2 oldalát. Ne tegyen fel olyan információra vonatkozó kérdéseket, amelyeket az áldozat/túlélő már megválaszolt. Az egészségügyi vizsgálat eredményeit rögzítse a megfelelő intézményi nyomtatványokon, az alkalmazandó eljárási szabályok és iránymutatások szerint. Az egészségügyi nyilvántartások, iratok, nyomtatványok stb. bizalmas jellegűek; az egészségügyi intézményben biztonságos helyen tárolandóak. Csak a konkrét áldozattal/túlélővel kapcsolatban adhat át információt.</i></p>		
<p><i>E LAP NEM HELYETTESÍTI AZ EGÉSZSÉGÜGYI INTÉZMÉNY EGÉSZSÉGÜGYI VIZSGÁLATI NYOMTATVÁNYÁT (EZ IS KITÖLTENDŐ AZON FELÜL)</i></p>		

AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS ÖSSZEFOGLALÁSA	
<p>Megjegyzés: Erre az információra szüksége lehet a tanácsadónak is az <i>utókezeléshez</i>. Mindazonáltal szerezz be az áldozat/túlélő hozzájárulását az információ megosztásához.</p>	
<p>Javasolt egészségügyi utókezelés:</p>	
<p>Kontroll látogatás az egészségügyi intézményben két héten belül</p> <p>Kontroll látogatás az egészségügyi intézményben hat hónapon belül</p> <p>Egyéb (részletezze):</p>	
<p>Megjegyzések:</p>	
<p>A vizsgálatot végezte:</p>	
Név (nyomtatott betűkkel):	Pozíció:
<p>Aláírás:</p>	
<p>Szervezet neve és bélyegzője:</p>	

HOZZÁJÁRULÁS INFORMÁCIÓKÖZLÉSHEZ

A nyomtatványt kitöltő munkatársnak vagy önkéntesnek:

Olvassa fel az ügyfélnek a teljes nyomtatványt, elmagyarázva, hogy bármelyik (vagy semelyik) felsorolt lehetőséget választhatja. Az aláírást vagy hüvelykujj-lenyomatot tanú jelenlétében vegye le.

Alulírott _____ engedélyezem, hogy
(áldozat/túlélő neve nyomtatott betűkkel)

a nyomtatványban bejelentett esettel és az aktuális szükségleteimmel kapcsolatos információkat az alábbi szervezetekkel megosszák. Tudomásul veszem, hogy az információra azért van szükség, hogy a lehető legjobb ellátásban és segítségnyújtásban részesülhessek. Tudomásul veszem, hogy az információt bizalmasan és tisztelettel kezelik, és kizárólag a számomra szükséges és általam kért segítséghez szükséges mértékben adják át.

(A megfelelő válaszokat jelölje X-el!)

- Közösségi szolgáltató (név) _____
- Egészségügyi Központ (név) _____
- UNHCR (Védelmi tisztviselő, mások)
- Rendőrség
- Tábor/körzetvezető konkrét névvel: _____
- Mások, nevezetesen: _____
_____

Aláírás vagy hüvelykujj-lenyomat _____

Tanú (aláírás vagy hüvelykujj-lenyomat) _____

Dátum _____

Kitöltési útmutató az Esetbejelentési nyomtatvány 1-2. oldalához

A nyomtatvány célja és felhasználása

A szexuális és nemi alapú erőszak Esetbejelentési formanyomtatványát menekülthelyzetekben előforduló szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a következmények kezelésére kidolgozott programokban résztvevőknek ajánljuk. Az Esetbejelentési nyomtatvány több szervezet számára készült, és célja, hogy:

- Röviden (mindössze 4 oldalban) összefoglalja a konkrét eset legfontosabb adatait,
- az áldozat/túlélő beleegyezése esetén: az információ-megosztás eszköze legyen az áldozat/túlélő megsegítésében vagy az érdekében történő utólagos intézkedések megtételében résztvevők vagy szervezetek között,
- az ismételt meghallgatások elkerülhetővé váljanak, és ne kelljen az áldozatot/túlélőt ismételt arra kérni, hogy mondja el a vele történeteket és újból ugyanazokra a kérdésekre válaszoljon,
- a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos esetek és programok monitorozásához és értékeléséhez szükséges alapadatokat nyújtson,
- a különféle menekülthelyzetekben következetes adatgyűjtésre kerüljön sor, amely lehetővé teszi a világ különböző országaiból származó, a szexuális és nemi alapú erőszakról szóló adatok széleskörű összehasonlítását programok, helyzetek, országok és régiók szerint.

A KITÖLTÖTT NYOMTATVÁNY

Az esetbejelentési formanyomtatvány nem meghallgatási útmutató. Az áldozatok/túlélők meghallgatását végző munkatársaknak megfelelő képzésben kell részesülniük a meghallgatási technikákról, az aktív odafigyelés módszeréről, valamint arról az érzelmi támogatásról, amely a túlélőkkel való foglalkozás során elengedhetetlen. Lehet, hogy külön nyomtatványt kell rendszeresíteni a meghallgatásokhoz és a jegyzeteléshez. Ne feledjük, hogy az áldozat/túlélő érzelmi traumán eshetett át. Emiatt igen fontos arról gondoskodni, hogy a meghallgatás együttérző és tiszteletteljes módon folyjék. Előfordulhat, hogy helyesebb a formanyomtatványt a túlélő távollétében kitölteni.

A szexuális és nemi alapú erőszak megelőzésére és a válaszcselekedésre létrejött programok kidolgozása során ki kell alakítani a jelentéstételi, jelzési és koordinációs folyamatokat és eljárásokat. Találkozzon a környezetében dolgozó szervezetekkel és személyekkel, hogy feltérképezze az információigényeiket és a kitöltött esetbejelentési formanyomtatványok célszerű használatának módját.

A legtöbb helyzetben az alábbi eljárás bizonyul hasznosnak:

- Az egyik szervezetet kijelölik „vezető szervezetnek” a jelentési adatok tárolása, a jelentések fogadása és az azonnali segítségnyújtás céljából. Gyakran a vezető szervezet a szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó, közösségi szolgáltatásokat végző munkatársak, vagy az egészségügyi intézmény reprodukív egészségi központja.
- Az eredeti, kitöltött esetbejelentési nyomtatványokat a vezető szervezet irodájában, a táboron kívül, zárt szekrényben őrzik.
- **Amennyiben az áldozat/túlélő HOZZÁJÁRUL az információ megosztásához:**
A vezető szervezet 24 órán belül juttassa el a kitöltött esetbejelentési nyomtatvány másolatait azoknak a szervezeteknek, amelyeknek leginkább szükségük van erre az információra: az UNHCR védelmi munkatársainak, az egészségügyi intézménynek, valamint a közösségi szolgáltatásokkal foglalkozó szervezeteknek. Az áldozat/túlélő szándékától függően más szervezetek (például a rendőrség) is kaphatnak egy példányt a kitöltött nyomtatványból.
- **Amennyiben az áldozat/túlélő NEM JÁRUL HOZZÁ az információ megosztásához:**

A vezető szervezet 24 órán belül eljuttatja az információt az UNHCR védelmi munkatársainak. Az információ tartalmazza az eset adatait és a túlélő azonosítására alkalmatlan adatokat. Az UNHCR-nak a védelem ellátásával kapcsolatos mandátuma teljesítéséhez kell az információ.

Esettípus

Használjon következetes kifejezéseket/fogalommeghatározásokat a megfelelő adatgyűjtés, adatok követése, monitorozás és értékelés érdekében. A szexuális és nemi alapú erőszak alábbi típus megnevezéseit használja az eset kategorizálásához. Szükséges lehet a szexuális és nemi alapú erőszaknak az alábbi felsorolásban nem szereplő, más típusainak felvétele érdekében egyeztetnie a szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó kulcsrésztvevők és szervezetek csoportjával.

A szexuális és nemi alapú erőszak típusai

Szexuális és nemi alapú erőszaknak minősülnek többek között az alábbi cselekmények (az átfogó listát lásd jelen Irányelvek 1. fejezetében):

- **Erőszakos közösülés és házastárs által elkövetett erőszakos közösülés, illetve annak kísérlete**

Az áldozat, vagy az elkövető bármely testrészébe nemi szervvel, vagy az áldozat anális vagy genitális testnyílásába, vagy bármely más testrészébe bármely eszközzel történő behatolás, erőszakkal, erőszakkal való fenyegetéssel, kényszerítéssel, kényszerítő körülményeket kihasználva, vagy beleegyezésre képtelen személy ellen (Nemzetközi Büntetőbíróság). Az erőszakos közösülés megkísérlése, amely nem eredményez behatolást, kísérletnek minősül.

- **Szexuális visszaélés**

Szexuális természetű, tényleges vagy fenyegetésben kifejezett testi tolakodó magatartás (az erőszakos közösülés kivételével), többek között meg nem engedett érintkezés erőszakos, vagy más egyenlőtlen vagy kényszerítő jellegű körülmények között.

- **Szexuális visszaélés gyermekekkel, azok megrontása, vérfertőzés**

Bármely olyan cselekmény, ahol gyermeket szexuális kielégülés céljából alkalmaznak. Gyermekkel létesített bármely szexuális kapcsolat.

- **Szexuális kizsákmányolás**

A védtelenséggel, vagy eltérő hatalmi pozícióval, avagy bizalmi helyzettel leírható szexuális célú visszaélés. Többek között mások szexuális kizsákmányolása átmeneti, társadalmi vagy politikai haszonszerzés céljából (IASC). A szexuális kizsákmányolás az emberkereskedelem egyik célja (szexuális jellegű előadásokban való részvétel, kényszervetkőzés vagy meztelenség; kényszerházasság; kényszer hatása alatt történő gyermekszülés, pornográf vagy prostitúciós tevékenységben való részvétel; javakhoz, szolgáltatásokhoz vagy segélyekhez való hozzájutás szexuális feltételekhez kötése, szexuális rabszolgaság).

- **Emberkereskedelem, rabszolgaság**

Emberek eladása vagy velük való kereskedés kényszerített szexuális tevékenység, kényszermunka vagy szolgáltatások, rabszolgaság vagy a rabszolgasághoz hasonló szokások, szolgaság vagy szervátültetéshez szükséges emberi szervek kivétele céljából.

- **Korai házasság**

A jogi értelemben vett beleegyezési korhatár előtt elrendezett házasság (az ilyen kapcsolatban történt nemi közösülés a törvény értelmében erőszakos nemi közösülésnek minősül, mivel a lány jogilag nem tekinthető beleegyezésre képesnek).

- **Kényszerházasság**

Az áldozat/túlélő akarata ellenére történő elrendezett házasság; a családnak gyakorta hozományt adnak; visszautasításának erőszakos és/vagy visszaélés jellegű következményei vannak.

- **Női nemi szerv csonkítás**

A külső nemi szervek nem egészségügyi okból történő ki/lemetszése, általában fiatalkorban; a részlegestől kimetszéstől a teljes eltávolításig vagy összevarrásig terjed, kulturális vagy más nem-gyógyászati okokból; gyakran az élet során több alkalommal történik, például szülés után, vagy ha egy lány/nő szexuális támadás áldozatává vált.

- **Családon belüli erőszak**

Családon belüli erőszak lehet bármely típusú erőszak, amit a jelenlegi vagy korábbi partner, vagy családtagok (pl. anyós a meny ellen) követnek el, helytől és időtől függetlenül. A családon belüli erőszak öltheti szexuális, testi, lelki vagy anyagi jellegű visszaélés formáját. A családon belüli erőszak igen sokféle helyzetet takar, többek között az alábbiakat:

- fizikai és szexuális visszaélés, pl. pofozás, lökdösés, ütés, verés, rúgás, szúrás, erőszakos nemi közösülés;
- pénzbeli támogatás megvonása és érzelmi nélkülözés, mint pl. pénz visszatartása, barátok látogatásának vagy a telefonálás megtiltása, verbális sértegetés, megszégyenítés, erőszakos izoláció;
- a partner ellen jogi szankciók (pl. gyermekelhelyezési perrel, kitoloncolással fenyegetés) alkalmazása, vagy azzal való fenyegetés;
- jogok megtagadása, pl. orvosi ellátás vagy személyi szabadság megvonása;
- a gyermekek testi és/vagy érzelmi bántalmazása;
- a háztartásban betöltött alárendelt szerep következtében a nő verést szenved el az anyósától.

Nem nemi alapú erőszak

Előfordulhat, hogy a szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó munkatársakat nem szexuális és/vagy nemi alapú erőszakkal összefüggő esetekkel keresik fel. Ezen eseteket nem a szexuális és nemi alapú erőszak előfordulásainál kell regisztrálni, azonban külön feltüntethetők a program keretében folytatott tevékenységeket ismertető jelentésekben, különös tekintettel a megelőzési tevékenységekről szóló beszámolóknak. Példák:

- gyermekbántalmazás (nem a gyermek nemével összefüggésben elkövetett testi vagy lelki bántalmazás),
- nemi egyenlőtlenséggel össze nem függő családi viták és problémák (pl. magatartási problémákkal küzdő gyermekek),
- általános egészségügyi problémák.

Másodlagos esettípus

Ez a rubrikát csak abban az esetben töltsse ki, ha az eset során a szexuális és nemi alapú erőszaknak több típusa fordult elő (pl. erőszakos közösülés és kényszerházasság).

Az **esettípus** ebben az esetben az erőszakos közösülése.

A **másodlagos esettípus** a kényszerházasság.

Esetszám

Adjon ügyfélszámot, és ügyszámot vagy esetszámot. Ez az áldozat/túlélő adatainak bizalmas kezelését is szolgálja: az esetre a későbbiekben az esetszám említésével hivatkozhat az áldozat/túlélő nevének használata helyett. Az esetszám akkor is hasznosnak bizonyulhat, ha az adott túlélő ismételt erőszak áldozatává válik.

Tábor vagy helyszín

Az a menekülttábor, ahol a túlélő él; városi vagy hazatelepülő menekültek esetén a település neve.

Meghallgatás dátuma és időpontja

Az áldozat/túlélő első meghallgatásának, illetve az információ rögzítésének napja és időpontja.

Az ügyfél előző esetszáma (ha van)

Ha már előzőleg foglalkoztak az ügyféllel, amennyiben használnak NGO esetszámokat, itt jelölje az előzőekben kiadott esetszámot. Amennyiben nem ismeri az előző számot, más módon jelölje, hogy az ügyfél már járt önöknél.

Áldozat/túlélő adatai

MEGJEGYZÉS: Ha olyan helyen dolgozik, ahol e nyomtatványok bizalmas kezelése nem szavatolható, azt javasoljuk, hogy az áldozat/túlélő nevét, teljes címét vagy más személyazonosításra alkalmas adatait a nyomtatványon HAGYJÁK ÜRESEN.

Név

Az áldozat/túlélő teljes neve

Életkor

Jelenlegi életkor

Születési év

Az az év, amelyben az áldozat/túlélő született.

Nem

F férfiak esetén, *M* nők esetén

Lakcím

Teljes cím, beleértve: falu/körzet, utca, ház/telek stb.

Törzs

Törzsi vagy etnikai hovatartozás, ha van; ha ismeretlen, írja, hogy „ismeretlen”

Családi állapot

Hajadon/nőtlen, házas, elvált, különélő, özvegy, házastársa eltűnt

Foglalkozás

Ha az ügyfélnek van munkája, írja ide a munkakörét. Ha állástalan, írja, hogy „nincs”.

Gyermekek száma

Az ügyféllel együtt élő gyermekek száma

Gyermekek életkora

Sorolja fel az áldozattal/túlélővel együtt élő gyermekek életkorát (pl. 6 hónapos, 2 éves, 8 éves).

Családfő

Tüntesse fel a családfő nevét és az áldozathoz/túlélőhöz fűződő kapcsolatát. Ha maga az áldozat/túlélő a családfő, írja, hogy „áldozat/túlélő”. A családfő általában azt jelöli, aki az UNHCR nyilvántartásában, az élelmiszercikk-elosztási listán, vagy a befogadó ország nyilvántartásaiban a háztartásból családfőként szerepel. Szükséges lehet e fogalmat megvitatniuk és a konkrét helyzetre tekintettel definiálni.

UNHCR „sérülékeny” megjelölés (amennyiben releváns)

Ha az UNHCR besorolása szerint az áldozat/túlélő „sérülékeny”, jelölje meg a besorolás alapját, pl. kísérő nélküli vagy gondozótól elválasztott (szeparált) gyermek, fogyatékos, időskorú stb.

Fejadag-kártya vagy személyazonosító irat száma

Ha van az áldozatnak/túlélőnek saját nevére kiállított fejadag-kártyája és/vagy személyazonosító irata, rögzítse ezek számát; ha nem a saját nevéen van az irat, írja, hogy „ismeretlen”. Ha egyáltalán nincs ilyen irata, írja, hogy „Nincs irat”.

Ha az áldozat/túlélő még gyermek

Ha a túlélő még 18 éven aluli, töltsse ki az alábbi rubrikákat is:

Gondozó neve – a szülői szerepet betöltő személy neve

Kapcsolat – Nevezze meg a családtagot: anya, apa, nővér, nagynéni, stb. Ha az áldozat/túlélő nem a saját családjával él együtt, hanem egy nevelőcsaláddal, írja, hogy „nevelőcsalád”.

AZ ESET/INCIDENS

Helyszín

Konkrétan, pl.:

- A teljes lakcím, pl. A4-es körzet, 12-es konyhó
- A Mtendeli Táborhoz vezető ösvény
- A táboron kívül, a főútvonali bejárathoz közel
- A táborban B faluban
- A táborban, a Spanla Bárhoz közel
- Az illemhelyek mögött, C2, 23
- A Bamba Bár mellett a városban
- Városi helyszín esetén: környék/utca/házzám

Dátum

Az a nap, amelyen az eset/incidens megtörtént

Nap

A hét melyik napján történt az eset (pl. hétfő, kedd, szerda, stb.)

Időpont

Az eset megtörténtének pontos időpontja. Használjon 24-órás rendszert, vagy jelezze, hogy délelőtt vagy este történt.

Az eset leírása

Foglalja össze az ügyfél elmondása alapján, mi történt: milyen körülmények előzték meg a támadást, mi történt a támadás közben, mit tett az áldozat/túlélő ezután, mit tett az elkövető ezután. Az esetleírás legyen teljes, de ne felejtse: ez csak összefoglaló. Használjon további lapokat, ha több helyre van szüksége.

AZ ELKÖVETŐ

A nyomtatvány valamennyi kérdését töltsse ki, hasonlóan az áldozat/túlélő adataira vonatkozó részhez. Törekedjen a teljességre.

TANÚK

A jelenlévő tanúk leírása

Ismertesse részletesen: a közelben tartózkodó járókelők; valaki, akit hallani lehetett de látni nem; néző; bárki, aki halhatott vagy láthatott valamit.

A tanúk neve és címe

Adjon pontos adatokat, teljes lakcímmel, ha ez lehetséges.

MEGTETT INTÉZKEDÉSEK

Használja fel a nyomtatvány e részét annak ismertetésére, hogy Ön vagy az áldozat/túlélő, vagy bárki más tett-e bármilyen lépést a nyomtatvány kitöltésének időpontjáig. Nyújtson pontos információt a nevekről, dátumokról és megtett lépésekről, a formanyomtatványon feltüntetettek szerint.

TOVÁBBI INTÉZKEDÉSEK (SZÜKSÉGES, TERVEZETT)

Fizikai biztonsági igényfelmérés és azonnali biztonsági terv

E rész elengedhetetlen abban az esetben, ha az áldozat/túlélő együtt vagy közel lakik az állítólagos elkövetőhöz, vagy ha az elkövető továbbra is szabadlábban van. Nyújtson pontos információt a továbbra is fennálló veszélyek lehetőségéről, valamint az áldozat/túlélő biztonsága szavatolásának tervéről.

Nyújtson pontos tájékoztatást a tervezett intézkedésekről, arról, hogy milyen lépéseket tervez az áldozat/túlélő, és a saját megítélése szerint milyen további intézkedésekre van még szükség.

Nyomtatott betűkkel írja le saját nevét

Írja alá a formanyomtatványt

Kitöltési útmutató az Egészségügyi vizsgálati formanyomtatvány 3. oldalához

MEGJEGYZÉS: A 3. oldal kitöltése nem kötelező. Egyes helyzetekben hasznosnak bizonyulhat ezen egészségügyi összefoglaló csatolása az Esetbejelentési formanyomtatványhoz. Másutt azonban az egészségügyi munkatársak ismétlésnek, tehát feleslegesnek találhatják a nyomtatványt. Amennyiben az áldozat/túlélő feljelentést kíván tenni a rendőrségen, az adott helyszínen a jogszabályok meghatározott formát írhatnak elő az orvosi bizonyítékokra – itt valószínűleg szükségtelen kitölteni a formanyomtatvány 3. oldalát. Ezt a kérdést meg kell vitatnia a szexuális és nemi alapú erőszakkal foglalkozó kulcsrésztvevők és szervezetek közös csoportjával, és meg kell határozniuk, hogyan és mikor fogják az Esetbejelentési formanyomtatvány 3. oldalát használni.

Töltse ki a nyomtatvány felső részét: Áldozat/túlélő neve, születési éve, neme

- Ha az áldozat/túlélő nem kíván vagy számára nem szükséges egészségügyi vizsgálaton átesni, ismertesse ennek indokait. Egyes esetekben a 3. oldal többi része ennek megfelelően üres marad. MEGJEGYZÉS: Egyes esetekben, mint például a szexuális zaklatás esetén, *ahol nem történt testi kontaktus és nincsenek sérülések*, nem lesz szükség egészségügyi vizsgálatra, ha az áldozat/túlélő nem kíván megjelenni az egészségügyi központban, és nem kíván rendőrségi feljelentést tenni.
- Amennyiben az áldozatot/túlélőt már megvizsgálták az egészségügyi központban, kérje az áldozat/túlélő hozzájárulását, majd vigye vissza a jelen formanyomtatványt az egészségügyi dolgozónak, aki kitöltve és aláírva juttassa azt vissza.
- Amennyiben az áldozat/túlélő egészségügyi vizsgálatra szorul és még nem járt az egészségügyi központban, kísérje őt el a központba és adja át a formanyomtatványt az egészségügyi dolgozónak kitöltésre.

A formanyomtatványt kitöltő egészségügyi dolgozónak

Vizsgálat napja

Az áldozat/túlélő az esettel összefüggő vizsgálatának dátuma.

Időpont

Az esettel összefüggő vizsgálat időpontja.

Fekvőbeteg osztály /járóbeteg osztály neve

A vizsgálatot végző fekvőbeteg vagy járóbeteg osztály neve.

Az egészségügyi ellátás összefoglalása

CSAK abban az esetben töltse ki a formanyomtatvány e részét, ha a túlélő hozzájárult az információ megosztásához. Foglalja össze az áldozatnak/túlélőnek nyújtott ellátást. Ezen információ részletei az egészségügyi központnál maradó formanyomtatványokból megismerhetők.

Javasolt egészségügyi utókezelések

Jelölje a megfelelő választ X-el.

Megjegyzések

Ezt a helyet felhasználhatja az egészségügyi dolgozó további javaslatainak vagy megjegyzéseinek ismertetésére.

A vizsgálatot végző személy neve nyomtatott betűkkel

A vizsgálatot végző személy titulusa

A vizsgálatot végző személy aláírása

Szervezet neve és bélyegzője (szükség esetén)

Kitöltési útmutató az információközléshez való hozzájárulási formanyomtatvány 4. oldalához

A legtöbb menekülthelyzetben az esetekről szóló információt meg kell osztani az egészségügyi, közösségi szolgáltatási és az UNHCR védelmi munkatársaival. A menekülthelyzeteken kívül azonban az információ-megosztásról a szexuális és nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ellátásokat nyújtó szervezetek döntenek. Az **információ megosztását megelőzően** azonban az áldozatnak/túlélőnek ehhez hozzá kell járulnia.

Olvassa fel az egész formanyomtatványt az áldozatnak/túlélőnek és jelölje X-el az összes érintett szervezetet. Amennyiben az érintett képes a nyomtatványt aláírni, szerezze be az aláírást. Ha nem, vegye le a hüvelykujj lenyomatát és szerezze be a tanú aláírását.

Az információt bizalmasan kell kezelni, az áldozat/túlélő kívánsága szerint, tiszteletben tartva az általa szabott korlátokat.

Ha az áldozat/túlélő nem járult hozzá az információ megosztásához, csak a személyazonosításra alkalmatlan adatok oszthatók meg másokkal.

3. MELLÉKLET

FORMANYOMTATVÁNY SZEXUÁLIS ÉS NEMI ALAPÚ ERŐSZAK HAVI JELENTÉSÉRE

(Ez a nyomtatvány a tanzániai menekülthelyzetekben alkalmazott nyomtatvány módosított változata.)

Aliroda:					Év:		Hónap:	
ESETTÍPUS	JELENTÉSEK SZÁMA							
Tábor/helyszín neve						ÖSSZES	Előző hónap	Január óta összesen
Erőszakos közösülés (új ebben a hónapban)								
Erőszakos közösülés (táborba érkezés előtt)								
Erőszakos közösülés kísérlete								
Szexuális zaklatás								
Kényszerházasság								
Korai házasság								
Családon belüli erőszak								
Más nemi alapú erőszak								
Nem nemi alapú erőszak								
ÖSSZES TÍPUS								

Jogvédelem

MUTATÓK	Szám	Mutatók	Szám
A hónap elején bírósági szakban levő, szexuális és nemi alapú erőszakkal összefüggő ügyek		Felmentő/elmarasztaló ítéletek száma a vádemeléstől számított hat (6) hónapon belül	
A hónap során bíróságra került szexuális és nemi alapú erőszak esetek		Megszüntetett eljárások száma	
A hónap során a bírósághoz ismételt benyújtott szexuális és nemi alapú erőszak esetek		A hónap végén a bíróság előtt folyamatban levő ügyek száma	
Elmarasztaló ítéletek száma a vádemeléstől számított hat (6) hónapon belül			
Narratív: (problémák, megoldások, kérdések, képzés, stb.)			

Egészségügy

MUTATÓK	Szám	Mutatók	Szám
Az egészségügyi központokban megvizsgált és ellátott erőszakos közösüléses esetek száma		Ebből a cselekménytől számított három (3) napon belül megvizsgált esetek száma	
Narratív: (problémák, megoldások, kérdések, képzés, stb.)			

Közösségi/pszicho-szociális terület

MUTATÓK	Szám	Mutatók	Szám
A tanácsadásban/támogatásban részesülő szexuális és nemi alapú erőszak esetek száma			
Narratív: (problémák, megoldások, kérdések, képzés, stb.)			

Biztonság

MUTATÓK	Szám	Mutatók	Szám
rendőrségen feljelentett szexuális és nemi alapú erőszak esetek száma		előző hónap óta bekövetkezett emelkedés/csökkenés százalékban	
Narratív: (problémák, megoldások, kérdések, képzés, stb.)			

Megelőzési tevékenységek (narratív):

Koordinációs tevékenységek (narratív):

4. MELLÉKLET

Kórtörténeti és egészségügyi vizsgálati formanyomtatvány

BIZALMAS

KÓD:

1. ÁLTALÁNOS ADATOK

Vezetéknév:		Keresztnév:	
Lakcím			
Nem:	Születési dátum:		Életkor:
Vizsgálat dátuma/ideje:			jelenlétében

Gyermek esetében rögzítsük még: az iskola nevét, a szülő vagy gondviselő nevét

2. AZ ESET

Eset dátuma:		Eset időpontja:		
Esetleírás (áldozat/túlélő elmondása)				
<i>Testi erőszak</i>	Igen	Nem	Típus és testtájék leírása	
Típus (verés, harapás, hajhúzás stb.)				
Kényszerítő eszköz használat				
Fegyverhasználat				
Kábítószer/alkoholfogyasztás				
Behatolás	Igen	Nem	Nem biztos	Leírás (orális, vaginális, anális, eszköz fajtája)
Pénisz				
Ujj				
Egyéb (ismertetés)				
	Igen	Nem	Nem biztos	Testtájék (orális, vaginális, anális, egyéb)
Ejakuláció				
Óvszerhasználat				

Ha az áldozat/túlélő még gyermek, kérdezze meg, hogy ez korábban is megtörtént-e már vele. Mennyi ideig? Ki tette? Az elkövető még mindig fenyegetést jelent-e? Ellenőrizze kérdésekkel, hogy volt-e vaginális vagy végbélvérzés, illetve járással járó fájdalom, vizelési és székelési fájdalom, váladék tünetei stb.

3. KÓRTÖRTÉNET

Az áldozat/túlélő incidenst követő tapasztalata	Igen	Nem		Igen	Nem
Hányás			Szájöblítés		
Vizelés			Ruházatváltás		
Széketürítés			Mosdás vagy fürdés		
Fogmosás			Egészségügyi cikkek használata		
Fogamzásgátló használata					
Tabletta			intrauterin eszköz		
Injekció			egyéb (részletezze)		
Menstruáció története					
Utolsó menstruáció		Menstruáció az eset alatt		Igen	Nem
Terhesség jele	Igen	Nem	Hány hetes terhes		
<i>Belegyezéses közöslés története (csak ha mintavétel készült DNS-analízis céljából)</i>					
Legutolsó belegyezéses közöslés a támadást megelőző hét alatt		Dátum		Személy neve	
Fennálló egészségügyi problémák					
Női nemi szerv megcsónkításának története, típusa					
Allergiák					
Jelenleg szedett gyógyszerek					
Vakcinációk	Igen	Nem	Ismeretlen	Megjegyzés	
Tetanus					
Hepatitis B					
HIV/AIDS státusz	Pozitív	Negatív	Ismeretlen		

4. ORVOSI VIZSGÁLAT

Megjelenés (ruházat, haj, stb., nyilvánvaló testi vagy szellemi fogyatékoság?)		
Elmeállapot (nyugodt, sír, ideges, együttműködő, stb.)		
Testsúly	Testmagasság	Testi érettség (pre-pubertáskor, pubertáskor, érett)
Pulzusszám:	Vérnyomás:	
<p>Fizikai megállapítások</p> <p>Írja le rendszerezve, és bejelölve a mellékelt emberi testet ábrázoló rajzon valamennyi sebet, horzsolást, véraláfutást, nyomokat, stb. Dokumentálja a típust, méretet, szint, formát és más jellegzetességeket. Ismertesse, de ne értelmezze a tüneteket.</p>		
Fej és arc		Száj és orr
Szemek és fülek		Nyak
Mellkas		Hát
Hastájék		Far
Alsó végtagok		Felső végtagok

5. GENITÁLIS ÉS ANÁLIS VIZSGÁLAT

Szeméremtest/herék	Introitus és szűzhártya	Végbélnyílás
Vagina/penis	méhnyak	Bimanuális/rectovaginális vizsgálat
Páciens helyzete (hanyatt, hason, összegubózva, oldalt fekvő, ölben)		
Genitális vizsgálatához:		Anális vizsgálatához:

6. ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK

Típus és helyszín	Vizsgálva/laborba továbbítva	Eredmény

7. FELVETT BIZONYÍTÉKOK

Típus és helyszín	Küldve/tárolva	Felvette (név)/dátum

8. ELŐÍRT KEZELÉS

Kezelés	Igen	Nem	Típus és megjegyzések
szexuális úton terjedő fertőzések megelőzése			
azonnali utólagos fogamzásgátlás			
sebek ellátása			
tetanus prophylaxis			
hepatitis B vakcináció			
Egyéb			

9. TANÁCSADÁS, JELZÉS, UTÓKEZELÉS

Általános pszichés státusz					
Áldozat/túlélő kíván rendőrségi feljelentést tenni VAGY már megtette a feljelentést				Igen	Nem
Áldozatnak/túlélőnek lehetősége van biztonságos helyre menni	Igen	Nem	Van, aki elkísérje	Igen	Nem
Tanácsadást nyújtott					
Jelzések					
Szükséges utókezelés					
Következő látogatás/vizit dátuma					

Vizsgálatot/meghallgatást végző egészségügyi dolgozó: _____

Titulus: _____ Aláírás: _____ Dátum: _____

AJÁNLOTT IRODALOM

I. UNHCR DOKUMENTUMOK

I.1. A Végrehajtó Bizottság határozatai

- ‘Conclusion on International Protection’, no. 85 (XLIX), 1998.
- ‘Conclusion on Registration of Refugees and Asylum-Seekers’, no. 91 (LII), 2001.
- ‘General Conclusion on International Protection’, no. 87 (L), 1999.
- ‘General Conclusion on International Protection’, no. 81 (XLVIII), 1997.
- ‘Refugee Children and Adolescents’, no. 84 (XLVIII), 1997.
- ‘Refugee Protection and Sexual Violence’, no. 73 (XLIV), 1993.
- ‘Refugee Women’, no. 60 (XL), 1989.
- ‘Refugee Women’, no. 54 (XXXIX), 1988.
- ‘Refugee Women and International Protection’, no. 64 (XLI), 1990.
- ‘Refugee Women and International Protection’, no. 39 (XXXVI), 1985.

I.2. Irányelvek, stratégiai dokumentumok

- ‘Building Partnerships Through Equality. UNHCR Good Practices on Gender Mainstreaming’, 2000.
- ‘Camp Security and Refugee Guidelines – Vulnerable Groups’, 2001.
- ‘Designing Protection Strategies and Measuring Progress: Checklist for UNHCR Staff’, July 2002.
- ‘Guidelines on Applicable Criteria and Standards Relating to the Detention of Asylum Seekers’ (revised), February 1999.
- ‘Guidelines on International Protection: “Gender-Related Persecution within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees”’, UNHCR/GIP/02/01, 7 May 2002.
- ‘Guidelines on the Protection of Refugee Women’, 1991.

How to Guides

- ‘Reproductive Health in Refugee Situations. A Community-Based Response to Sexual Violence Against Women, Crisis Intervention Teams, Ngara, Tanzania’, How to Guide no. 1, January 1997.

- ‘Building a Team Approach to the Prevention and Response to Sexual Violence, Report on a Technical Mission, Kigoma, Tanzania’, How to Guide no. 4, September 1998.
- ‘Monitoring and Evaluation of Sexual Gender Violence Programmes, Tanzania’, How to Guide no. 6, April 2000.
- ‘Sexual and Gender-Based Violence Programme in Guinea’, How to Guide no. 7, January 2001.
- ‘Sexual and Gender-Based Violence Programme in Liberia’, How to Guide no. 8, January 2001.

‘People-Oriented Planning: A Framework for People-Oriented Planning in Refugee Situations Taking Account of Women, Men and Children’, December 1992.

‘People-Oriented Planning at Work: Using POP to Improve UNHCR Programming’, December 1994.

‘Planning and Organising Useful Evaluations’, January 1998.
Prevention and Response to Sexual and Gender-Based Violence in Refugee Situations, Inter-Agency Lessons Learned Conference Proceedings (Geneva: 27-29 March 2001), 2001.

‘Project Planning in UNHCR: A Practical Guide on the Use of Objectives, Outputs and Indicators’, March 2002.

Protecting Refugees: A Field Guide for NGOs, May 1999.

‘Real-Time Humanitarian Evaluations: Some Frequently Asked Questions’, EPAU/2002/05, May 2002.

Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, 1994.
‘Step-by-Step Guide for Protection Officers, Prevention of and Response to Sexual and Gender-Based Violence’, 1998.

‘UNHCR Policy on Refugee Children’, August 1993.

‘UNHCR Policy on Refugee Women’, 1989.

‘Working with Unaccompanied Children: A Community-Based Approach’, 1996.

I.3. Oktatási anyagok

‘Introduction to International Protection’, 1999.

‘Introductory Training Manual: Building a Common Conceptual Understanding among Humanitarian and Development Workers on Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons Gender, Women’s Rights and Gender-Based Violence (including Sexual Abuse and Exploitation)’, June 2002.

‘Sexual and Gender-Based Violence Prevention and Response: Situation Planning Workshop Pack and Briefing Cards’, December 2000.

I.4. Egyéb

Handbook for Emergencies (2nd ed.), Geneva, June 2000.
'Refugee Women', Global Consultations on International Protection,
U.N. Doc. EC/GC/02/8, 25 April 2002.

Resettlement Handbook (rev. ed.), Geneva, September 2002.
Respect our Rights: Partnership for Equality, Report on the Dialogue
with Refugee Women (Geneva: 20-22 June 2001), 2001.

'Summary Update of Machel Study, Follow-up Activities 1998/1999',
2000.

Az UNHCR Etikai Kódexe, 2002.

II. SZERVEZETKÖZI (INTER-AGENCY) DOKUMENTUMOK

II.1. Irányelvek, stratégiai dokumentumok

Inter-Agency Standing Committee Task Force on Protection from
Sexual Exploitation and Abuse in Humanitarian Crises, 'Plan of Action',
13 June 2002.

Inter-Agency Working Group on Unaccompanied and Separated
Children (IRC, ICRC, Save the Children-UK, UNHCR, UNICEF, and World
Vision), Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and
Separated Children, 2003.

United Nations High Commissioner for Refugees, United Nations Joint
Programme for HIV/AIDS, United Nations Fund for Population Activities,
et al., Reproductive Health in Refugee Situations: An Inter-Agency Field
Manual, 1999.

II.2. Oktatási anyagok

Office of the High Commissioner for Human Rights, Save the Children,
United Nations Children's Fund, and United Nations High Commissioner
for Refugees, Action for the Rights of Children Resource Packs, ARC
Critical Issues:

- 'Abuse and Exploitation', Revised 2002.
- 'Child Soldiers', 2000.
- 'Disability', 2001.
- 'Separated Children', Revised 2002.
-

Office of the High Commissioner for Human Rights, Save the Children,
United Nations Children's Fund, and United Nations High Commissioner
for Refugees, Action for the Rights of Children Resource Packs, ARC
Foundations:

- 'Child and Adolescent Development', 2001.
- 'Community Mobilisation', 2001.

- 'International Legal Standards', 2002.
- 'Resettlement', 1999.
- 'Situation Analysis', 1999.

II.3. Egyéb

UNHCR and World Health Organization, Clinical Management of Survivors of Rape, 2002.

UNHCR and World Health Organization, Mental Health of Refugees, 1996.

III. NEMZETKÖZI DOKUMENTUMOK

III.1. Univerzális egyezmények és jegyzőkönyvek

Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen az ENSZ Közgyűlés A/RES/39/46 sz. határozata, 1984 december 10.

Convention against Transnational Organised Crime: Annex I to General Assembly Resolution A/55/383 of 2 November 2000 and contained in A/RES/55/25 of 8 January 2001.

- Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organised Crime: Annex III to General Assembly Resolution A/55/383 of 2 November 2000 and contained in A/RES/55/25 of 8 January 2001.
- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organised Crime: Annex II to General Assembly Resolution A/55/383 of 2 November 2000 and contained in A/RES/55/25 of 8 January 2001.

Convention Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, ILO Convention, no. 182, 17 June 1999.

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről, az ENSZ Közgyűlés A/RES/34/180 sz. határozata, 1979 december 18.

- Fakutatív Jegyzőkönyv a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez; az ENSZ Közgyűlés A/RES/54/4 sz. határozata, 1999 október 6.

Egyezmény a férjzett nők állampolgárságáról az ENSZ Közgyűlés A/RES/1040 (XI) sz. határozata, 1957 január 29.

Egyezmény a nők politikai jogairól az ENSZ Közgyűlés A/RES/640 (VII) sz. határozata, 1952 december 20.

Egyezmény a gyermek jogairól, az ENSZ Közgyűlés A/RES/44/25 sz. határozat, 1989 november 20.

- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict, General Assembly Resolution A/RES/54/263, 25 May 2000.

- Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, General Assembly Resolution A/RES/54/263, 25 May 2000.

Egyezmény a menekültek helyzetéről, 1951 július 28., U.N.T.S. no. 2545, vol. 189, p. 137.

- Jegyzőkönyv a menekültek helyzetéről, 1967 január 31, U.N.T.S.no. 8791, vol. 606, p. 267.

Egyezmény(ek) a polgári lakosság háború idején való védelméről, Genf, 1949 augusztus 12., U.N.T.S. no. 973, vol. 75, p. 287.

- Jegyzőkönyv a nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről (az 1949 évi genfi egyezmények kiegészítésére), 1977 június 8.
- Jegyzőkönyv a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről (az 1949 évi genfi egyezmények kiegészítésére), 1977 június 8.

Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, az ENSZ Közgyűlés A/RES/2200 A (XXI) sz., 1966 december 16-i határozatának melléklete

Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya, az ENSZ Közgyűlés A/RES/2200 A (XXI) sz., 1966 december 16-i határozatának melléklete

III.2. Regionális dokumentumok

Afrika

African Charter on Human and People's Rights, 27 June 1981, O.A.U. Doc. CAB/LEG/67/3 Rev.5, 21 I.L.M. 58, 1982.

African Charter on the Rights and Welfare of the Child, O.A.U. Doc. CAB/LEG/24.9/49, 1990.

Az amerikai kontinens

American Convention on Human Rights, Pact of San José, Costa Rica, 1969, U.N.T.S. no. 1144, vol. 123.

Convention on the Nationality of Women, 26 December 1933, O.A.S. Treaty Series no. 4, p. 38.

Inter-American Convention on the Granting of Civil Rights to Women, 2 May 1948, U.N.T.S. no. 1438, vol. 51.

Inter-American Convention on the Granting of Political Rights to Women, 2 May 1948, U.N.T.S. no. 1438, vol. 51.

Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women, 'Convention of Belém do Pará', 9 June 1994, I.L.M. no. 1534, vol. 33.

Europe

European Convention for the Protection of Human Rights and

Fundamental Freedoms, 4 November 1950, E.T.S. no. 5.

IV. ENSZ DOKUMENTUMOK

IV.1. Közgyűlés

‘Nyilatkozat a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések felszámolásáról’, az ENSZ Közgyűlés A/RES/2263(XXII) sz. határozata, 1967 november 7.

‘Declaration on the Elimination of Violence Against Women’, General Assembly Resolution A/RES/48/104, 23 February 1994.

‘Nyilatkozat a nők és gyermekek védelméről rendkívüli állapot és fegyveres konfliktus idején’, az ENSZ Közgyűlés A/RES/3318(XXIX) sz. határozata, 1974 december 14.

‘Gender Mainstreaming in Peacekeeping Activities’, Report of the Secretary General, U.N. Doc. A/57/731, 13 February 2003.

‘Mainstreaming the Gender Perspective into All Policies and Programmes in the United Nations System’, Report of the Economic and Social Council for 1997, U.N. Doc. A/52/3, 18 September 1997, p. 27-35.

‘A Nemzetközi Büntető Törvényszék Alapokmánya’, Róma U.N. Doc. A/CONF.183/9, 1998 július 17.(as corrected by the procès-verbaux of 10 November 1998, 12 July 1999, 30 November 1999, 8 May 2000, 17 January 2001 and 16 January 2002).

‘Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa Hivatalának Alapszabálya’, az ENSZ Közgyűlés 428 (V) sz. határozata, 1950 december 14.

‘Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata’, az ENSZ Közgyűlés 217 A (III)sz. határozata, 1948 december 14.

IV.2. Biztonsági Tanács

‘Report of the Secretary-General on Women, Peace and Security’, U.N. Doc. S/2002/1154, 16 October 2002.

‘Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security’, U.N. Doc. S/RES/1325 (2000), 31 October 2000.

IV.3. Economic and Social Council

‘Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking’, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights to the Economic and Social Council, Addendum, Substantive Session in 2002, U.N. Doc. E/2002/68/Add.1, 20 May 2002.

IV.4. Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottsága

‘Guiding Principles on Internal Displacement’, Annex to U.N. Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2 titled ‘Further Promotion and Encouragement of Human Rights and Fundamental Freedoms, Including the Question of the Programme and Methods of Work of the Commission on Human

Rights, Mass Exoduses and Displaced Persons: Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission Resolution 1997/39', 11 February 1998.

'Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence Against Women', Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Rhadika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2000/45, U.N. Doc. E/CN.4/2001/73, 23 January 2001.

'Contemporary Forms of Slavery: Systematic Rape, Sexual Slavery and Slavery-Like Practices During Armed Conflict', Final Report submitted by Ms. Gay J. McDougall, Special Rapporteur, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1998/13, 22 June 1998.

IV.5. Emberi jogi egyezményeket ellenőrző mechanizmusok (treaty bodies)

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 'General Recommendation 19: Violence against Women', 11th session, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1, p. 84, 1994.

Committee on the Rights of the Child, 'Guidelines regarding Initial Reports of States Parties to the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict', U.N. Doc. CRC/OP/AC/1, 12 October 2001.

Committee on the Rights of the Child, 'Guidelines regarding Initial Reports to be Submitted by States Parties under Article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography', U.N. Doc. CRC/OP/SA/1, 4 April 2002.

IV.6. Világkonferenciák

'Beijing Declaration and Platform for Action', Fourth World Conference on Women (Beijing: 4-15 September 1995), U.N. Docs. A/CONF.177/20 and A/CONF.177/20/Add.1, 15 September 1995.

'Copenhagen Declaration on Social Development and Programme of Action of the World Summit for Social Development', World Summit for Social Development (Copenhagen: 6-12 March 1995), U.N. Doc. A/CONF.166/9, 19 April 1995.

'Declaration and Agenda for Action', 1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (Stockholm: 27-31 August 1996), 1996.

'The Yokohama Global Commitment 2001', 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (Yokohama: 17-20 December 2001), 2001.

'Vienna Declaration and Programme of Action', World Conference on Human Rights (Vienna: 14-25 June 1993), U.N. Doc. A/CONF.157/23, 12

July 1993.

V. EGYÉB HIVATKOZOTT ANYAGOK

Catholic Relief Services, Rapid Rural Appraisal and Participatory Rural Appraisal: A Manual for CRS Field Workers and Partners, CRS, Baltimore, 1999.

Center for Reproductive Law and Policy, Women of the World: Laws and Policies Affecting their Reproductive Lives, Anglophone Africa, CRLP, New York, 1997.

Crehan, K. and Gordon, P., 'Dying of Sadness: Gender, Sexual Violence and the HIV Epidemic', Conference Paper, United Nations Development Programme, 1997.

ECPAT Australia, Choose with Care, Child Wise, Melbourne, 2001.

Global Forum for Health Research, Eliminating Sexual Violence Against Women: Towards a Global Initiative, GFHR, Geneva, 2000.

Global Forum for Health Research, Mapping a Global Pandemic: Review of Current Literature on Rape, Sexual Assault and Sexual Harassment of Women, GFHR, Geneva, 2000.

Heise, L., 'Fact Sheet on Gender Violence: A Statistics for Action Fact Sheet', International Women's Tribune Centre, New York, 1992.

Heise, L., et al, Ending Violence Against Women, Population Reports, Series 1, No.11, Johns Hopkins University School of Public Health, Population Information Programme, Baltimore MD, 1999.

Heise, L., et al, Sexual Coercion and Reproductive Health: A Focus on Research, The Population Council, New York, 1995.

Heise, L., et al, Violence Against Women: The Hidden Health Burden, World Bank Discussion Paper (no. 255), The International Bank for Reconstruction and Development/World Bank, Washington D.C., 1994.

Human Rights Watch, Seeking Protection: Addressing Sexual and Domestic Violence in Tanzania's Refugee Camps, HRW, New York, 2000.

Human Rights Watch, Shattered Lives: Sexual Violence During the Rwandan Genocide and its Aftermath, HRW, New York, 1996.

Ledray, L., Sexual Assault Nurse Examiner: Development and Operation Guide, Office for Victims of Crime, Office of Justice Programmes, United States Department of Justice, Washington D.C., 1999.

Nduna, S. and Goodyear, L., 'Pain Too Deep for Tears. Assessing the Prevalence of Sexual and Gender-Based Violence among Burundian Refugees in Tanzania', International Rescue Committee, Tanzania, 1997.

Nduna, S. and Rude, D., 'A Safe Space Created By and For Women: Sexual and Gender-Based Violence Programme Report', International Rescue Committee, Tanzania, 1998.

Purdin, S., 'Bibliography of Materials on Reproductive Health Issues Concerning Populations Affected by Armed Conflict', prepared for the Inter-Agency Working Group on Reproductive Health, 2002.

Stevens, L., A Practical Approach to Gender-Based Violence: A Programme Guide for Health Care Providers and Managers, Pilot Edition, United Nations Fund for Population Activities, New York, 2001.

United Nations, Women, Peace and Security, study submitted by the Secretary-General pursuant to Security Council Resolution 1325, 2000, UN, New York, 2002.

United Nations Children's Fund, 'HIV/AIDS and Children Affected by Armed Conflict', Programme Guidance Note, UNICEF, New York, 2002.

United Nations Children's Fund, 'HIV/AIDS and Children Affected by Armed Conflict: A UNICEF Fact Sheet', UNICEF, New York, 2002.

United Nations Children's Fund, 'Links Between Sexual Abuse and Exploitation and HIV/AIDS', UNICEF, New York, 2002.

United Nations Development Fund for Women, Progress of the World's Women, UNIFEM, New York, 2000.

United Nations Division for the Advancement of Women, Sexual Violence and Armed Conflict: United Nations Response, United Nations, New York, 1998.

United Nations High Commissioner for Human Rights and Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, Guidelines on HIV/AIDS and Human Rights – International Guidelines. Third International Consultation on HIV/AIDS and Human Rights, United Nations, New York and Geneva, 2002.

Vann, B., Gender-Based Violence: Emerging Issues in Programmes Serving Displaced Populations, The Reproductive Health for Refugees Consortium, New York, 2002.

Ward, J., If Not Now, When? Addressing Gender-Based Violence in Refugee, Internally Displaced, and Post-Conflict Settings. A Global Overview, The Reproductive Health for Refugees Consortium, New York, 2002.

Women's Commission for Refugee Women and Children, 'Minimum Initial Service Package - Fact Sheet', WCRWC, New York, 2003.

Women's Commission for Refugee Women and Children, 'Monitoring Implementation of the Minimum Initial Service Package: A Check List', WCRWC, New York, 2003.

World Council of Churches, Overcoming Violence, WCC, Geneva,

2000.

World Health Organization, Annotated Bibliography on Violence against Women: A Health and Human Rights Concern, WHO, Geneva, 1999.

World Health Organization, Counselling Skills Training in Adolescent Sexuality and Reproductive Health: A Facilitator's Guide, Doc. WHO/ADH/93.3, WHO, Geneva, 1993.

World Health Organization, Female Genital Mutilation: Information Kit, WHO, Geneva, 1999.

World Health Organization, Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence against Women, Doc. WHO/EIP/GPE/99.2, WHO, Geneva, 1999.

World Health Organization, Questions and Answers on Health and Human Rights, Health and Human Rights Publication Series, Issue no.1, WHO, Geneva, 2002.

World Health Organization, Violence Against Women: A Priority Health Issue, WHO, Geneva, 1997.

World Health Organization, World Report on Violence and Health, WHO, Geneva, 2002.

ENSZ MENEKÜLTÜGYI FŐBIZTOSSÁGA